

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE ULEMÂ
VE UMERÂ İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Sinan ŞEFTALİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa IŞIK

Hatay-2018

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE ULEMÂ
VE UMERÂ İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Sinan ŞEFTALİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa IŞIK

Hatay-2018

ONAY

SİNAN ŞEFTALİ tarafından hazırlanan “*TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE ULEMÂ VE UMERÂ İLİŞKİLERİ*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *TARİHANABİLİMDALI'NDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

27/06/2018

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa IŞIK (Tez Danışmanı - Başkan)	
Dr. Öğr. Üyesi Selim KAYA (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Sedat BİLİNİR (Üye)	

Sinan Şeftali Tarafından Hazırlanan “*Türkiye Selçuklu Devleti'nde Ulemâ ve Umerâ İlişkileri*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Prof.Dr. Ali ACARAVCI

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde / dönem projesinde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (27/06/2018)

Sinan ŞEFTALİ

ÖNSÖZ

Selçuklu Devletlerinde ilmi faaliyetleri ele alan çeşitli eserler olsa da ümerâ ile ulemâ ilişkilerini müstakil olarak inceleyen bir tez çalışması yapılmamıştır. Bu sebeple biz de bu alandaki çalışmalara bir katkıda bulunmak düşüncesiyle Türkiye Selçuklu Devleti'nde umerâ ile ulemâ ilişkilerini çalışma konusu olarak belirledik. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan XIII. yüzyıla kadar ilmi faaliyetler incelenmiş, XI. ve XII. yüzyıllarda Orta Asya ve Kafkasya'dan Anadolu'ya gelen bilim adamlarının ilmi hayata etkisi ile katkısı ve bu konuda sultanların ve devlet adamlarının gayret ve çabaları incelenmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nde ilmin gelişmesi ve devamlı hale gelebilmesi için yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise XIII. ve XIV. yüzyıllarda Türkiye Selçuklu Devleti'nde ilmi hayat ele alınmıştır. Bu bölümde sultanların kendi dönemindeki âlimlerle olan ilişkileri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Köseadağ Savaşı'nın Türkiye Selçuklu Devletine ilmi açıdan etkisi üzerinde durulmuştur. Yıkılışa giden süreçte Türkiye Selçuklu devlet erkânının âlimlerle ilişkileri incelenmiştir.

Hazırlamış olduğum bu çalışma esnasında, benden hiçbir yardımını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa IŞIK'a teşekkür ederim. Üzerimde emeği olan ve bu çalışmada bana yön veren Dr. Öğr. Üyesi Selim KAYA'ya ayrıca yapıcı tenkitleriyle katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Sedat Bilinir'e ve bana yol gösteren, ufkumu açan tüm hocalarıma ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE ULEMÂ VE UMERÂ İLİŞKİLERİ

Sinan ŞEFTALİ

Tarih Bölümü Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa IŞIK

ÖZET

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar varolan belli başlı âlimlerin, sultanlar ve devlet adamlarıyla olan ilişkileri ele alınmıştır. Çalışmada Sultanların ve devlet erkânının âlimler için yapmış olduğu ve dolayısıyla ülkenin ilmi ve kültürel açıdan gelişmesi için yapılan destek ve himayeleri ele alınmıştır.

Türkiye Selçuklu sultanları ulemâ sınıfını tıpkı Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi saygı, sevgi, hürmet iltifat ile karşılamışlardır. Ulemâya ülkenin ilmi ve kültürel kalkınmasına katkı sağlayacak en önemli bir etken oldukları için her türlü desteği sağlamışlardır. Türkiye Selçuklu Devleti sultanları ve yöneticileri ulemânın kıymetini anlamış, onları meclislerinde bulundurmuşlardır.

Ulemâ medresede ders verip ülkeye fayda sağlayacak öğrenciler yetiştirirken bazıları gerek sultanlara gerekse devlet adamlarına eserler ithaf etmişlerdir. Bunun karşılığında sultanlarda bu eser ithaf eden ulemâya servet niteliğinde bağış ve hediyeler vermiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nde ulemâ sınıfına mensup olanlara ihtiyaç olduğunda devlet kademelerinde yer verilmiştir. ulemâ kadılık ve hatta diplomasi görevini üstlenerek elçilik yapmışlardır.

Ulemâ, sultanlara siyasetnâme veya siyasetnâme niteliğinde devlet yönetimiyle alakalı tavsiyelerde de bulunmuştur. Sultanlar ise bu siyasetnâmelere değer vermiş bu eserleri yazanlara ikramlarda bulunmuşlardır. Bu nitelikteki eserler sadece yazıda kalmamış sultanlar tarafından okunmuş uygulanmış, bu eserler umerânın icraatlarına yön vermiştir.

ANAHTAR KELİMELELER

Umerâ, Ulemâ, Sultan, Devlet adamları, Siyasetnâme

**TURKEY SELJUK İN STATE'S RELATIONSHIP BETWEEN
ULEMA AND UMEIRA**

Sinan ŞEFTALİ

The Science Branch of History Master's Thesis, 2018

Supervisor: Associate Dr. Mustafa IŞIK

ABSTRACT

In this research, from foundation to downfall Of Turkey Seljuk Empire, the affairs between emperor and some certain scholars who was exist at that era has been handled. In the study, protection and support that given to scholars by Sultans and statesmans, as well as indirectly to nation's scholarly and cultural development, has been examined.

As such in Great Seljuk Empire, Turkey Seljuk Empire's rulers too showed their respect, love and courtesy to Ulemas. The rulers put their heart and soul into supporting to scholars so that they could care with science. Turkey Seljuk Empire's emperors and statesmans realised the value of Ulema and take them into assemblages.

During those times some certain Ulemas have dedicated some of their works to rulers and as well as to statesmans. In return for those work Emperors gave donation and presents which was worth a fortune . In era of Turkey Seljuk Empire , Ulemas were not unilateral or simplex. If need be they participate and worked in statecraft too. Sometimes they worked as Qadıs , and sometimes as an ambassador in terms of international affairs.

Ulemas were summiting politic books or some works that in the capacity of politic book , which were containing governance advises for rulers. In return for those works , emperors were giving them presents and value to their works. Those works never been throwing away, emperors red them all and took lessons from those works.

KEY WORDS

Statesmans, Ulema, Sultan, Statesmen, Politics book

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDAN XIII. YÜZYILA KADAR İLMİ HAYAT

1. KUTALMIŞ'IN SALTANAT MÜCADELESİ VE ASTRONOMİ İLMİNE İLGİSİ	7
2. XI. VE XII. YÜZYILDA TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE İLMİ HAYAT.....	8
3. ANADOLU'YA YAPILAN GÖÇLERİN İLMİ HAYATA ETKİSİ.....	11
3.1. XI. ve XII. Yüzyıl Göçleri	11
4. II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİNDE İLMİ HAYAT	14
4.1. I.Kılıç Arslan'ın Hubeyş et-Tiflisî ile ilişkisi	15
4.2. Kudbeddin Melikşah ve Hubeyş et-Tiflisî İlişkisi.....	16
4.3. Nasıreddin Berkjarukşah ve Sühreverdi (Maktul) İlişkisi	17
4.4. Muhyiddin Mesud'un Şâirlerle İlişkisi	17

II. BÖLÜM

XIII. VE XIV. YÜZYILLARDA TÜRKİYE SELÇUKLULARI'NDA İLMÎ HAYAT

1. II. RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH DÖNEMİNDE İLMÎ FAALİYETLER.....	19
2. I.GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN SALTANAT DÖNEMLERİNDE İLMÎ HAYAT.....	21
2.1. I.Gıyaseddin Keyhüsrev ile Mecdüddin İshak'ın İlişkisi.....	21
2.2. I.Gıyaseddin Keyhüsrev ile Evhadüddin Kirmanî nin İlişkisi.....	24
2.3. I.Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Muhammed b. Alî b. Süleyman Er-Râvendî ve ilmi Faaliyetler.....	25
2.4. I.Gıyaseddin Keyhüsrev ve Muhyiddin Arabî'nin ilmi faaliyetleri.....	25
3. I.İZZEDDİN KEYKAVUS DÖNEMİNDE İLMÎ FAALİYETLER.....	26
3.1. I.İzzeddin Keykavus ile Mecdüddin İshak'ın İlişkisi.....	26
3.2. I.İzzeddin Keykavus ile Muhyiddin Arabînin Mektuplaşmaları.....	28
3.3. I.İzzeddin Keykavus'a Kadı Burhaneddin el-Anevî'nin İthaf Ettiği Eser.....	28
3.4. I.İzzeddin Keykavus ile Evhamüddin Kirmanî'nin İlişkisi.....	29
3.5. I.İzzeddin Keykavus ile Tabip Şemseddin İbn Hiblil Musulî ve Taceddin el-Bulgarî İlişkisi.....	29
4. I.ALAEDDİN KEYKUBAD DÖNEMİNDE İLMÎ HAYAT.....	30

4.1. I.Alaeddin Keykubad'ın Şeyh Şahabeddin Ömer b. Muhammed Sühreverdi ile İlişkisi	30
4.2. I.Alaeddin Keykubad ile Necmeddin Razî İlişkisi.....	32
4.3. I.Alaeddin Keykubad'ın Sultanü'l Ulemâ Bahaeddin Veled İle İlişkisi.....	33
4.4.I.Alaeddin Keykubad'ın Diğer Devlet Yöneticilerinin Mevlâna Celaleddîn-i Rumî İle İlişkisi.....	35
4.5. I.Alaedin Keykubad'ın Evhamüddin Kirmanî İle İlişkisi.....	39
4.6. I.Alaeddin Keykubad'ın Süryanî (Yakubî) Tabib İbn Kerâyâ İle İlişkisi.....	41
4.7. I.Alaeddin Keykubad'ın Ebu'l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyi (Ahi Evren) ile İlişkisi.....	42
4.8. I.Alaeddin Keykubad ile Cerrah Vasil (Fasil) İlişkisi	43
4.9. I.Alaeddin Keykubad'ın El-Müneccime İle İlişkisi.....	44
4.10. I.Alaeddin Keykubad'ın ve <i>Melik Uş-Şu'arâ</i> Emîr Ahmed Kâni'î İle İlişkisi.....	45
4.11. I.Alaeddin Keykubad'ın Abdi's Samed el-Osmanî ez-Zencânî İle İlişkisi.....	46
4.12. I.Alaeddin Keykubad'ın Nizameddin Yahya b. Saîd b. Ahmed İle İlişkisi.....	47
4.13. I.Alaeddin Keykubad'ın Nizameddin Ahmed Erzincanî İle İlişkisi.....	47

III.BÖLÜM

KÖSEDAĞ SAVAŞI SONRASINDA TÜRKİYE SELÇUKLULARI'NDA İLMİ HAYAT

1. KÖSEDAĞ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE SELÇUKLU İLMİ HAYATINA ETKİSİ.....	49
--	----

2. II.GIYASEDDİN KEYHÜSREV İLE MEVLÂNA CELALEDDİN-İ RUMÎ'NİN İLİŞKİSİ.....	51
3. II. İZZEDDİN KEYKAVUS İLE MEVLÂNA CELALEDDİN-İ RUMÎ'NİN İLİŞKİSİ.	51
4. IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN İLE MEVLÂNA CELALEDDİN-İ RUMÎ'NİN İLİŞKİSİ.....	54
4.1. Müşterek Saltanat Döneminde Celaleddin Karatay ile Esireddin Ebherî İlişkisi.....	55
4.2. Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin İlmî Faaliyetleri ve Devlet Kademesindeki Yeri...	56
SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA.....	60

KISALTMALAR

Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
Krş	: Karşılaştırınız
M.	: Miladî
ö.	: Ölüm
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Türk ananesinde hocaya hürmet âdeta bir ibadet gibi önemsenen geleneklerdendir. Orta Asya’da “Ata” diye adlandırılan hoca kavramı Selçuklularda “atabeg” olmuş, Osmanlı Türklerinde ise “Hoca” söylenişi asırlar boyu devam etmiştir. Türklerde hoca-talebe bağının sağlam bir şekilde kurulması belki de fikir ve ahlaki yapının temelini oluşturmuştur. Hoca at üzerinde, talebeleri etrafında medreseye gidişleri, aynı şekilde hocanın etrafında mektepten dönüşleri, dönemin toplumunun hafızasına kazınmış, bugün dahi özlemle, gıptayla hatırlanmasına sebep olmuştur (Baktır, 2002: 560).

Türkler, İslâmiyeti kabul edip benimsedikten sonra düşünce, kültür ve müesseselerini bu dinin emir ve kurallarına göre şekillendirirlerken ilmin gelişmesine de hizmet etmişlerdir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de ilm öğrenmeyi araştırmayı ve düşünmeyi teşvik eden pek çok ayet vardır. Örneğin;

1. *De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? (Zümer, 39/9).*
2. *Rabbim benim ilmimi artır de (Taha, 20/114).*
3. *Şayet bilmiyorsanız ilim ehline sorun (Nahl, 16/43).*

gibi birçok ayet, ilmi, araştırmayı ve düşünmeyi teşvik etmektedir. Bilindiği gibi Kur’an Kerim ilk ayetiyle öğrenmeyi okumayı emreden bir dinin kitabıdır. Bu kitabın gönderildiği peygamber de ümmetine bu doğrultuda talimatlar vermiştir. İslam âleminde, astronomi ve matematik gibi ilimlerin gelişmesi için ibadetlerin zamanı teşvik edici bir unsur olmuştur (Kazıcı, 2014: 13-16).

Hz.Muhammed’in (S.A.V.) döneminde Medine’de Kur’an-ı Kerim öğretiminin yapıldığı eve “Daru’l Kurra” adı verilmiştir. Bu evin medreselerin doğuşuna bir başlangıç olmuştur. Hz.Peygamber’in Medine’ye hicretinden sonra Mescid-i Nebevi’nin tamamlanması ile yanına inşa edilen “Suffa” adındaki yapı medresenin ilk modeli olmuştur (Kaya, Eğilmez, 2017: 562). Bu “Suffa” adı verilen mekânda öğrenciler hem yemeklerini yiyebilmiş, hem uyuyabilmiş hem de ibadetlerini yapabiliştir. Öğrencilerine barınma ve yemek ihtiyaçları karşılanarak eğitim verilmiştir (Baktır, 2002: 560).

Türk-İslam devletlerinden Selçuklular da cami, kervansaray, köprüler, hanlar vb. yaptırarak halkın dini, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli

adımları atarlarken diğer taraftan da âlimler ve kadılar yetişmesi için de gereken müesseseleri inşa ettirmişlerdir. (Reşidüddin b. Fazlullah, 2010: 52). Selçuklu sultanları ulemânın medeniyetin öncüsü, devleti ayakta tutan ve koruyan temel esas olduğunu anlamış, onların değerini bilmiş ve ülkesini ilim merkezi yapmak için çalışmışlardır. (Ocak, 2002: 121).

Büyük Selçuklu sultanı ve veziri ilk defa sistemli medreseler açarak, ilmî ve kültürel hayatta yeni bir dönemi başlatmıştır. (Topaloğlu, 1988: 33). Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in (ö. 455/1063) veziri Amidü'l Mülk el-Kündüri Mutezile mezhebinin taraftarı olmuştur. Bu sebeple Mutezile mezhebiyle mücadele eden Eşârî kelamcılarına hiç bir müsamaha göstermeden onlarla mücadele etmişti. Tuğrul Bey vezirinin tahrikiyle İmamü'l Haremyn Ebu'l Meali Cüveyni, Ebu Sehl Muvaffak ve Kuşeyri'nin de dahil olduğu çok sayıda Eşârî ulemâsının hapsedilmesi için emir vermişti. Fakat bazıları hapsedilmemek için ülkeyi terk etmişti. Alparslan Büyük Selçuklu tahtına geçtikten bir müddet sonra Amidü'l Mülk el-Kündüri'yi idam ettirince Kuşeyri de dahil olmak üzere birçok ulemâ ülkeye geri dönmüştü. Amidü'l Mülk'ün yerine Nizamülmülk atanmıştı. Sünni mezhepler arasındaki çatışmalar Nizamülmülk'ün vezir olması ile yatıştırılmıştı. Şii Mutezile görüşüne sahip olan Vezir Amidü'l Mülk el-Kündüri'nin izlediği Eşârîler ve Şafiileri takip siyasetine Nizamülmülk son vermiştir (Kuşeyri, 1978: 12; Ocak, 2011: 14).

Büyük Selçuklu umerâsı İslâm dünyasını dinî, ilmî ve içtimaî müesseselerle donatmıştı. Böylece hem dine, hem de ilme hizmet etmiştir. Diğer yandan askeri kuvvet yanında ilim ve tasavvuf erbabından oluşan büyük bir irfan ordusu teşkil ederek, zararlı propagandalara karşı İslâm dünyasını ve devlet bünyesini takviye etmiştir (Topaloğlu, 1988: 34).

İslam toplumlarının önemli eğitim kurumlarından olan medreseler, Büyük Selçuklu Devleti zamanında Nizamiye Medreseleri adıyla kurulmuştur (Biçer, 2013: 264; Yüksel, 2011: 15). Sultan Alparslan (1063-1072) ve oğlu Melikşah'a (1072-1092) 29 yıl boyunca vezirlik yapan Nizamülmülk 1064 yılında Dicle Nehri kenarında temelini attığı medrese için 100 bin dinar harcamış ve 1066'da tamamlamıştır. Aynı yıl eğitim ve öğretime açılan bu medresenin ilerleyen süreçte müderrisliğine 1084 yılında Ebû İshak Şirazî atanmıştır. Nizamiye medreseleri başta Bağdat olmak üzere Selçuklu Devleti'nin hâkim olduğu diğer şehirlerde de

açılmıştır. (Özaydın, 2007: 188). Camilerden ayrı olarak kurulan Nizamiye medreselerinin amacı; Şîi faaliyetlerine karşı halka gerçek bilgiyi vermektir. Bu medreselerde halka dinin gerçek emirleri ve kuralları öğretilerek, doğru ile yanlış arasındaki farklar anlatılmıştır.

Şâfiî mezhebine bağlı olan Vezir Nizamülmülk'ün, bu mezhebin öğretimini teşvik etmesine karşılık, Sultan Alparslan da hanefi mezhebi öğretisini geliştirmek amacıyla hanefi eğitim öğretim veren medreseler açtırmıştı. Bu sebeple Bağdat'taki medreselerden biri Hanefî, diğeri Şâfiî olmak üzere iki mezhebe göre ders vermiştir. Bununla beraber bir süre sonra iki mezhebin eğitim öğretimi birleştirilmiştir.

Büyük Selçuklu Devleti'nde zaman içinde medreseler hızla yaygınlaştırılmıştır. Sultanlar, vezirler, beyler, hatunlar medrese yaptırmak için âdeta birbiriyle yarışmıştır. Bağdat başta olmak üzere Basra, Herat, Merv, Belh ve Musul gibi şehirlerde medreseler açılmıştır. Bu medreselerde din ilimlerinin yanında Mantık, Kelam, Belagat, Tıp, Astronomi, Geometri, Matematik, Felsefe gibi fen ilimleri de ders okutulmuştur. (Kazıcı, 2014: 31-32; Özgüdenli, 2015: 12; Unat, 2011: 5; Topaloğlu, 1988: 33-34).

Nizamülmülk, ülkede ilmin gereken değeri görmesi için *Siyasetname* adlı eserinde Sultan Melikşah'a şu tavsiyelerde bulunmuştur; “*Sultan'a din âlimlerine hürmet etmek, nafakalarını Beytü'l Mal'dan ayırıp tayin etmek, zahid ve abidlere saygı göstermek vaciptir.*” Bu durumu şöyle ifade eder : “*Haftada bir veya iki defa din âlimlerini sarayına davet eder. Din ilimlerini, geçmiş hükümdarların ve peygamberlerin kıssalarını hikâyelerini dinlerdi. Böylece gönlü dünya meşgalesinden kurtulurdu. Aklını ve kulağını onlara vererek münazara yapmalarını emrederdi. Bu münazaralar sık sık yapılır Nizamümülk bu münazaralara bizzat katılırdı.*” Ülkede ilmin gelişmesi için Ömer Hayyam, Ebu'l Muzaffer İsfizari, Meymun b. Necib Vasıtî gibi astronomi ile ilgilenen bilginler için büyük paralar sarf edilerek rasathaneler inşâ ettirilmiştir. Bu rasathanelerde ismi geçen âlimler önemli çalışmalarda bulunmuşlardır (Kaya, Eğilmez, 2017: 564).

Büyük Selçuklu Devletinde ilmi teşvik ve himaye için büyük çabalar gösterilmiştir. Sultan Melikşah ile Nizamülmülk arasında geçen konuşma ilme ve onu himaye etmeye yönelik önemli bir konuşmadır. Bu konuşmada kısaca Tacülmülk'ün Nizamülmülk'ü Sultan Melikşah'a şikâyetinden bahsedilmektedir.

Şikayet sebebi ise Nizamülmülk'ün sufilere harcadığı üç yüz bin dinardır. Tacülmülk bu paraların ordu için harcansa İstanbul'un surlarının dahi fethedebileceğinden bahsederek şikâyetini arz etmiştir. Bunun üzerine Nizamülmülk'ün yapılan bu harcamaların orduya harcanandan daha kıymetli olduğunu bu harcamalar sayesinde öğrenilen ilmin ve bu ilimle edilen duanın, ordudaki askerin okundan daha etkili olduğunu sultana belirterek ilmin ve ilim öğrenmede harcanan paranın daha kıymetli olduğunu ifade etmiştir.

Büyük Selçuklu sultanları ve umerâsı, pek çok tabip, filozof, matematikçi, edib ve şairi himaye etmişlerdir. Bu âlimlerin bazıları daha küçük yaşta Selçuklu devlet adamlarının vakfettikleri müesseselerde yetişmişlerdir. Örneğin; Gazali kardeşler Selçuklu medreselerinin imkânlarından faydalanan isimlerin başında gelmektedir. (Ağırnaslı, 2011: 446-447).

Bilim adamlarını himaye eden sultanlar ellerinden geldiği kadar onlara cömert davranmışlardır. El açıklığı ve sarayına gelen bilginlere cömertliği ile tanınan Sultan Melikşah her yıl yaklaşık 300.000 dinarı âlim ve mutasavvıflar için harcamıştır. Astronomiye yönelik çalışmalar hususunda hiçbir masraftan kaçınmamıştır. Nizamülmülk âlimleri, bilginleri maaşa bağlayarak onlara hem maddi destekte bulunmuş hem de onların ilmi birikimlerinden, fikirlerinden faydalanmıştır (Ağırnaslı, 2011: 446-447).

Büyük Selçuklular döneminde pek çok âlimler yetişmiştir. Irak ve Musul da kadılık yapan İbnu's Sümnanî (ö. 1073), Irak'ta Ebû Galib b. Bışran (ö. 1069), Ahmet b. Muhammed es-Sakafî (ö. 1102), İsmail b. Ali el-Hatibi (ö. 1108) gibi âlimleri ilim meclislerine katılan ve sultanlar tarafından iltifat görenlere örnek göstermek mümkündür (Ocak, 2002: 67).

Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu'da kurulduğu sırada diğer Türkmen hanedanları da beylikler kurmuşlardır. Bunlardan Danişmendliler 1071-1178 yılları arasında Sivas, Malatya, Kayseri, Tokat, Amasya ve civarında yaşamıştır. Gümüştigin babası Danişmend Taylu'nun yanında İsfahan'da yetişmiştir. Ahmed Gazi de babası gibi bir bilgin olduğu için Danişmend adıyla anılmıştır (Bayram, 1979:277). Danişmend Ahmet Gazi'de babası gibi saltanat muallimliği yapmıştır. Sultana yol gösteren "*daniş*"lik yapmıştır. Bunun yanı sıra Selçuklu komutanlığı yapmıştır (Demir, 2016:35). Hatta bazıları "*kalem erbabından komutan olmaz.*" diye

kabullenmemişlerdir (Özaydın, 1989: 122). Mikail Bayram eserinde “*Keşfü’l Akabe yazarı İlyas b. Ahmed İsfehan’dan övgüyle söz ederken ilmin buradan diğer memleketlere yayıldığını Danişmend ailesinin sayesinde İsfehan’ın ilim merkezi olduğunu ve Anadolu’ya gelerek buralara ilmi yaydığını*” ifade etmektedir (Bayram, 1979: 277).

Danişmend Oğulları ve Türkiye Selçukluları zamanında ilk 130 yıl boyunca Anadolu’da te’lif edilen eserlerin tamamı tıp, astronomi, matematik, felsefe gibi aklî ve tabîî ilimlere dair olmuştur (Bayram, 2009: 31). Danişmendliler döneminde Ahmed Gazi’nin oğlu Nizameddin Yağıbasan (ö.1164) tarafından biri Tokat’ta Çukur Medrese (Yağıbasan Medresesi) diğeri ise; Niksar’da Yağıbasan Medresesi olarak bilinen medreseleri yaptırmıştır. Bunlardan Tokat’ta yapılan Çukur Medrese (yağıbasan) Aptullah Kuran’a göre kitabede geçen H.645/M.1247 tarihi Nizameddin Yağıbasan (ö. H.559/M.1164) için geç bir dönemdir. Bu yüzden kitabedeki tarih (H.645) ters (H.546) yazılmış veya yüzyılda hata yapılarak H.545 yerine H.645 yazılmıştır. (Kuran, 1968: 41-42).Yahut Ali Açıklık’ın ifade ettiği gibi bu kitabe II. İzzettin Keykavus tarafından tamir ettirilmiştir (Açıklık, 2016: 269-270). Niksar’daki Yağıbasan Medresesi kitabesi ise H.552/M.1157 tarihli olup Nizameddin Yağıbasan tarafından yaptırılmıştır (Kuran, 1968: 41).

Alp Arslan ve Melikşah’ın ünlü komutanlarından Artuk b. Eksük Bey’in ölümü (1091) üzerine oğullarının kurmuş olduğu Artuklu Beyliği’ne ait Diyarbakır’da yapılan iki medrese bulunmaktadır. Bunlar: “*Mesudiye Medresesi*” ve “*Zinciriye Medresesi*”dir. Bunların haricinde sadece kayıtlarda kalmış Mardin ve civarında kurulan medreseler de mevcuttur. Bunlar: “*Necmeddin İlgazi Medresesi*”, “*Hüsamiye Medresesi*”, “*Hatuniye Medresesi*”, “*Harzam Medresesi*”, “*Şehidiye Medresesi*”dir (İlter, 1968: 197-206).

Anadolu’da kurulmuş ilk beyliklerden Mengüceklilerin Erzincan-Kemah kolunun hükümdarı Fahrettin Behramşah’ın II. Kılıç Arslan’ın damadı olması, iki hanedan arasında olumlu gelişmelere yol açmıştır. Behramşah ilme yakın ilgi duyduğundan iki oğlunu, Alaeddin Davudşah ve Selçukşah’ı gayet iyi bir şekilde eğitmiştir. Davudşah da babası gibi Mantık, Matematik, İlahiyat, İlm-i Nucûm, Edebiyat ve Felsefe’ye hakimdi. Behramşah’ın ilme düşkünlüğünden dolayı meşhur tıp âlimi Muvaffakuddin Abdullatif-i Bağdadî’yi sarayına davet edip kendisine maaş

bağlamıştır. O da Davudşah adına eserler yazmıştır. Doğunun meşhur şâir Genceli Nizamî Gürcistan'a yaptığı seferleri anlatan "*Mahzenü'l Esrar*" adlı eserini ona ithaf etmiştir. Behramşah'ta beş bin dinar ve iyi cins beş katır ile onu ödüllendirmiştir. Bu dönemde Erzincan'da ilim ve kültür düzeyi yükselmiştir. Meşhur âlimler yetişmiştir (Turan, 1973: 62; Özaydın, 1989: 146). Alaeddin Erzincanî bu dönemde yetişmiş, Rükneddin Kılıç Arslan ondan kendisi için birtakım macunlar hazırlamasını rica etmiştir (Eflakî, 1953: 382; Ateş, 1945: 101-102).

Büyük Selçuklu Devleti İslâm âlemine öncülük etmeden önce İslâm dünyasında siyasi birlik olmadığı gibi düşünce birliği de yoktu. Özellikle Şîh-Fatimîlerin Sûnni dünyayı parçalama yolundaki hareketleri ve düşünce tarzı Sûfiler arasında ve tasavvufta da parçalanmayı beraberinde getirmiştir. Bu İslâm dışı düşünceleri ortadan kaldırmak ve bir bütünlüğü sağlamak için dinde samimi ve bilgi sahibi olan âlimlerin siyasi güç tarafından desteklenmesi gerekiyordu. Özellikle Selçuklu sultanlarının bu mutasavvıflara saygı ve hürmette kusur etmemeleri bu mücadelede çok destekleyici olmuştur (Ocak, 2002: 118-120).

Moğol istilasından kaçan mutasavvıflar ve âlimler Anadolu'ya gelip yerleşmişlerdir. Mutasavvıflara ve âlimlere saygı ve hürmet gösteren Selçuklular gelen bu âlimlere, şeyhlere, dervişlere hürmet ve iltifat göstermişlerdir (Köprülü, 1976:202-203).

Büyük Selçuklu Devletinde ilmi çalışmalar devam ederken Türkiye Selçuklu Devleti'nde II. Kılıç Arslan döneminde siyasi düzen oluşturulmuş ilmi ve kültürel gelişmeler de belirginleşmeye başlamıştır. İlim sahiplerine iltifat ve hürmet gösteren sultan, Konya ve Aksaray gibi şehirlerde medreseler yaptırmıştır (Çiftçioğlu, 2008: 148).

I. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDAN XIII. YÜZYILA KADAR İLMİ HAYAT

1. KUTALMIŞ'IN SALTANAT MÜCADELESİ VE ASTRONOMİ İLMİNE İLGİSİ

Kutalmış, Sultan Tuğrul Bey'in vefat ettiğini öğrenince Alp Arslan ile saltanat mücadelesine girişmiştir. Selçukoğullarının hepsinin büyüğü Kutalmışdır. Asker toplayıp Rey'e gelmişti ve şehri kuşatma altına almıştı. Kutalmış, Alp Arslan'ın, Rey üzerine geldiğini haber alınca Alp Arslan'ı karşılamaya gitmişti. Taraflar arasında savaş meydana geldi (Aksarayî, 2000: 11). Zafer ihtimali görünmemişti. Bu ihtimali İbnü'l Esir şöyle açıklıyor; *“Kutalmış atsrolojiye vakıftı. Durup baktı, o gün talihinde uğursuzluk gördü.”* Kutalmış savaşı engellemek istediye de başaramadı (İbnü'l Esir, 1989: 48). Alparslan kaçmaya niyetlenirken Kutalmış'ın atı aniden yıkıldı.¹ Hemen Kutalmış'ı tutup öldürdüler. Zafer Alparslan'ın olmuştu (Hüseyni, 1999: 21; Aksarayî, 2000: 11). Sultan Alp Arslan, Kutalmış ile beraber olan akrabalarını öldürmelerini, hatta küçük yaştaki oğlu Süleymaşah'ı da öldürmelerini emretmişti. Fakat vezir Nizamülmülk bunu yapmamasını eğer böyle yaparsa bu işin doğru olmayacağını uğursuzluk getireceğini ve devletin çabucak yıkılacağını söyleyince Alp Arslan, Kutalmış'ın oğlu Süleymanşah'ın ve adamlarının sınır dışı edilmesini emretmiştir (Turan,2013: 75-76).

Türkiye Selçuklularında ilk sultanların dinî ve ilmî durumları hakkında pek fazla bilgi mevcut değildir (Bayram, 2009: 30). Kutalmış'ın ilimle uğraştığını ve kendisinden sonra da çocuklarının da ilimle uğraştığını ve bu ilimle uğraşanları himaye ettiklerini İbnü'l Esir şu şekilde ifade etmektedir; *“Tuhaftır ki Kutalmış Türk olduğu halde astrolojiye vakıftı ve bu ilmi mükemmel derecede biliyordu.Kutalmış bu*

¹ Burada ki mantık tezatı iki farklı ana kaynağın hadiseyi farklı şekilde anlatmasındandır. İbnü'l Esir'e göre Kutalmış'ın astrolojiye hakim olmasından bahsedip talihinde uğursuzluk görüp savaşa engel olmasından bahsederek, Alparslan'nın ordusu karşısında tutunamadığından ve dahi Kutalmış'ın nasıl öldüğünü bilinemeyip korkudan öldüğü söylenirken, Kerimüddün Aksarayî ise Alparslan'ın savaştan kaçmaya niyetlendiğini fakat Kutalmış'ın atı ansızın yıkılınca onun hemen tutulup öldürüldüğünden ve zaferin Alparslan'ın olduğundan bahseder. Detaylı bilgi için Bkz. İbnü'l Esir, El Kamil Fit Tarih Tercümesi, Çev. Abdullah Köşe C.X, s.48-49, Bahar Yayınları, İstanbul,1989. Diğer kaynak ise; Aksarayî, Müsameretü'l Ahbar, çev. Mürsel Öztürk,TTK, s. 11, Ankara, 2000.

ilimden gayri etnolojiyi de biliyordu. Onun ölümünden sonra çocukları da astroloji tahsil etmeye, bu ilmin üstadlarını yanlarında barındırmaya devam ettiler.” (İbnü'l Esir, 1989: 49; Bayram, 2016: 23; Şeşen, 2004: 234).Astronomi ilmiyle uğraşan birisinin Matematik ve Geometri gibi ilimleri bilmesi gerekmektedir (Bayram, 2009: 30).

2. XI. VE XII. YÜZYILDA TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE İLMÎ HAYAT

Türkiye Selçuklu Devleti'nde XIII. yüzyılda ilmî ve edebî gelişmeler süratle hız kazanmıştır. Bu gelişmelere ön ayak olan önemli etkenlerden biri Moğol istilası diğeri ise sultanların ilim adamlarına gösterdiği alakadır. Bu âlimler eserlerinin çoğunu Farsça yazsa da Arapça yazılanlar da vardır. Bunların haricinde Selçuklu hükümdarlarına ve devletin ileri gelenleri adına yazılmış olan ve kısmen bize kadar ulaşmış olan eserler de vardır. Bu eserlerde II. İzzeddin Keykavus (1246-1262 ortak saltanat) adına *Kelile ve Dimne*'yi şiirsel hale getiren “*Ahmed b. Mehmedü'l Tüsü'l Kani'i*”yi, İslam âlimi Kadı Sıraceddin Urmevî'yi, 1284' te Sultan II. Mesud (1284-1296) adına Farsça olarak “*Kıstasü'l Adâlet fi Kavaidi's-Saltanat*” altı bölümde oluşan “Siyasetname” tarzında yazan “Mehmed b. Mahmudü'l-Hatib”i sayabiliriz. Türkiye Selçuklularına ait tek kaynak İbni Bibi olarak tanınan “Divanü't Tuğra” emîri Nasüri'd-din Yahya'nın 648-1250/681-1282 yılları arasında Farsça yazdığı “Selçukname”sidir. Bu eser XV. Yüzyılda Türkçe'ye çevrilmiş ve basılmıştır.

Kadı Burhaneddin Ebu Nasr b. Mesud'un 562-1167 yazmaya başlayıp 608-1212'de Konya'da tamamlayıp I. İzzettin Keykavus'a sunduğu “*Enisü'l Kulüp*” adlı eseri vardır. Şehname vezninde yazılmış eser bugün Süleymaniye ktp. Ayasofya koleksiyonunda nr. 2984'te bulunuyor eser Farsça manzumdur. Fakat bundan sonra bu dönemde bunun gibi eserlerin Anadolu da yazılıp yazılmadığını bilmiyoruz (Köprülü, 1980: 244).

İbni Bibi'nin tanınmış eseri “Selçukname”sinden başka Sultan III. Alaeddin Keykubat'ın (1298-1302) Hoca Dehhani'ye Farsça olarak yazdırdığı fakat nüshası henüz ele geçmeyen “Selçukî Şehnamesi” biliniyor (Köprülü, 1980: 244-245).

XII. ve XIII. yüzyıllarda İslâm beldelerini İran'da, Orta Asya'da, Suriye'de Mısır'da, Anadolu'da, ve diğeri beldeleri de tasavvuf hakimiyeti sarmıştı. Bağdat'taki

Abbasi halifelerinin maddi manevi etkisi azalarak hakimiyetleri bölgenin yerli emîrlерinin eline geçmişti. Merkezi otoritenin bozulması anarşi ve sosyal düzenin bozulması tasavvufa olan ihtiyacı meydana getirmiştir. Haçlı savaşları, Moğol istilası gibi büyük olaylardan sonra siyasi otoritenin bozulmuş olması tekke, şeyhlerin ve sufilerin etkilerini artırmıştır. Çünkü onlar bu olaylar sonucunda bozulan hem maddi hem de manevi emniyeti ve sakinliği sağlamışlardı. Maddi ve bilhassa manevi ferahlığı sağlayan bu tasavvuf ehli âlimlerin tekke ve tarikatleri devlet tarafından resmen tanınmıştır. Devletin önde gelenlerinin çoğu, hatta sultanların bile büyük şeyhlere mürid olması, şeyhlere büyük saygı göstermeleri, toplum üzerinde etki etmelerine sebep olmuştur. Adeta sultanlar devletin maddi yöneticileri iken mutasavvıf âlimleri de manevi bir yönetici durumundaydılar. (Köprülü, 1976: 195-196).

XI. ve XII. yüzyıldaki varolan siyasi buhran ve ilmi açıdan zor günler geçiren Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu devrini açıklamak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Fuat Köprülü'nün "*Türk Edebiyatı Tarihi*" ve aynı yazarın "*Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları*" adlı eserlerinde ve İ.Hakkı Uzunçarşılı'nın "*Anadolu Beylikleri*" adlı eserinde Anadolu Selçuklu Tarihine ait Farsça eserleri bulmaya çalışmışlardır. I. Kılıç Arslan (1086-1107) döneminde yaşanan siyasi sarsıntılar ve Haçlı seferi ile uğraşılması ve devamında I. Kılıç Arslan'ın (1107) vefatıyla gelen zor günler sonucunda Selçuklu Sultanlığı'nı kuvvetlenen Danişmendliler karşısında sarsıntıya uğratmıştı. Danişmendliler siyasi otoriteyi ele almaya başlamıştır. Danişmendlilerin güçlenmesi ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin güç kaybetmesinin sebebi Bizanslılarla, Haçlılarla, Ermenilerle mücadele edilmesindedir (Turan, 2013: 175).

Türkiye Selçuklu Devleti Hristiyan olan Rum ve Ermeni'leri, dindaşı olan Artuklular ve Danişmendlileri saf dışı bırakıncaya kadar savaş dolu yıllar geçirmiş, XII. yüzyılı ilk yarısını neredeyse savaşlarla geçirmiştir (Gordlevski, 1988: 45). Fuat Köprülü'nün "*Türk Edebiyatı Tarihi*" adlı eserinde bu dönem için: "*Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde bir takım siyasi gelişmelerle uğraştıkları ve sık sık yapılan savaşlar sonucunda ilmi ve edebi çalışmalara imkân bulunmadığını, ta ki 12 yy. İlk yarısından itibaren emniyet ve huzur tesis edilince ilmî ve edebî eserler verilmeye başlanmıştır*" şeklinde ifade edilmiştir. (Köprülü, 1980: 208).

Türkiye Selçuklu Devleti Haçlı Seferleri ile meşgul, Bizans kuvvetleriyle devamlı mücadele halindeyken Danişmendliler nispeten daha huzurlu ve eminiyetli bir dönem geçirmiştir. (Kuran, 1968: 39) Bu dönemde verilen ilk eser İlyas b. Ahmed'in Dânişmendlilerin kurucusu Melik Ahmed Gazi'ye sunmuş olduğu “*Keşfü'l-Akabe*” adlı Farsça yazılmış olan astronomi kitabıdır (Bayram, 1979: 272; Kaya, 2008: 216; Bayram, 2009: 49-50).

Türkiye Selçukluları'nda hem resmî belge dili hem de edebiyat dili olarak Farsça kullanıldığı için yazılan eserlerin çoğu Farsça'dır. Mikail Bayram yapmış olduğu kütüphane katalog taramasında 230'un üzerinde eser yazıldığını bunlardan 20 tanesinin yazarının belli olmadığını geriye kalan eserlerin 80 yazar tarafından yazıldığını belirterek bu eserlerden 145'inin Farsça, 68'inin Arapça, 15'inin Türkçe olarak yazıldığını ve birkaç eserin ise Süryanice ve Ermenice olduğunu ifade etmektedir (Bayram, 2004: 107).

Anadolu'da kurulan beylikler arasında Danişmendliler, Artuklular, Saltuklular, Mengücekliler, Çaka beylikleri bulunurken devlet statüsü kazanan Türkiye Selçuklu Devleti vardır. Türkiye'ye gelip yerleşen Türkler sadece buralarda han, hamam, köprü, kervansaray, medrese, rasathane, hastane yapmamışlar bir yandan da bunların temelini oluşturan bilimsel faaliyetlerde bulunmuşlardır. Türkiye Selçuklu Devleti bilim adamlarını himaye ederek kendisinden önceki bilimsel çalışmalardan yararlanmayı bilmiş matematik, fizik, kimya, astronomi ve tıpla ilgili bilimsel çalışmalar yaptırmıştır.

Anadolu'da varolan bilimlerin başında evren bilimi gelmektedir. Anadolu'ya gelen Türklerin evren biliminin temelini islâmi bilimler oluşturmaktadır. Anadolu'da Kur'an-ı Kerim temelli bir evren bilimi vardır. Bunun sebebi; namaz vakitlerinin belirlenmesi için ramazan ayının belirlenmesi ve imsak iftar vakitlerin belirlenmesi için kullanılan evren bilimi hem bu açıdan Kur'an-ı Kerim temelli hem de dünyanın ve evrenin anlaşılabilmesi için kullanılmıştır. Türkiye Selçukluları zamanında matematik alanında önemli çalışmalar yapılmıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu'da kurulurken Büyük Selçuklu Devleti'nde ilmi çalışmalar devam etmiştir. 1075 yılında Sultan Melikşah ve Nizamülmülk ileri gelen astronomi bilgilerini bir araya toplamıştır. Bu toplantıda baharın başlangıcı sayılan Nevruz gününün tarihi değiştirilmiştir. Daha sonra

Sultanın yaptığı bu değişiklik takvim başlangıcı olmuştur. Yine bu sene Sultan Melikşah adına rasathane yapılmıştır. Önde gelen astronomi âlimleri bu rasathanenin yapımıyla ilgilenmiştir. Bunlar arasında Ömer Hayyamî, Ebü'l Muzaffer el İsfirâzî, Meymun b. En-Necîb el-Vasîtî gibi şahsiyetler bulunmuştur. Rasathane Sultan Melikşah'ın ölümüne (1092) kadar faaliyet göstermiştir. (İbnü'l Esir, 1989: 97; Bayram, 1979: 284).

6 yıllık (1086-1092) buhrandan sonra toparlanmaya çalışan Türkiye Selçuklu Devleti böyle bir dönemde ilmi çalışmalar için zemin hazırlayamamış çalışmalar yapılamamıştır. Ancak XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da ilmi çalışmalara yer verilmişti. XII. Yüzyılın ikinci yarısında oluşturulan ticaret yolları Türkiye Selçuklu Devleti'ni hem iktisadi manada kalkındırmış hem de refah seviyesini yükselterek emniyet ve huzur tesis edilmiş böylece ilmi çalışmalar hız kazanmıştır (Köprülü, 208: 1980).

3. ANADOLU'YA YAPILAN GÖÇLERİN İLMÎ HAYATA ETKİSİ

3.1. XI. ve XII. Yüzyıl Göçleri

Malazgirt savaşından sonra Türkmenler batı yönünde göçe başladı. Türk nüfusu Anadolu'nun içlerine kadar ilerledi. 1075'de Süleymanşah'ın Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmasıyla bu göçler hız kazandı. Özellikle Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya yoğun bir nüfus akışı oldu. Göçler XI. yüzyıldaki gibi yoğun olmasa da XII. yüzyılda da devam etmiştir. Bu yüzyıldaki göçlerde Karahitaylıların Türkistan'ı ele geçirmesi, Büyük Selçukluların yıkılması etkili olmuştur. Selçuklular ve Haçlılar arasındaki savaşlarda gaza faaliyetleri için Anadolu'ya birçok Türkmen gelmiştir. Gürcistan ve Erran topraklarının Gürcü krallar tarafından ele geçirilmesiyle bu bölgede yaşayan Türkmenler Anadolu'ya göç etmişlerdir (İnalcık, 2014: 3-4).

XII. yüzyıl göçleri diğerlerinden farklıydı. Bunun sebebi; çok sayıda ilim adamı, mutasavvıf, sanatkar, tüccarın da Türkiye'ye gelmesidir. Türkiye'de siyasi istikrarın tesis edildiği II. Kılıç Arslan döneminde (1155-1192) ilk medreseler kurulmaya başlanmış, bu medreselere Azerbaycan'dan âlimler getirterek buralara yerleştirmiştir. Yine bu dönemde saray etrafında âlimler, edipler ve şâirler toplanmıştır (Çiftcioğlu, 2008: 146-147; Turan, 2013: 257; Nesirov, 2012: 257).

XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu göç eden Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi diğer mutasavvıflara da kucak açmıştır. Anadolu'ya yerleşen ve XIII. yüzyılda tarikatları yaymaya çalışan bu mutasavvıflardan diğerleri, Konya'da Evhamüddin Kırmanî'yi Tokat'ta Mu'ineddin Pervâne'nin kendisinin müridi olan ve Pervâne'nin yaptırdığı tekkede "*Lemaat*" adlı eseri bulunan Fahreddin Irakî'yi Kayseri ve Sivas'ta "*Mirsadü'l İbad*" adlı eseri bulunan Necmeddin Daye'yi, yine Konya'da Muhyiddin Arabi'yi, onun eserlerine şerh (açıklama) yazan Sadrüddin Konevî'yi ve Konevî öğrencilerinden olan Müeyyedüddin el-Cendi ile Saduddin Ferganî, Sivas'ta kadılık yapan ve Gök medresede dersler veren Kudbeddin Şirazî, gibi birçok ünlü âlimi örnek verebiliriz. Bu dönemde bunlar kadar ün kazanmamış fakat daha sonraları ismi etrafında toplanılacak olan Hacı Bektaşî Veli'de bu dönemde yaşamıştır (Köprülü, 1976: 202-203; Kaya, 2008: 231).

Anadolu'da ilmî ve kültürel açıdan kuvvetlendirmek için gayretler sarf edilmiştir. Azerbeycan'dan Türkistan'dan ve diğer doğu bölgelerinde âlimler, hukukçular, tabipler, şâirler ve sanakârlar getirilmiş onlar için medreseler, zaviyeler ve hastaneler tesisi edilmiştir.(Topaloğlu, 1988: 34-35). Azerbeycan'dan gelen bilim, fikir ve devlet adamlarının Anadolu'da II. Kılıç Arslan döneminde yoğun bir şekilde başlayan ilim dünyasına katkıları büyüktür. Bu bilim adamları ve bürokratların devlete yaptığı hizmetler Türkiye Selçuklu Devleti'nin son dönemlerine kadar devam etmiştir. Anadolu'nun İlhanlı hakimiyetine geçtiği sonraki dönemlerde de devlet kademelerinde ilim faaliyetlerinde bulunmuşlardı (Nesirov, 2012: 255-261).

Türkiye Selçuklu Devleti medreselerinde okutulan dersler temelde islâmî ilimler ve edebiyat dersleri idi. Bunların yanı sıra fizik, kimya, matematik gibi ilimler de verilmiştir. Astronomi (ilm-i nücum) dersleri ilm-i hey'et (coğrafya) dersi olarak medrese müfredatında konulmuştur. Türklerdeki Astronominin İslâmî kökenli olduğuna yukarıda değinmiştik, bu konuda kaleme alınan eserlerde ana ilkeler ve bilgiler Kur'an-ı Kerim kökenli olup islâmîdir. Böylece astronomi alanında yapılan çalışmalarda İslam ve vahdet inancı dışına çıkılmamıştır. Düzeni var eden ve muhafaza eden yalnız Allah'tır. Türkiye Selçuklularından önemli mesleklerinden olan ve itibarı yüksek sayılan müneccimlik sultanların büyük ilgi ve alakasını görmüştür. (Metin, 2014: 248-249).

Türkiye Selçukluları için astronomi iki açıdan önemlidir: Birincisi, Müslüman bir toplum olan Selçuklular için, bütün İslâm dünyasında olduğu gibi, enlem ve boylam hesaplamaları için büyük önem taşır. Çünkü bu tür çalışmalar, öncelikli olarak, ibadet saatlerinin tespiti için gereklidir. İkincisi kible yönünün tespiti için küresel trigonometriyi ilgilendiren çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bunların haricinde namaz vakitleri Ramazan ayının başlangıç ve bitiş tarihlerini belirlemek için astronomi ilmi önemli olmuştur. Türkiye Selçuklu devrinde bu tür çalışmalar “*Mikat ilmi*” adı altında toplanmıştır (Kahya, 2004: 73).

Türkiye Selçukluları astronomi sistemi olarak, daha önce İslâm dünyasının da kabul ettiği “*yer merkezli*” sistemi kabul etmişlerdir. Bu sistemin merkezinde Dünya yer alır; diğer bütün gezegenler ve Güneş dünyanın etrafında döner. İç içe geçmiş kürelerden oluşan bu sistemin en dışında sabit yıldızlar küresi bulunur. Türkiye Selçukluları döneminde kaleme alınan astronomi eserlerinde bu sistem içerisinde astronomi biliminin temel sorunları matematiksel olarak incelenmiştir (Kahya, 2004: 74). Türkiye Selçuklu Devleti bilim adamları matematiği sadece yer ölçümü ve pratik çalışmalarda değil hayatın içinde de kullanmışlardı. Ayrıca matematik astroloji ve astronomideki hesaplamalarda çok önemli bir yere sahip olup bu bilimlerin bir parçası olarak kullanılmıştı (Kahya, 2004: 73-74).

Türkiye Selçuklu devrinin astronomi bilgileri Dünya’ya göre Güneş, Ay ve gezegenlerin açıl konumlarını hesaplamış ve bunları Zic veya Astronomi Cetvelleri adı altında kaydetmişlerdir. Bu değerler hem astronomi çalışmaları açısından hem de *Mikat ilmi* açısından büyük öneme sahip olmuştur. (Kahya, 2002: 827).

Türkiye Selçuklu Devleti’nde astronomi bilimi önemini korumuş ve varlığını sürdürmüştür. İbnü’l Esir bu konuda Kutalmış’ın astrolojiye vakıf olduğunu bu ilmi mükemmel derecede bildiğini ve Alp Arslan ile saltanat mücadelesine girişmeden evvel kendi talihinde uğursuzluk gördüğü için savaşa mani olmak istediğini ifade etmektedir. Astroloji ilimden başka etnoloji ilmini de bildiği vefatından sonra çocuklarında astroloji ilmini öğrendiklerini ve bu alandaki yetişmiş kişileri yanlarında bulduklarını ifade etmektedir (İbnü’l Esir,1989:48-49). Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki astroloji ilmi o dönemde büyük öneme sahip olmuştur. Daha devletin kuruluşundan itibaren astronomi bilimine önem verilmiştir.

Türkiye Selçuklu Sultanları ilm-i nücuma meraklı olup bu ilme önem vermişler ve yıldızlar cetveline (zâyice) bakarak gelecek hakkında isabetli bilgiler veren, saygı duyulan ve sözü dinlenen müneccimleri himaye etmişlerdir (Metin, 2014: 247; Çaycı, 2002:81). Ömürlerinin büyük bir bölümünü savaşlarda ve seferlerde geçiren sultanlar yapacakları savaşların sonuçlarını önceden görmek için müneccimleri kullanmıştır. Sultanların yapacakları işi veya savaşı önceden görmek istemesi düşünüldüğünde böyle bir ilmin ne kadar önemli olduğunu açıklar mahiyettedir. Bu yüzden müneccimlere olan alaka ve itibar kaçınılmaz olmuştur. Savaşlarda müneccimlerin olumlu tespitleri doğrultusunda askerler de bu yönde teşvik edilmiştir. Bu durum askere manevi açıdan güç ve cesaret vermiştir. (Metin, 2014: 246).

Bu durumu I. İzzeddin Keykavus'un Sinop'u fethinde görebiliriz İbni Bibi'nin; *"Talihi, yanında bulunan ve vakti gözlemleyen müneccimin iradesine uygun olarak mutluluk derecesine ulaşınca Sultan, kutlu rikabını (atın üzengisi) harekete geçirdi Dara'nın İskender'in, Fagfur'un ve Kayser'in ruhunun gıpta ettiği azamet ve haşmetle şehre girdi. Zafer ve başarı tahtına oturduktan sonra meclis düzenledi. Şehir halkı onun üzerine dirhem ve dinar saçtı."* (İbn Bibi, 1996: 173) şeklindeki ifadelerinden müneccimin önemi anlaşılmaktadır.

4. II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİNDE İLMÎ HAYAT

Türkiye Selçuklu Devleti, I. Mesud (1116-1155) ve II. Kılıç Arslan (1155-1192) dönemlerinde Anadolu'nun güçlü devleti haline gelmiştir. Miryokefalon (1176) savaşı kazanılmış Danışmendli Beyliği ortadan kaldırılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti Melikşah'ın ölümünden (1092) sonra ülke Irak, Kirman, Suriye ve Türkiye Selçuklu'ları olmak üzere bölünmüştür. Atabegler Büyük Selçuklu Devleti'nin zayıfladığı zamanlarda bölgedeki gücünü ve nüfuzunu artırarak, idareyi tamamen ele geçirmişlerdir. Böylece Salgurlular (1147-1284), İldenizoğulları (1146-1225), Böriler (1128-1154), Zengiler (1127-1259) gibi kökleri atabeglik olan sülaleler ortaya çıkmıştır. Endülüs bu dönemde reconquista²'nin sebebiyet verdiği Katolik zülmünü ve dehşetini yaşamıştır. Bu durum Türkiye Selçuklu Devleti'ni bir cazibe merkezi haline getirmiştir. II. Kılıç Arslan dönemi Hubeyş et-Tiflisî, Mecdüddin

² Reconquista:Kastilya Krallığı'nın megalomania ideası olan "Endülüs'ün müslümanlardan geri alınması" fikridir. Detaylı bilgi için; Özdemir, Mehmet, "Endülüs'ün Yıkılış Sürecinde Öne Çıkan Bazı Hususlar", *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.36,S.1,s.233-254,1997.

İshak, İbnü'l Arabi gibi bazı âlimler Türkiye Selçuklu Devleti'ne göçmüştür (Hacıgökmen, 2011: 240).

Türkiye Selçuklu Sultanları okuduğu kitapların yanısıra kendilerine ithafen yazılan türlü kitapların yazarları için servet değerinde paralar ödemişlerdi. Bu durum sayesinde kendilerinin ve oğullarının yaşadığı çevrede ilmin gelişmesinde önemli rol oynamışlardı. II. Kılıç Arslan ve oğulları da bu uygulamayı yapmış ve ilme büyük katkı sağlamışlardı (İbni Bibi, 1996: 253).

4.1. II. Kılıç Arslan'ın Hubeyş et-Tiflisî İle İlişkisi

Anadolu'ya gelişi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Sultan II. Kılıç Arslan'ın 1170'de yeniden inşa ettirdiği Aksaray şehrinde kendisi için bir saray yaptırmıştı ki Ak-saray şehrinin ismi buradan gelir. Askerleri için yeni yapılar yaptırmıştır. Bunun yanısıra camiler, medreseler, ribatlar ve çarşılar yaptırmıştır. Azerbaycan'dan buraya âlimler, tüccarlar ve gaziler getirterek yerleştirmiştir. Hubeyş et Tiflisî'nin de bu dönem getirtilen âlimlerden olduğu tahmin edilmektedir. Hubeyş et-Tiflisî II. Kılıç Arslan'ın yanına gelerek hizmetine girmiştir (Ateş, 1945: 7; Bayram, 1979:285;Turan, 1980: 168-169;Bedirhan-Öztop, 2015: 110). II. Kılıç Arslan'ın yanında, hıristiyan bilginlerle ayrıntılı tartışmalara girecek çapta bir İran'lı filozofun bulunduğundan söz edilmektedir. Sultan dini görevlerini yerine getirmek ve cihat ruhunu canlı tutmak için ordusunda daima ilim ve din adamları bulundurmıştır. (Kara,2006: 501). II. Kılıç Arslan ile oğlu Kudbeddin Melikşah için tıp kitabı kaleme almış ve astroloji, rüya yorumculuğu ve daha birçok konuda eserler vermiştir (Cahen, 1979: 248). Bu eserler tıp, astronomi, dil ve edebiyat alanlarında eserler vermiştir. Tıp alanında 8 adet, Atsronomi alanında 3 adet, Dil ve Edebiyat alanında 3 adet ve Kimya ilmi, değerli taşlar, cam ve boyanması kılıç, bıçak ve ustura gibi aletlere su verilmesiyle alakalı eserleri ve diğerleri vardır. (İzgi, 1998: 269-270; Nağisoğlu, 2011: 51; Küçükdağ, Arabacı, 1999: 195).

Hubeyş et-Tiflisî ile aynı dönemde yaşamış olan tıp âlimlerinden Hasnun-i Nesrânî ve Musa b. Meynûn'da ve Türkiye Selçuklu Devleti sarayında hizmette bulunmuşlardır (Hacıgökmen, 2011: 241).

II. Kılıç Arslan'ın dostluğunu kazanan Malatya Süryanî patriği Mihael, vekâinamesi'nde sultanın Malatya'ya geldiği zamanlar huzurunda ilmi-felsefi münazaralar tertip edildiğini ve toplantılarda yanında daima Kemaleddin adında

birinin bulunduğunu nakletmektedir. Malatya Süryanî patriği Mihael'in naklettiği Kemaleddin Hubeş et-Tiflisî'dir.

Hubeş et-Tiflisî II. Kılıç Arslan dönemi müneccimlerindedir. Kehanete çok inanan II. Kılıç Arslan 1186'da müneccimlerinin, yıldızların terazi burcunda toplandığı zaman Nuh Tufan'ı gibi bir felaketin olacağını bildirmesi sonrası büyük masraflarla sığınaklar yaptırmıştır. Fakat müneccimlerin bildirdikleri ortaya çıkmayınca II. Kılıç Arslan müneccimleri öldürtmek istemişse de sadece görevinden uzaklaştırılmıştır. Hubeş et Tiflisi, II. Kılıç Arslan döneminde özellikle üç tane astronomi kitabı ile tanınan ve saraya yakınlığı ile bilinen önemli müneccimdir. Bundan dolayı görevinden uzaklaştırılan kişi Hubeş'tir (İzgi, 1998: 269).

Hubeş et Tiflisî II. Kılıç Arslan'a *Kamilü't Tabir* başlıklı bir eser ithaf etmiştir. Bu Farsça eser alfabetik *Tabirname*'sini *Kitab-ı Sıhhati'l Ebdan*'ı yazdıktan sonra kaleme almıştır. (Bayram, 2009: 51-52). On beş fasla ayırdığı eserinin önsözünde rüya ve rüya tabiri hakkında genel bilgiler verdikten sonra o güne kadar hiç kimsenin böyle bir kılavuz meydana getirmediğini okuyucunun başka bir kitap aramasına gerek olmayacak kadar zengin muhtevalı olduğunu ifade etmektedir. Bu eser daha sonraki tarihlerde II. Murat, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında eser tercüme edilerek kullanılmıştır. (Bayram, 1979: 285; Kara, 2006: 501).

4.2. Kudbeddin Melikşah ve Hubeş et-Tiflisî İlişkisi

II. Kılıç Arslan'ın oğlu Kudbeddin Melikşah'a Hubeş et-Tiflisî tarafından *Kifaytü't Tıp* başlıklı eser ithaf etmiştir. Tıp alanında yazılan ve Farsça olan eser tahmini 1194-1197 yılları arasında telif edilmiştir (Sadıkova, 2002: 1613).

4.3. Nasıreddin Berkyârûşah ve Sühreverdi (Maktul) İlişkisi

Şihabeddin Ömer es Sühreverdi II. Kılıç Arslan dönemi Anadolu'ya gelmiş, sultandan çok güzel bir şekilde kabul görmüş, iltifatlara mazhar olmuştur (Yıldız, 1989: 495). Sühreverdi, Niksar ve Koyulhisar meliki Nasıreddin Berkyârûşah için önemlidir. Nasıreddin Berkyârûşah ile Sühreverdi'nin sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Sühreverdi'den felsefe eğitimi almıştır. Felsefi ve mistik bir akım olan İşrâkîliğin kurucusu olan Sühreverdi, dönemin ilim merkezleri olan Erzincan ve Tokat dolaylarında mantık alanında yazdığı Aristo'nun *Kategori* anlayışını eleştiren

Farsça “*Pertevname*” adlı eserini II. Kılıç Arslan’ın oğlu Nasıreddin Berkyârukşah’a sunmuştur. Nasıreddin Berkyârukşah bu eser sayesinde filozofların bütün kavram ve akidelerine İbni Sina’nın ruhunu kıskandıracak şekilde vakıf olmuştur (İbni Bibi, 1996: 45; Kutluer, 2010: 37).

Nasıreddin Beryarukşah’ın kendisinin de edebiyata ilgisini ve bu alanda yetenekli olduğunu İbni Bibi’nin şu satırlarından anlıyoruz:

“*Koyluhisar ve Niksar Meliki olan Melik Nasuriddin Berkiyarukşah “Hürzâd ile Peri-nejad hikayesini son derece güzel, akıcı, sanatlı ve mükemmel bir şekilde nazmederek; o alımlı gelini sağlıklı zihin gücünden ve isabetli düşüncesinden geçirerek güzel bir tavus gibi süsleyip edebiyat dünyasının seyircilerinin gözleri önüne serdi.*” (İbni Bibi, 1996: 41-42).

Bu devirde yaşamış olan Kemaleddin Ebu Bekir b. İsmail, Farsça *Ravzâtu’l-Menâzir li’l Meliki’n-Nasır* adlı yirmi bâblık bir kalam kitabı kaleme almıştır. Ağırlıklı olarak tasavvufi izler taşıyan bu eser de Niksar Emîri Berkyarukşah’a ithaf edilmiştir (Kara, 2010: 511).

4.4. Muhyiddin Mesud’un Şâirlerle İlişkisi

Abdulkerim b. Ebu Bekir, II. Kılıç Arslan’ın bir diğer oğlu olan Muhyiddin Mesud’a ithafen “*El-İhtiyârât fi Mecma’i’r-Rubâ’iyyât*” adlı eserini yazmıştır. Bu dönem şâirlerinden olan Abdulkerim b. Ebu Bekir bu eserinde Muhyiddin Mesud’u övmüştür. Konya’ya göre ikinci derecede bir yönetim yeri olan Ankara’da şâirliğin bu denli çoğalması ve Muhyiddin Mesud’un etrafında toplanması Mesud’un şâirliğe ve şiire verdiği önemi göstermektedir. Abdulkerim b. Ebu Bekir haricinde bu dönemde yaşamış ve rubaileri olan üç kişi daha vardır bunlar : *Müntecaboğlu Badi’i Ankarayî*, *Muhyavi-i Ankarayî* ki Muhyavî ismini Muhyiddin Mesud’un himayesine girmesinden dolayı almıştır. Bir diğeri *Hakim Mahmud Ankarayî*’dir (Ateş, 1945: 107-109; Kara, 2006: 511).

II. BÖLÜM

XIII. VE XIV. YÜZYILLARDA TÜRKİYE SELÇUKLULARI'NDA İLMİ HAYAT

1. II. RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH DÖNEMİNDE İLMİ FAALİYETLER

Türkiye Selçuklu Devleti'nde sekiz yıl hüküm süren Rükneddin Süleymanşah diğer aile bireylerinde olduğu gibi kendisi de kitap, şiir ve edebiyatla ilgilenmiştir. II.Süleymanşah âlim ve dindar insanları himayesine alan sultanlardan biridir. Âlim ve şâirler bu sultandan bol miktarda bağışlar alırlardı (Kara, 2006:501). Saltanatı boyunca âlim, şâir ve sanatkarları himaye etmiş, zaman zaman da kendilerini değerli hediyelerle ödüllendirmiştir. Aynı zamanda Konya'da babasının başlattığı fakat yarım kalan İplikçi (Altun-Apa) Medresesi'ni tamamlatmıştır. II. Rükneddin Süleymanşah Malatya'yı fethinde (1201) burada bulunan Muhammed b. Gazi'yi himaye etmiştir. Müsteşar ve münşi olarak görev yapan Muhammed b. Gazi bir süre de vezirlik yapmış fakat başarılı olamadığından kendisi vezirlikten çekilmiştir (Ateş, 1945: 104).

Büyük oğlunun isteği üzerine Farsça yazılan bu eser "*Ravzatu'l-Ukul*" adını taşımakta olup çocuk terbiyesi üzerine yazılmış bir eserdir. Bu eseri II. Rükneddin Süleymanşah'a sunmuştur. Bundan başka bir de I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e "*Barid as Saada*" adlı eserini H. 601-607/M. 1205-1210 yılları arasında ithaf etmiş ve bu eserden dolayı kendisine para ve hediyeler verilmiştir. Günümüze ulaşamamasından dolayı hakkında bilgi sahibi olamadığımız fakat *Ravzatü'l Ukul* eserinin mukaddimesinde bahsettiği *Murşidu'l Küttab* adında bir eseri daha vardır (Ateş, 1945: 104; Gültekin, 2017; 3124).

II. Rükneddin Süleymanşah *Ravzatu'l Ukul* adlı eserinden dolayı Malatyavî'ye yaklaşık 9-10 yıl yetecek kadar çok hediye vermiştir. Yine bu dönemde kendisi için bir kaside yazan Zahîreddin Faryabî'ye de 2 bin dinar, 10 at, 5 katır, 10 cariyeye ve köle, en iyi kumaşlardan 50 takım elbise hediye etmiştir. II. Rükneddin Süleymanşah ilim ve âlimleri, şiiri ve şâirleri, sanatı ve sanatkarları takdir edip sevmiştir. Kendisi de şâir ve bilgili bir hükümdardı. Kardeşi Sivas ve Aksaray Meliki Kudbeddin Melikşah'a yazıp gönderdiği bir beyitle uyarmıştır (Kaya, 2006: 94; Kara, 2006:501-502). Beyit şu şekildedir;

“Ey kutup! Felek gibi senden baş çekmem seni bir nokta gibi daireye çekmeyince;

Vücutumun derileri omzumdan çıksın, başının kasesinden perçemini çekmezsem.”

İbni Bibi’de beyit bu şekilde ifade edilmektedir (İbni Bibi, 1941; 35). II.Süleymanşah şiirin kafiyesini bilir, şiir üzerine yapılan münakaşalarda doğru ve doyurucu fikirler ileri sürerdi. Eserleri nazım ve nesir olarak değerlendirip kıymetini takdir eder, layık olanlara bol bağışlarda bulunmuştur. Bu sebeple onun döneminde değişik ülkelerden âlimler, şâirler ve sanatkarlar Selçuklu ülkesine gelmiştir (Kaya, 2006: 94).

II. Rükneddin Süleymanşah devrin ileri gelenlerini kendi etrafında toplayarak, yüklü miktarda paraya, elbiseye ve şöhrete kavuşturmuştur (İbni bibi, 1996: 79). II. Rükneddin Süleymanşah felsefeyi ve filozofları severdi. Felsefecileri koruduğu, düşüncelerine destek verdiği ve onlara da büyük bağışlar yaptığı söylenirdi. Bu sebeple bazı insanlar onun felsefeyle meşgul olmasından dolayı onu ayıplar ve tenkit ederdi. Hatta inancı bozuk olmakla ve şeriata karşı ilgisizlikle suçlanırdı (Bayram, 2009: 31). Ancak bu konuda akıllıca davranarak kendi görüşlerini bildirmez, halkın nefretini üzerine çekmemek için dikkatli davranırdı. Bu duruma örnek olarak şu hadiseyi verebiliriz; İştirâkî filozof olan Sühreverdi ile bir bilgin (fakih) II. Rükneddin Süleymanşah huzurundan münakaşa ederken fakih, Sühreverdi’nin düşüncelerine dayanamayarak kalkıp sultanın huzurunda Sühreverdi’yi tokatlamıştır. Fakat II. Rükneddin Süleymanşah’ın bu duruma hiçbir tepki vermemesi üzerine fakih huzurdan çıkınca Sühreverdi bu durumu Sultan’a sormuştur; *“Huzurunuzda fakih bana tokat vuruyor, siz ise müsaade ediyor, müdahale etmiyorsunuz? II. Rükneddin Süleymanşah ise: “Şayet seni destekleyici olup bu konuda bir şey söylesem ikimizide öldürürler her düşünceyi açığa vurmak mümkün değildir.” şeklinde cevap vererek filozofa haklı olduğunu ama kendisinin müdahale etmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir (Kaya, 2006: 96; Kartal, 2008: 102).*

II. Rükneddin Süleymanşah âlimlere, şâirlere ve halka büyük ihsanlarda bulunmuştur. İbn Bibi onun cömertliğini *“Bağış ve ihsanlarda bulunurken yağmur bulutunu yetersiz, Nil nehrini cimri kabul ederdi”* şeklinde ifade etmiştir. Şâirliği, edebiyat, felsefe ve hat sanatındaki bilgisi ve becerisiyle tanınan II. Rükneddin

Süleymanşah şiir üzerine yapılan tartışmalarda doğru fikirler ileri sürmüştür (Kaya, 2010: 107).

2. I. GİYASEDDİN KEYHÜSREV'İN SALTANAT DÖNEMLERİNDE İLMÎ HAYAT

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, dönemin şehzadelerinin eğitim merkezi olan Malatya'da, çocukluk yıllarından itibaren iyi bir eğitim almış, babasının ve sonradan müslüman olan annesinin de eğitiminde verdiği destek ile annesinden Rumca öğrenen Keyhüsrev, ergenlik çağına kadar babasının yanında kalmıştır. Bu yıllarda Arapça, Farsça, ve İslâmi ilimlerin yanında Edebiyat, Coğrafya vd. beşeri ilimleri de öğrenmiştir. Keyhüsrev'in hocaları o dönemin meşhur âlimleridir. Bunlardan Mecdüddin İshak sultanların öğretmeni olarak şöhret kazanmıştır (Kaya, 2006: 15).

2.1. I.Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde Mecdüddin İshak'ın İlişkisi

Şeyh Mecdüddin İshak, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Türkiye Selçukluları tahtına iki defa farklı zamanlarda tahta çıktığında ona en yakın isimler arasında yer almıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev birinci saltanat döneminde (1192-1196) kardeşi II.Süleymanşah'a yenilince kendisi tahtı kardeşine bırakmak zorunda kaldı. Konya'dan ayrılmak zorunda kalan Keyhüsrev Mecdüddin İshak'ın da Konya'dan ayrılmasına sebep olmuştur. Kendisini güven içerisinde hissetmeyen Mecdüddin İshak hamisi olan Sultan'ın Konya'dan ayrılmasıyla kendisi de Şam'a gitmiştir. Bu şekilde davranmaları aralarındaki ilişkinin ne kadar kuvvetli olduğunun göstergesidir (Şahin, 2008: 204-205; Hacıgökmen, 2012: 421).

Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev yaklaşık dokuz yıllık maceralı ve sıkıntılı bir gurbet hayatı geçirmiştir. Konya'dan ayrıldıktan sonra Anadolu'da önce Doğu'ya doğru daha sonra batıya doğru seyahatler yaparak en son İstanbul'a gitmiş kardeşi II.Süleymanşah'ın ölümüne kadar burada kalmıştır (Ünsi, 1942: 24). I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in bu sıkıntılı zamanlarında üç önemli adamı onu hiç yalnız bırakmamıştır. Bunlardan biri Seyfeddin Ayaba, ikincisi Mübarizüddin Ertokuş diğeri ise Esedüddin Ayaz'dır. Keyhüsrev'in bu sıkıntılı dönemi bitip tahta ikinci defa geçince ilk iş olarak Şam'a göçmüş olan hocası Mecdüddin İshak'a bir mektup göndererek onu Konya'ya davet etmiştir (İbni Bibi, 1996: 45; Kaya, 2006: 119; Baykara, 1997: 22-25; Alptekin, 1989: 266; Hacıgökmen, 2012: 421).

Sultan gönderdiği bu mektubu Frasca ve manzum olarak ele almıştır. Bu mektupta kısaca İbni Bibi'nin eserinde naklettiğine göre; *“Sultan, Şeyh Mecdüddin İshak'ın pak bir kişilik sahibi, akraları arasında yegâne, kardeşlik meclis üyelerinin tâcı, yakınlarının şerefi, dinin büyüğü, İslam'ın şerefi, dünyanın bir tanesi olduğunu, ey veli huylu, ey sünneti Peygamber'inkinden olan”* şeklinde hitâp ederek daha sonra gurbet hayatında yaşadıklarını ifade etmiştir (İbni Bibi, 1996: 111-112; Baykara, 1997: 31-32; Şahin, 2008: 205). Daha sonra sultan *“Bir süre Franklarla savaştığını”* ve *“Alamanlara karşı yöneldiğini, Mağrib'de ve Berberilerin ülkesinde ”* kaldığını belirterek hem hocasını davet etmiş hem de dokuz yıllık gurbet hayatında başından geçenleri anlatmıştır. (Kaya, 2006: 30; Şahin, 2008: 205). Devletin bir âlim ile olan ilişkisi açısından mektubun sonlarına doğru yazdığı satırlar manidardır.

“ Sonunda bahtımız açıldı, ülke baştan başa kurtuluşa erdi. Ülke bizim ve sizin emrinizin altındadır. Dünya'da bizim adımız ve sizin arzunuz hakimdir. Bizim davamızın üstünlüğünden dostlarımız, düşmanlarımız etrafımıza toplandı. Haberin olsun senin yerin artık burası. Başında çamurda olsa onu burda yıka. Allah'ın izniyle bu yazı bana aittir. Allah bize yeter. O, en iyi vekildir.” Sultan mektubunun bu şekilde son vererek devleti yeniden yapılandırmada bir âlimin devlet açısından önemini güzel bir şekilde ifade etmektedir. Bu yapılandırmayı I. Gıyaseddin Keyhüsrev Mecdüddin İshak'tan iyi bir şekilde yararlanarak yapmıştır. Öncelikle oğullarını Tokat ve Malatya'ya melik olarak göndermiştir. Malatya'da İran nüfusunun fazla olduğu için ve Mecdüddin İshak'ında bu nüfusa tesiri vardır. Böylece Sultan I.Gıyaseddin Keyhüsrev bölgedeki İran nüfusunu Selçuklu bünyesinde kazanmak istemiştir. Bunların yanı sıra Mecdüddin İshak'ın görevleri bunlarla kalmayıp I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in culüsünü bildirmek için Abbasi Halifesi en Nasır Lidinillah'a diplomat göreviyle Bağdat'a gönderilmiştir. (İbni Bibi, 1996: 113; Hacıgökmen, 2012: 422).

Şeyh Mecdüddin İshak'ın devlet yönetim sistemi içerisinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu gösterir nitelikte olan bu satırlar Mecdüddin İshak'ın sahip olduğu konumu ve devlet idaresindeki etkin gücünü göstermesi anlamında dikkat çekicidir. Bu haberi ve aldığı teklifi sevinçle karşılayan Mecdüddin İshak, hızlı bir şekilde hazırlıklarını yaparak Muhyiddin Arabî ve Harranlı Ebul Gana'im'in azadlı kölesi Abdukkah Bedr El Habeşî ile birlikte Konya'ya gelmiştir (Addas, 2015: 112; Şahin, 2008: 205; Kılıç, 1995: 22).

Mecdüddin İshak'ı I.Gıyaseddin Keyhüsrev Konya'da törenle karşılayıp ona izzet ve ikramlarda bulunmuştur (Baykara, 1997: 32). İbni Bibi sultan ile Mezdüddin İshak arasındaki yakınlığı Şu sözlerle ifade etmektedir; “*Birbiri ile olan samimi bağları ikisinde de güven ve huzuru meydana getirdi. Kavuşmanın verdiği büyük hazdan ayrılık acısını unutkanlık kutusuna koydular, felaketleri kovmak, mutlulukları çağırarak meşgul oldular.*” (İbni Bibi, 1996: 113). Konya'da bir süre kaldıktan sonra Sultan, Şeyh'i Melik olarak görevlendirdiği oğlu İzeddin Keykavus'u da kendisini eğittiği gibi eğitmesini isteyerek Malatya'ya göndermiştirdi (İbni Bibi, 1996: 114; Kaya, 2006: 120; Baykara, 1997: 32; Turan, 2013: 298).

Abbasi Halifesi Nasır-Lidînillah (1180-1225), siyasi ve sosyal durumu gittikçe bozulan devletin otoritesinin yeniden kurulmasında ve içtimai huzurun sağlanmasında fütüvvet birliklerinin büyük bir güç olacağını düşünmüş ve bu teşekkülleri siyasi otoriteye bağlamada başarı sağlamıştır. Halife fütüvvetnamelerde bu yapının kaidelerini yazmış, diğer müslüman hükümdarlara elçi ve fermanlarla gönderip kendilerinin bu yapıya girmesi için davet etmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'yle ilk olarak I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde (1204) temas geçilmiştir. Keyhüsrev Bağdat'a Halife Nasır'a elçi olarak hocası Mezdüddin İshak'ı göndermiştir. Sultanın isteği üzerine Mezdüddin İshak, Muhyiddin Arabi, Evhamüddin Kirmanî ve Şeyh Nasuriddin Mahmud el Hoyi, Ebul Hasan Ali el İskenderanî, Cemalüddin el-Vasıtî, Ebu Ca'fer Muhammed el Berzaî gibi mutasavvıf, âlim olan kişileri getirmiştir (Hacıgökmen, 2015: 547; Kazıcı, 1998: 540; Hacıgökmen, 2012: 423).

I.Gıyaseddin'in ikinci saltanat döneminde gönderilen mektup vasıtasıyla, hocası Mezdüddin İshak ile beraber Konya'ya gelen Muhyiddin Arabî, daha sonra gelen Evhadüddin Kirmani (Azamat, 1995: 519) ile görüşmüş Muhyiddin Arabî talebesi olan Sadreddin Konevî'yi eğitim görmesi için Kirmani'ye bırakıp, (Çakmaklıoğlu, 2003: 416-417) daha sonra Konya'dan ayrılmıştır. Halep, Kudüs, Mekke ve buradan da Bağdat'a gitmiş. I. Gıyaseddin Keyhüsrev daha sonra buradan Malatya'ya Mezdüddin İshak'ın yanına gitti. (Kılıç, 1995: 22). Bu dönemde birçok âlim Konya'ya gelmiştir (Kaya, 2006: 119-120; Bayram, 1978: 29).

Muhyiddin Arabî ile Mezdüddin İshak yakın dost olmuştur. Muhyiddin Arabî *Muharatü'l Ebrar* adlı eserinde; “*Anadolu'dan adı İshak b. Muhammed olan*

arkadaşım bana mektup yazdı.” Şeklindeki mektubuna karşılık olarak “Ey İshak, kardeşinden sağlam bir nasihat işit, Sulatlara yakınlık sana gurur vermesin” diye başlayan bir manzume ile cevap vermiştir (Hacıgökmen, 2012: 424).

2.2. I. Gıyasedin Keyhüsrev İle Evhadüddin Kirmanî'nin İlişkisi

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev ikinci defa tahta geçince (601/1204) hocası Mecdüddin İshak'ı culüsünü Abbasi Halifesine bildirmek üzere Bağdat'a göndermiştir. Bağdat'tan sonra Mecdüddin İshak o yıl hacca gitmiş, Bağdat üzerinden Anadolu'ya dönerken beraberinde bazı mutasavvıf ve ilim adamlarını yanında getirmiştir. Bunlar arasında Evhadüddin Kirmani, Ebu Cafer Muhammed El Berzaî, Nasuriddin Muhammed bunlardan birkaçıdır. Muhyiddin Arabî yine aynı yıl (1204) Mecdüddin İshak'ın mektubu ile Anadolu'ya gelmiştir. Mecdüddin İshak Anadolu'ya sadece ilim ve fikir adamları getirmekle kalmamış, o aynı zamanda çok sayıda kitap da getirerek ilim aleminin istifadesine sunmuştur. Mecdüddin İshak gidiş dönüşlerinde devrinin ünlü âlimlerinden *İbnü'l Esir* kardeşlerle (muhaddis *Mecdüddin İbnü'l Esir* ve tarihçi *İzzüddin İbnü'l Esir* ve hukukcu *Ziyüddin İbnü'l Esir*) ve İbnü'l Cezvi ve oğlu Ali b. Abdurrahman ile tanışmış ve onların bazı eserlerini Malatya'ya getirmiştir. Bu eserlerden birçoğu Sadreddin Konevî aracılığıyla muhafaza edilmiştir. Bugün Konya Yusufpaşa Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eserlerin bazıları yazarların el yazılarıdır. (Bayram, 1993: 29-30; Addas, 2015: 112; Kaya, 2006: 184).

Evhamüddin Kirmanî'nin ilk olarak bu tarihte 1204'te Fütüvvet Teşkilatı'nın bir şeyhi olarak Anadolu'ya geldiği görülmektedir. Uzun süre Anadolu'da bulunmuştur. Bu süre boyunca çoğunlukla Kayseri'de ikamet etmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat döneminde (1204-1211) görüşmeleri olmuştur. Keyhüsrev'e hitaben;

“Kayser'in ayağının altında yer eskimekteydi. Köşkü gökyüzüne yükselmişti. Ey Keyhüsrev, onun yerini almış durumdasın. Söyle: O köşk nerede ? Kayser'se sanki hiç yaşamadı.” (Bayram, 1993: 30), şeklinde I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i öven bir rubaî yazmıştır. Evhamüddin Kirmanî Anadolu'da bulunduğu sürece devlet adamlarından ve halktan saygı görmüştür (Bayram, 1993: 30-32). Evhadüddin Kirmanî'nin vefatından sonra ona bağlı olanlar arasında Ahi teşkilatının kurucusu sayılan Şeyh Nasuriddin Mahmud b. Ahmed El Hoyi (Ahi Evren), Kadı Siracüddin

Mahmud el Urmevi ve Cemalüddin el Vasitî bulunmaktadır. Kadı Siracüddin Urmevi Malatya’da kadı iken tıp, felsefe, astronomi, matematik ve geometri gibi birçok ilim dallarında şöhrete sahip olan Cemalüddin Vasitî’nin hizmetinde bulunmuştur (Bayram, 1993: 113). Fütüvvet teşkilatı lideri ve Evhadiyye tarikatı şeyhi olan Evhamüddin Kirmanî’nin devlet adamları ile ilişkisi sonraki sultanlar döneminde de devam etmiştir (Hacıgökmen, 2015: 547-548).

2.3. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanında Muhammed b. Alî b. Süleyman Er-Râvendî ve İlmî Faaliyetler

Irak Selçuklu Sultan’ı II. Tuğrul’un ölümünden sonra (1194) bu bölgede huzur ve sukûnet kalmamıştı. Irak, Harzemşah’ın ordusu tarafından istila edilmiştir. Edebiyat ve manevi bilgilere hürmet edilmemiş, bilgili insanlar ihmal edilmiştir. Kıymetli kitaplar tahrip edilmiş ve yahut toptan yok pahasına satılmıştır. Ravendi *Rahatü’s Sudur Ayetü’s Sürur* adlı kitabını 1203 yılında yazmaya başlamıştı. İki veya üç yıl bununla meşgul oldu. Bitirdikten sonra büyük bir hediye ve para almak için Türkiye Selçuklu Sultanları’ndan II. Rükneddin Süleymanşah’a ithaf etmeyi düşünmüştü. Fakat eserini bitirdiği tarihte II. Rükneddin Süleymanşah vefat ettiği için eserini I. Gıyaeddin Keyhüsrev’e Antalya’nın zaptedildiği zaman 1207’de ithaf etmiştir (Ravendi, 1999: XVI-XVII-XVII-62-63).

Irak’ta Hanefi ve Şafii mezhepleri arasında eskiden beri gelen ve daha sonrasında da devam edecek olan çekişme mevcuttu. Tarihçi Ravendi bu durumu I. Gıyaseddin Keyhüsrev’e bildirerek bu düşmanlığa son vermesini istemiştir. Daha sonraki dönemlerde de bu durum devam ettiğini I.Alaeddin Keykubat da bu düşmanlığı ortadan kaldırmak için sabah namazını Şafii mezhebine göre kıldığını görmekteyiz (İbn-i Bibi, 1996: 245; Gordlevski, 1988: 311).

2.4. I.Gıyaseddin Keyhüsrev ve Muhyiddin Arabî’nin İlmî Faaliyetleri

Sultan I. Keyhüsrev ikinci defa tahta çıkınca hocası Mecdüddin İshak’a mektup yazarak Konya’ya gelmesini istemiştir. Mecdüddin İshak da yanında Muhyiddin Arabî ile birlikte Konya’ya gelmiştir. I. Keyhüsrev tarafından büyük bir törenle karşılanan Mecdüddin İshak ve Muhyiddin Arabî Sultandan hürmet ve saygı görmüştür. Bir müddet burada kalan Muhyiddin Arabî daha sonra Konya’dan Malatya’ya geçmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, büyük lütuflarda bulunarak Muhyiddin Arabî’ye 100 bin dirhem değerinde bir ev hediye etmiştir. Muhyiddin

Arabî ise bu evi ihtiyaç sahibi birisine vermiştir. Arabî ikinci defa Konya'ya gelişinde burada 1209-1210 yıllarında “*Risaletü'l Envar*” adlı eserini yazmıştır. Malatya ve Konya şehirlerinde yaklaşık 8 yıl ikamet etmiştir (Keklik, 1966: 152; Cebecioğlu, 2008: 15; Hacıgökmen, 2012: 424; Kaya, 2006: 184; Ateş, 1993: 539).

3. I. İZZEDDİN KEYKAVUS DÖNEMİNDE İLMÎ FAALİYETLER

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'de oğullarını ülkenin belli başlı yerlerine yönetici olarak gönderdi. Fakat bu yöneticilik kendisine bağlı birer vali niteliğindedir. Çünkü I. Keyhüsrev ülkeyi oğulları arasında paylaştırmayı babasından acı bir tecrübeyle öğrendiği için bu şekilde yapmayı uygun gördü (Hacıgökmen,2012: 422). Bu durum aynı zamanda Selçuklularda merkeziyetçi yapının oluştuğunu gösterir niteliktedir (Turan, 2013: 298). Keyhüsrev'in üç oğlundan büyük oğlu İzzeddin'i Malatya'ya ortanca oğlu Alaaddin'i Tokat'a küçük oğlu Celaleddin Keyferîdun'u ise Koylu hisar'a vali olarak gönderdi (Kaya, 2006: 120; Baykara, 1997: 32). Adını bilmediğimiz bir de kız kardeşleri vardır (Koca, 1997: 13).

I.İzzeddin Keykavus'u Malatya'ya gönderirken kendini eğittiği gibi oğlunu da eğitmesi için Mecdüddin İshak'ı oğlu için hoca tayin edip beraberinde Malatya'ya göndermiştir (Turan, 2013: 298; Kaya, 2006: 120; Baykara, 1997: 32; Hacıgökmen, 2012: 422).

3.1 I. İzzeddin Keykavus ile Mecdüddin İshak'ın İlişkisi

Mecdüddin İshak öğrencisi olan I. Keykavus'un iktidarında da etkin bir rol oynamıştır. Bu dönemde siyasi bakımdan Mecdüddin İshak'ın önemli icraatlarından birisi, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümüyle başlayan taht mücadeleleri sürecine doğrudan müdahil olup, gelecekte Türkiye Selçuklu Devleti'ne altın çağını yaşatacak olan Aleaddin Keykubat'ı ölümden kurtarmasıdır (Turan, 2013: 323-342; Şahin, 2008: 206). İbni Bibi'nin anlattığına göre; “*Keykavus'a yakın adamlarından bazıları kardeşi Keykubad'ı hapiste öldürmesini tavsiye etmişlerse de o buna uymadı.*” (İbni Bibi, 1989: 308).

II. Kılıç Arslan'ın ölümünden itibaren, Türkiye Selçuklu ülkesindeki şehzadelerin birbirleriyle yapmış oldukları şiddetli iktidar mücadelelerine yakından şahit olan Şeyh Mecdüddin İshak'ın kazanmış olduğu devlet tecrübesi, onun ileri görüşlülüğünü de beraberinde getirmiş gibi görünmektedir. I. Alâeddin Keykubad'ın

saltanat yıllarındaki başarıları göz önüne alınırsa, Şeyh Mecdüddin İshak'ın ileri görüşlülüğü ve Selçuklu yönetimi üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılacaktır. Bu durum diğer yandan Selçuklu hükümdarlarının hocaya saygı geleneğine verdiği önemi de ortaya koymaktadır. Sultan I. İzzeddin Keykavus tıpkı babasının yaptığı gibi hocasına karşı hürmetkar davranmış, onun tavsiyelerini dinlemiş, onu en önemli işlerinde baş danışmanı yapmış, hatta seferlerinde bile yanından ayırmamıştır (Koca, 1997: 89-97; Şahin, 2008: 206; Hacıgökmen, 2012: 426).

Sultan I İzzeddin Keykavus son derece vefalı ve cömert bir hükümdardı. Kendisine hizmette bulunanları karşılıksız bırakmazdı. Savaşlarda başarı gösteren komutanlara, kendisine yardımcı olanlara makam, ıktâ ve para bağışlarıyla cömertçe ödüllendirirdi. Kendisi için şiir yazan şâirlere oldukça cömert davranmıştır. Eyyübi komutanlarından Hüsameddin Sâlâr'ın kızı Sultan için 72 beyitlik güzel bir kaside yazmıştır. Sultan bu kasidenin her bir beyiti için 100 dinar (toplamda 7200 dinar) ihsanda bulunmuştur. Erzincan'da Nizameddin Erzincanî de bir kaside yazmış; Sâlâr'ın kızı gibi Erzincanî de ihsanlarla karşılık görmüştür. (Turan, 2013: 342; Baykara, 1997: 88).

Sultan I. İzzeddin Keykavus'un "Fütüvvet" teşkilatına kabulünü bildirmek için hocası Şeyh Mecdüddin İshak'ı elçi olarak türlü hediyelerle Bağdat'a Halife en-Nasır Lidinillah'a göndermiştir.³ Halife Nasır, Sultan I. İzzeddin Keykavus'un fütüvvet teşkilatına kabulünü belirten Fütüvvet-name ve en önemli sembolü olan fütüvvet şalvarını Sultan'a ulaştırması için Şeyh Mecdüddin İshak'a teslim etmiştir. Halife Sultan için ayrıca saltanat menşûru, bir "sarı" (imame) "davul çomağı", "altın yaldızlı gerdanlık ve at başlığı" ve "süslü eğer takımı" gibi hakimiyet sembolleri hazırlattı ve çeşitli hediyelerle birlikte Mecdüddin İshak'ı Anadolu'ya uğurladı. (Şahin, 2008: 206-207; Baykara, 1997: 64).

I. Gıyaseddin gibi oğlunda Fütüvvet teşkilatına girişini sağlayan yine Mecdüddin İshak'tır. Böylece fütüvvet temsilcileri yani Evhamüddin Kirmanî'nin bağlıları (Evhadîler) Anadolu'nun her yerine dağılacak, kurdukları zaviyelerle Ahilik teşkilatının temellerini atacaklardır. Sultan I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin

³ Bu durum İbni Bibi'nin "El evamirü'l Alaiye" adlı eserinde Sinop'un fethinden sonra Mecdüddin İshak'ın Fütüvvet için gönderildiği yazmaktadır. Fakat burum kronolojik bir hatadır. Bu hata Fuat Köprülü'nün yayımlamış olduğu Anadolu'nun Yerli Kaynakları eserinde "Kadı Burhaneddin Anevî'nin "Enisü'l Kulub" adlı eserinde bu durumun düzeltildiğini izah etmiştir. Fuat Köprülü,"Anadolu'nun Yerli Kaynakları", Belleten, TTK, C.VII, S.27,s.484, 1943.

Keykubad'ın yaptığı fetihler huzur ve asayiş sağlayacak, ticareti geliştirmiş ve ticaretin içinde ahiler bizzat bulunmuştur. Böylece Ahilik teşkilatı esnaf teşkilatı haline gelmiştir. İşte bu kurumun Anadolu'ya gelmesinde ve sonraki dönemlere sirayet etmesindeki yegane ilişki Mecdüddin İshak ve Sultan I. İzzeddin Keykavus arasındaki sıkı münasebettir. (Hacıgökmen, 2012: 426).

3.2. I. İzzeddin Keykavus İle Muhyiddin Arabî'nin Mektuplaşmaları

I.İzzeddin Keykavus'un eğitim görmesi için Mecdüddin İshak ile birlikte Malatya'ya gönderilmiştir.(Kaya, 2006: 120). Malatya'da valilik döneminde tanışmış olan Muhyiddin Arabî daha sonraki sultanlık döneminde de bu ilişkisini devam ettirmiştir. Sultan'a mektuplarla nasihatlerde bulunmuş, moral vermiş, zafer için dua etmiştir. Mesela; Antalya kuşatması sırasında gördüğü rüya ile şehri alacağını Sultan'a bir mektupla bildirmiştir. (Hacıgökmen, 2012: 427; Kılıç, 1995: 23).

I. Keykavus'un sohbet meclislerinde sultanın iltifatına mazhar olan Muhyiddin Arabî, Halep ve Sivas'a yaptığı seyahatlerden sonra H.615 M.1218'te Malatya'ya yerleşmiştir. Dostu Mecdüddin İshak vefat edince vasiyeti üzerine dul kalan hanımıyla evlenmiştir. Oğlu Sadeddin Muhammed büyük ihtimalle burada dünyaya geldi. Muhyiddin Arabî bu yıllarda manevi evladı olarak gördüğü "Babasıyım!" veya "Oğlum!" dediği I. İzzeddin Keykavus'a hristiyanlara karşı tavizkâr davrandığı için Şam beldesinden bir mektup yazarak savaşla onların zımmı hükmü altına almasını tavsiye etti ve kafirlerin en şiddetlisi dediği haçlıların ele geçirdiği beldelerden müslümanların derhal (bu Kudüs dahi olsa) hicret etmesi gerektiğini ifade etmiştir (Kılıç, 1995: 23; Kılıç, 1999: 494; Kaya, 2008: 232).

3.3. I. İzzeddin Keykavus'a Kadı Burhaneddin el-Anevî'nin İthaf Ettiği Eseri

Türk asıllı bir komutanın çocuğu olarak 1143 tarihinde Ani'de doğmuştur. *Enisü'l Kulub* adlı eserinde hayatı hakkında verdiği bilgi haricinde başka bir malumat yoktur. Tefsir, hadis ve fıkıh gibi dini ilimler haricinde tıp ve astronomiyle de uğraşmıştır. 1167 tarihinde Mahmud adlı bir vaizin telkiniyle yazmaya başlamış olduğu *Enisü'l Kulub* adlı eserini 1212'de tamamlayarak Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'a sunmuştur (İbrahimî, 1995: 242).

Türlü maceralarla geçen hayatının son yıllarını Konya Sultanlarının himayesi altında geçirmek isteyen Kadı Burhaneddin, 45 veya 46 yıl sonra tamalayabildiği bu eserinde I. Keykavus'un Halife Nasır Lidinillah ile olan münasebetlerini halifenin

ona pek çok kıymetli hediyeler ve bilhassa fütüvvet libası gönderdiğini eserinde anlatmıştır. Bu hükümdar devrinde tekrar gençlik kuvvetini ve neşesini kazandığını eserini bu sayede tamamlayarak Keykavus namına ithaf ettiğini ifade etmiştir (Köprülü, 1943:468-469). Enisü'l Kulup adlı eserini Sultan'a sunarak onun mazharına layık olmuş, Sivas'a Kadı olarak atanmıştır. I. İzzeddin Keykavus Darüşşifasına ait olan vakfiyenin düzenlenmesinde, hem kadı olarak hem de katip olarak hizmet etmiştir (Kaya, 228: 2008; Demir, 2005: 209).

3.4. I. İzzeddin Keykavus İle Evhamüddin Kirmanî'nin İlişkisi

I. İzzeddin Keykavus hocası Mecdüddin İshak müdahalesiyle I. Alaeddin Keykubat'ı öldürmekten vazgeçip Malatya yakınlarında bulunan Minşar Kalesine hapsedirmiştir (Turan, 2013: 323). I. Alaeddin Keykubat Tokat valiliği zamanında (1204-1211) Danişmend Türkmenleri ile yakın bir ilişki içindedir. I. İzzeddin Keykavus'un Zahiriddin İlig ve dolayısıyla Danişmendli Türkmenlere karşı tavrı, tutumu, Danişmendli Türkmenlerin I. Alaeddin Keykubat'a meyletmesine sebep olmuştur. Böylece I. İzzeddin Keykavus'u ortadan kaldırıp, kardeşi I. Alaeddin Keykubat'ı hapisten kurtarıp tahta çıkarma çabaları içine girmişlerdi. Bu durum "Minşar" kalesinde bulunan Keykubat'ın "Gezerpirt" denilen kaleye nakledilmesine sebep olmuştu. Bundan dolayı Danişmend bölgesinde birçok seveni bulunan Evhamüddin Kirmanî de bu olaylara karışarak I. İzzeddin Keykavus'a karşı bir tutum içerisine girmişti. Minşar kalesinde bulunan I. Alaeddin Keykubat ile Evhamüddin Kirmanî irtibat kurmuş bu durum yüzünden Evhamüddin Kirmanî hapsedilmiştir. Böylece I. İzzeddin Keykavus'un Evhadilere baskı yapmasına sebep olmuştur (Hacıgökmen, 2015; 50-51).

3.5. Konya Maristanı'ndan Tabip Şemseddin İbn Hiblil Musulî ve Taceddin el-Bulgarî

Sultan I. İzzeddin Keykavus'un hastalıkları için Şemseddin İbn Hiblil Musulî Musul'dan merkeze davet olunmuş sarayda bulunmuştur. Hünerli bir hekim olan Şemseddin İbni Hiblil Musulî 1153'te Musul'da doğmuştur. Anadolu'da ölmüş cenazesi Musul'a nakledilmiştir. Babası Müzehhebüddin de kendisi gibi tabiptir. Musul da ve Ahlat emîri yanında oturmuş daha sonra Mardin dönmüştür (Ünver, 2014: 89). Şemseddin İbni Hiblil Musulî ile birlikte Konya Maristanı'nda görev yapmış dönemin ünlü hekimlerinden biridir. "Muhtasaru fi Ma'rifeti Edviyeti'l

Müfredede” adlı eseri bulunmaktadır. 1222 yılına kadar Konya Maristanı’nda görev yapan tabip Taceddin bu eserini Konya’da yazmıştır (Şahin, 2007: 109).

4. I. ALAEDDİN KEYKUBAD DÖNEMİNDE VE İLMÎ HAYAT

Alaeddin Keykubat I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in ortanca oğlu ve ağabeyi I. İzzeddin Keykavus’un halefidir. Onun saltanatı Anadolu’nun ihtişamlı ve Mesud devrini teşkil eder. I. İzzeddin Keykavus öldüğünde yerine geçecek bir evladının olmaması veya varsa da küçük yaşta olmasından dolayı I. İzzeddin Keykavus yerine Alaeddin Keykubat’ın geçmesini vasiyet etmiştir. Devlet adamları, I. İzzeddin Keykavus’un ölümünü bir müddet gizli tutmuşlardı. Bunun sebebi ise devlet adamlarının taht mücadelesinde I. İzzeddin Keykavus tarafını tutmalarından dolayıdır. İşte bu sebepten ötürü hapiste bulunan Alaeddin Keykubat’a ağabeyinin ölümünü ve Türkiye Selçuklu tahtının kendisine kaldığını haber vermekte çekinmişlerdir. Bundan dolayı ya amcası Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah’ı veya küçük kardeşi Celaleddin Keyferidun’u düşünmüşlerdi (Turan, 2013: 348). Türkistan bölgesinde yetişen pek çok âlim gelip Anadolu’da talebe yetiştirmiştir. I. Alaeddin Keykubat’da bu âlimlere her türlü kolaylığı sağladığı gibi bizzat âlimlerle sohbetler etmiş, onlara yakın alaka göstermiştir (Balık, 2000: 44). Bu durum Ünsî’nin Seçuk Şehnâmesi’nde şu şekilde ifade ediliyor: “Meclisini tezyin edenler âriflerdir. Şeriat dairesinde söylemek şartıyla meclisinde her dil açıktır. Onun vezir ve nedimi ile halis emîri Sahip Ata ve büyük Karatay’dır. Belh güneşi olan Gavs Celalüddin müsahibidir. O mes’ud devirde İshak, Sinan, Hasan Alp, Kutlu, Ahi German, baş gazilerdendi. Cümle ârifler ve gazilerin saf bağladıkları bu devirde her yer bunların hayaldar meclisleriyle arate idi. İşte Konya âriflerin makar ve aramgâhı olduğu böyle bir asırda ben de oraya gelmiş ve ishak tekkesine misafir olmuşum.” (Ünsî, 1942: 20).

4.1. I. Alaeddin Keykubat ve Şeyh Şahabeddin Ömer b. Muhammed Sühreverdi ile İlişkisi

Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah sultana, Şeyh Şahabeddin Ömer b. Muhammed Sühreverdi’yi hil’at, menşûr ve diğer hakimiyet alametleri ile birlikte Konya’ya gönderdi. Elçi olan Şeyh Aksaray’a varınca Sultan’a haber verilmiştir. Sultan kendisine eşlik etmeleri için derhal begleri göndermiştir; Konya’nın kadı, âlim, şeyh, mutasavvıf ve uluları şehrin ahilerinin Zincirli mevkiine kadar karşılamak

için ferman vermişti. I. Alaeddin de hilafet makamını yüceltmek ululamak için hassa askerleriyle birlikte istikbale (karşılama) çıktı. Sultan ve şeyh buluşunca sarılıp elini öptü; o da İslâmiyet ve adaletin yükselmesi için Alaeddin Keykubat'a dua etti; birlikte şehre girdiler (Turan, 2013: 351).

Ertesi gün sarayda halifenin hil'atını sultana giydirdi ve başına imame (sarı)k)'yi koydu; saltanat adetine göre de bir değnekle arkasına vururken ona adaletten ve şeriaten ayrılmayacağını tekrar ettikten sonra tahta oturmasına izin verdi. Buna müteakip çok değerli taşlarla süslü halifenin gönderdiği eyerli ata bindirildikten sonra Bağdat'tan gelen tabaklardaki paralar saçıldı. Şeyh birçok hediye ile uğurlanırken Malatya'da Necmeddin Daye ile karşılaşmıştır. Şeyh yazdığı bir mektupla beraber Necmeddin Daye'yi Sultan I.Alaeddin Keykubat'a göndermiştir. (Turan, 2013: 352; Uyumaz, 2008: 47).

Sultan I. Alaeddin Keykubat babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanından beri Türkiye Selçuklu Devleti'nin ekonomik gücü ve otoritesi hızla artmıştır. Bu nedenle de İslâm dünyasının önde gelen âlimleri için moğol tehlikesi yüzünden sığınacak bir yer ararken Anadolu kaçırılmaz bir fırsat olmuştur. Buraya gelen âlimlerin bir çoğu gördükleri itibar nedeniyle uzun süreler Anadolu'da kalmışlardır. Bunlardan bazıları; Muhyiddin Arabî, Necmeddin Daye ki asıl künyesi Necmeddin Ebu Bekir b. Muhammed el Razî, Ahmet b. Mahmud Tusî, Hüseyin Et Tirmizi, Sultanü'l Ulemâ lakabıyla tanınan Bahaeddin Veled b. Hüseyin el Bekrî gibi (Uyumaz, 2008: 45-46).

I. Alaeddin Keykubat ilim, kültür, sanatı ve mensuplarını himaye eden kültürlü birisiydi. Türkçe'den başka Arapça, Farsça ve Rumca biliyordu. Farsça ve Rumca'yı konuşabiliyordu. Onun meclislerinde siyasetten başka ilim ve kültür meseleleri de münakaşa edilebilmiştir. Sultan örnek İslâm hükümdarları gibi tarih ve siyaset kitaplarına meraklıydı. Sultanın okuduğu kitaplar arasında Nizamülmülk'ün *Siyasetnamesi*, Gazzali'nin *Kimyayı Saadet*'i ve Keykavus b. İskender'in *Kabusname*'si gibi kitaplar bulunuyordu. Ayrıca Sultan Nücum ilmüne meraklıydı. Bu merakı dolayısıyla Celaleddin Harzemşah'a gönderdiği elçi vasıtasıyla Ahlat'ta Harzemşah'ın yanında bulunan Müneccime Bibi'nin şöhretini öğrenmiş onu ve ailesini Konya'ya getirterek himaye etmiştir. Sultan Alaeddin Moğol istilasıyla memleketlerinden kaçan ilim adamlarını himaye ederek Anadolu'yu bir sığınak ve

himaye sahası yapmakla memleketin kültürünü daha fazla yükseltme imkanı buluyordu. Bu dönemde birçok âlim edip sanatkar Anadolu'ya sığınmış Sultan bunlara iltifat hürmet ve saygı göstermiştir (Turan, 2013: 412 ; Sümer, 2002: 359).

Mecdüddin İshak I. Alaeddin Keykubad'ın saltanatının ilk yıllarında Malatya'dadır. Onun Alaeddin Keykubad döneminde biraz geriye çekildiği ifade edilse de bu doğru değildir. 1221'de halifenin fütüvvet libasını Alaeddin'e giydirmesi için Anadolu'ya gönderdiği Ömer es Sühreverdi bu işi dostu Mevdüddin İshak ile birlikte yapmayı düşünmüştür. Çünkü I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanından beri Anadolu'ya Fütüvvet temsilcileri getiren, I. İzzeddin Keykavus'un resmen fütüvvet teşkilatına girişini sağlayan kişi olarak, fütüvvet temsilcileri ile birlikte Malatya'ya gelen Sühreverdi'nin Mevdüddin İshak ile birlikte gitmek istemesi gayet doğaldır. Ne var ki Mevdüddin İshak'ın Fütüvvet temsilcileri ile birlikte Konya'ya gidemeyecek kadar hasta olması beraber gitmelerine engel olmuştur. Sühreverdi Malatya'da biraz oyalansa da Mevdüddin İshak'ın kalkamayacağını anlayınca fütüvvet erbabı kalabalık bir heyet ile Konya'ya hareket etmiştir. Mevdüddin İshak ise bugünlerde vefat etmiştir (Hacıgökmen, 2012: 427).

4.2. I. Alaeddin Keykubat ile Necmeddin Razî İlişkisi

Âlimlere karşı çok mütevazı olan I.Alaeddin Keykubad'ın onlara karşı aynı zamanda çok cömert olduğu bilinmektedir (Uyumaz, 2008: 47). *Mirsadi' l ibad* müellifi Necmeddin Razî, Necmeddin Kübrâ'nın müridlerindedir. H. 617 M.1220 senesine doğru Moğol İstilasası başladığı zaman Necmeddin Razî Irak ve Horasan'da dolaşmaktaydı. Bu esnada Moğol istilasının yatışacağını ümit ediyordu. Fakat bela gittikçe şiddetlenince 1221 senesinde Erbil yolu ile Hemedan'ı terk etti. Artık vatanına dönmekten ümidini kesmişti. Halkı ehl-i sünnet ve cemaatten olan bidat ve tassuptan uzak emniyet ve adaletin bulunduğu geçimini sağlayabileceği, padişahı dindar ve din ehlinin kadrini bilen bir memleket arıyordu. Tesadüfen Malatya'da Sultan I. Alaeddin'in yanından dönmekte olan Sühreverdi ile karşılaşınca ona Türkiye Selçuklu Sultanı'ndan gördüğü lütufları ve faziletlerinden bir kısmını anlattı. Sühreverdi bunun üzerine "*madem ki elinde olmaksızın memleketinden uzak düştiün bari bu memlekette kal*" dedi. Necmeddin Razî bu teklifi hoş karşılayarak Kayseri'ye doğru yola çıktı. 618/1221 yılında Kayseri'de Sultan I. Alaeddin Keykubad ile görüştü (Ateş, 1945: 110; Örs, 2002: 23; Turan, 2013: 412 Turan, 2014: 193; Koca, 2008: 30).

Bulunduğu bölgelerde durumun kötü olmasında dolayı isteyip de yazamadığı *Mirsadü'l İbad* adlı eserini yazmaya başlamıştı. 620/1223'de bu eserini bitirerek I.Alaeddin Keykubad'a sunmuştur. Buna karşılık olarak Sultan iltifatta bulunarak eserinin her harfi karşılığında ona ödeme yaparak büyük bir servet vermiş oldu (İbni Bibi, 1996: 253). Mikail Bayram'ın *Mirsadü'l İbad* üzerine yapmış olduğu çalışmada bu eseri şu şekilde açıklamıştır. I. Alaeddin Keykubad döneminde devam eden fetihlerde alınan yerlere Türkmenler yerleştiriliyor ve köy yerleşkeleri kuruluyordu. Necmeddin Razi'nin *Mirsadü'l İbadi*' de tam bu köy yerleşmeleri üzerine yazılmış köy teşkilatlanması üzerine kurallardan bahsederken Sultan'ın iltifatına mazhar olmuş ve bu eserde bahsedilen kurallar titizlikle uygulanmaya çalışılmıştır. Necmeddin Razi'nin eserinde bahsettiği köylerin yönetimi ve ziraat ile uğraşanların uymaları gereken ahlakî kurallar ve aralarındaki hiyerarşik ilişkiler hakkındaki açıklamaları, Selçuklu devri yöneticileri için örnek teşkil etmiştir (Bayram, 2011: 68-69). Bu eser daha sonra 1421 tarihinde Karahisarlı Kasım b. Muhammed bu değerli eseri "*İrşadü'l-Mürîd İle'l-Murad*" adıyla Türkçe'ye çevirmiş ve dönemin Osmanlı padişahı II. Murad'a sunmuştur (Kaya, 2008; 233).

Mevlana'nın Babası Bahaeddin Veled'i de himaye ederek Anadolu'ya yerleşmesini sağlayan I. Alaeddin Keykubad saltanatı boyunca ülkesini Moğol tehlikesinde uzak tutmayı başarmış, Anadolu'ya dışardan göçüp gelen Âlimlere ve edebi şahsiyetlere daima kol kanat germiştir (Turan, 2013: 413).

4.3. I. Alaeddin Keykubad'ın Sultanü'l Ulemâ Bahaeddin Veled İle İlişkisi

Anadolu'da siyasi ve toplumsal ortam iyice kuvvetlenip istikrara kavuştuktan sonra çeşitli tasavvuf akımlarına ve tarikatlara mensup şeyh ve dervişler buraya gelip yerleşmeye başladılar (Ocak, 2014: 282).

Sultan I.Alaeddin Keykubad'ın âlimlere gösterdiği saygı ve hürmet konusunda ne derece ileri olduğunu Ahmet Eflakî'nin *Ariflerin Menkıbeleri* adlı eserinde şu şekilde ifade edilmektedir; "*Sultanu'l Ulemâ Bahaeddin Veled Horasan'ın Belh şehrinde müridi ve çevresi çoğalınca dönemin diğer âlimleri ki bunlar ; Fahreddin Razi, Kadı Zeyni Ferâzi, Cemaleddin-i Hasırî, Amid-i Merzevî gibi âlimler bu durumu çekememiş, kıskançlık yapmışlar ve kıskançlığın derecesi zarar vermeye kadar ilerleyince Sultanü'l Ulemâ Bahaeddin Veled Belh şehrinde göç etmek zorunda kalmıştır.*" (Eflakî, 1953: 5-30).

Bağdat'a gelen Bahaeddin Veled burada Sühreverdi ile görüşmüş Halife Nasır Lidinillah ile görüşmüş mükemmel derecede ağırlanmış misafir edilmiştir. Bağdat'tan sonra hacca gitmiş sonrasında Şam, Malatya, Sivas ve Larende (Karaman)'ye gelmiştir. (Eflakî. 1953: 332; Eravcı, 2011: 97). Bahaeddin Veled'in Anadolu'ya gelmesinde Moğol istilası, kıskanç ve çekemeyen âlimler ve I. Alaeddin Keykubat'ın daveti sebep olmuştur. Larende'ye geldiğinde burada sübaşı görevinde olan Emîr Musa'ya kendisinin Larende'ye geldiğini Sultan'a bildirmesini istememiştir. Sultan bu durumu öğrenince Emîr Musa'ya emirname göndererek bu durumdan neden haberi olmadığını Emîr Musa'ya sormuştur. Korkuyla Bahaeddin Veled'in yanına gelen Emîr Musa ne yapması gerektiğini Sultanü'l Ulemâ'ya sordu. Durumu olduğu gibi anlatmasını ifade eden Bahaeddin Veled: *“Alaeddin İçki içiyor ve çalgı sesi dinliyor. Ben onun yüzünü nasıl görebilirim ? Ayrıca haber vermememi Baha Veled istedi de”* diye Emîr Musa'ya ifade etmiştir (Eflakî. 1953: 332).

Emîr Musa bu durumu Sultan'ın huzuruna çıkıp anlatınca Alaeddin Keykubad cevap olarak *“Eğer Sultanü'l Ulemâ Bahaeddin Veled Hazretleri Konya şehrine gelip burayı kendine makam yaparsa ben yaşadığım müddetçe şarkıların ve çalgıların sesini dinlemem, onun kulu ve müridi olurum.”* dedi. Bunun üzerine Bahaeddin Veled Konya şehrine devlet töreniyle girerek Sultan ile görüştüler. Sultan'ın saraya davetini kabul etmeyip tıpkı Bağdad'da Sühreverdi'ye verdiği cevap gibi *“İmamlara medrese, şeyhlere hanikah, emirlere saray, tüccarlara han, başıboş gezenlere zaviyeler, gariplere kervansaraylar münasiptir.”* diyerek Altunâpâ Medresesinde kaldı. Sultan daha sonra kendisine para ve eşyadan oluşan çeşitli hediyeler göndermiş fakat Bahaeddin Veled halifeye verdiği cevap gibi *“Sizin mallarınız haramla karışık ve şüphelidir.”* Şeklinde ifade ederek ikramı geri çevirmiştir (Sipehsâlâr, 1977: 23; Eflakî, 1953: 27; Uyumaz, 2008: 46; Küçükdağ, Arabacı, 1999: 201).

Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın atabegi olan Bedreddin Gühertaş, Bahaeddin Veled'in Konya'ya gelmesinde önemli kişilerdendir. Bahaeddin Veled'in Altunapa medresesinde kaldığı sürece onu yalnız bırakmamış yanından ayrılmamıştır. Bedreddin Gühertaş Sultanü'l Ulemâ Bahaeddin Veled ve ailesi için bir medrese inşa etmeye başlamıştır. Eflakî, Gühertaş'ı Sultanü'l Ulemânın müridi olduğunu söyler. Yine Efkakî'nin belirttiğine göre; Gühertaşın yaptırdığı bu medrese Alaeddin Tepesi'nin kuzeydoğu tarafındadır. Medreseye Gühertaş medresesi denilse de başka

isimlerle de anılmıştır. *Medrese-i Mevlana, Celaliye ve Molla Atik* diye de adlandırılmıştır (Hacıgökmen, 2014: 121-122).

I. Alaeddin Keykubat Moğol tehlikesine karşı Konya'nın surlarının onarımını tamamlatınca Baha Veled'i surları gezdirmek için davet eder. Bahaeddin Veled surların sağlamlığını ve güzelliğini görünce Sultan'ı takdir eder ve şöyle der :
"Sellere ve düşman süvarilerine karşı çok güzel ve sağlam kale yaptın. Fakat mazlumların dua oklarına karşı ne yapabilirsin ? Çünkü bu oklar yüz binlerce kale burçlarını ve bedenlerini delip geçerek dünyayı harap ederler..." Sultanın bu nasihatleri can kulağıyla dinlediği ve ölene kadar adalet ve ihsandan ayrılmadığı belirtilir (Küçük, 2007: 39).

4.4. I.Alaeddin Keykubad ve Diğer Devlet Yöneticilerinin Mevlâna Celaleddîn-i Rumî İle İlişkisi

Sultanü'l Ulemâ'nın ölümünden hemen önce I. Alaeddin Keykubad Yassıçemen savaşını kazanmış (1230), Eyyübiler üzerine sefer yapıp ortadoğu'nun en güçlü devleti durumuna gelmişti. Bundan sonra 24-25 yaşlarında bir genç olan Mevlana Celaleddin'in, Sultan ile yakın bir ilişkisi babası sayesinde ve babası ve Bedreddin Gühertaş arasındaki sıkı ilişki sayesinde olsa gerektir. Mevlana Celaleddin, 1233 yılında Hoca Şerafeddin Lala Semerkandî'nin kızı Gevher Hatundan olma Sultan Veled I. Alaeddin Keykubad'ın katıldığı bir sünnet düğünü yapmıştır. Bedreddin Gühertaş Sultan Veled ve Alaeddin'i bizzat sünnet etmiştir (Hacıgökmen, 2014: 123; Hacıgökmen, 2011: 124-125).

Eflakî'nin ifade ettiğine göre; *"Sultan Veled buyurdu ki, Mevlana" Bizim Bahaeddin Veled yedi yaşında, kardeşi Alaeddin ise altı yaşındaydı. Karahisar-ı devle (Afyonkarahisar) de kale muhafızı Bedreddin Gevhertaş onları sünnet etti. ... Sultan Alaeddin'in emirleri ve naipleri orada hazır bulundular. Bütün kaleyi nefis kumaşlar ve silahlarla baştan aşağı süslediler. İslam padişahı da bu toplantıda hazırды. Öyle bir düğün yaptılar ki hiçbir devirde misli görülmemiştir. Sultan babama o kadar saygı gösterdi ki sorma. Büyük babamı (Sultanü'l Ulemâ Bahaeddin Veled), Sultan Konya'ya davet ettikten bir yıl sonra, emîr Musa bir yıl sonra tekrar Larende'ye davet etti. Babam hazretlerini evlendirdiler. Ben orada dünyaya geldim."* Burada geçen Sultan babama o kadar saygı gösterdi ki ifadesi Sultan

Alaeddin ile Mevlana'nın ilişkilerinin babası döneminde ki gibi devam ettiğini anlatmaktadır (Eflakî, 1953: 331-332).

Selçuklu devletinin başkentinde yaşayan, manevi rehberlik vasfıyla içinde yaşadığı toplumun düşünüş ve yaşam felsefesine karizmatik etkisi bilinen ve toplumun nazarı sürekli üzerinde bulunan Mevlana'nın, bu vasfıyla halkın yanı sıra halkı yönetenler gözünde de ön plana çıktığı ve kendisine saygı gösterildiği anlaşılmaktadır (Küçük, 2007: 41).

Mevlana'nın devlet yöneticileriyle münasebeti devrin diğer âlimlerine nazaran daha az seviyededir. Bu durum Mevlana'nın müridlerini hoşnutsuz edince müridlerinden birisi Mevlana'ya bu durumu sorar: *“Taceddin Mutez, Sahip Fahreddin, Mu'ineddin Pervâne, ... gibi zamanın büyükleri ve devlet idarecileri, sizden ziyade diğer şeyhlere daha fazla gitmektedirler. Acaba onlar sizdeki büyüklüğü göremiyorlar mı? Yoksa bu tasavvufi sırlara karşı gözleri mi kapalı?”* Mevlana bu soruya karşılık olarak şöyle cevap verir: *“Siz onların yalnız gelmemesini görüyor, bizim tarafımızdan onlara yol verilmediğini görmüyorsunuz. Yanımıza gelmeleri için onlara yol vermiş olsak, sohbetimize susamış dostlarımıza yer kalmazdı.”* (Küçük, 2007: 42-43).

Mevlana ve müridi arasında geçen bu konuşmaların ertesi günü müridin saydığı isimler Mevlana'yı ziyarete gelmişlerdir. Hatta ziyarete gelenlerin çok fazla olmasından Mevlana'nın müridlerine yer kalmamıştır. Mevlana bu sohbetin de genel sohbet havasını değiştirerek birçok öğüt ve tasavvufi sırdan bahsetmiştir.

Bu durumda Mevlana'nın kendini ve çevresini derviş kimliği ile tanımlayarak, emîrlere ile dervişler arasında misyon açısından doğal olarak bir farklılık olduğunu vurgulamıştır. Buna göre siyasetle uğraşan idareciler, işleri gereği tasavvufi konularla derinden ilgilenemezler. Onların görevi, halkı iyi idare etmek olduğundan; onlar, görevlerinin gereğini yerine getirmeli; buna karşılık dervişler, kendilerine huzur ve rahat içinde ibadet etmelerini sağlayan idarecilere dua ederek kendi meşreplerine uygun hareket etmelidirler. Kendi ilkelerini ihlal edecek boyutta emîrlere bir beklenti içinde olmamalıdır (Küçük, 2007: 42-43).

Mevlana, âlim ve devlet yöneticileri arasındaki ilişkinin ne derece olması gerektiğini ifade etmekte hatta bu durumu hadis ile izah etmektedir. Hadis şu

şekildedir: “Âlimlerin kötüsü, emîrleri ziyaret eden; emîrlerin iyisi âlimleri ziyaret edendir. Fakirin kapısına gelen emîr ne kadar iyi; emîrlerin kapısındaki fakir ne kadar kötüdür.”

“Halk bu hadisi şerifin zahir manasını alıp; bir âlimin, emîrlerin ziyaretine gitmesi halinde âlimlerin en kötüsü konumuna düşeceğinden bir âlimin, emîrin ziyaretine gitmesinin caiz olmayacağını söylerler. Halbuki bu faydalı sözün gerçek manası halkın zannettiği gibi değildir; bilakis şöyledir; Âlimlern kötüsü, emîrlerden yardım gören, emîrlere vasıtasıyla durumunu düzelter ve kuvvetini elde edendir. Emîrlere bana bağışlarda bulunurlar, saygı gösteririler, bir yer verirler düşüncesi ve onların korkusu ile okuyan kimse âlimlerin en kötüsüdür. Şu halde o kimse emîrlere yüzünden ıslah olmuş, bilgisizlikten bilir hale gelmiştir. Âlim olduğu zaman da onların korkusundan ve kötülük etmesinden, terbiyeli bir insan olmuştur. Bütün hallerde, ister istemez bu yola uygun olarak yürümesi gerekir. İşte bu yüzden, görünüşte ister emîr onu görmeye gelsin, ister o âlim, emîri görmeye gittmiş olsun, o âlim ziyaret eden, emîr ise ziyaret edilen olur.”(Gölpınarlı, 1985: 29-30; Tarıkahya, 1954: 1-2).

Bu ifadelerden de görüldüğü gibi Mevlana bir âlimin devlet idarecilerine karşı tutumundan önemli olanın onun niyeti olduğunu vurgulamaktadır. Şayet o emîrden herhangi bir çıkar ve fayda sağlamak arzusunda ise emîri ziyaret etse de etmese de bu türden bir niyet, o âlimin içinde olduğu sürece, sürekli o emîrin kapısında gibidir. Ancak hiçbir beklenti ve arzuya kapılmadan onlara faydalı olmak için isterse emîri ziyaret etmiş olsun, gerçekte ziyaret edilen o âlimdir; ziyaret eden ise emîrdir. Çünkü âlimin bu ziyarette hiçbir beklentisi olmadığından aslında veren taraf yani ziyaret edilen odur; alan taraf yani ziyaret eden ise emîrdir (Küçük, 2007: 44-45).

Mevlana'nın müridleri dönemin idarecileri tarafından anlayamamıştır. Sebebi ise dönemin ileri gelenleri Mevlana gibi büyük bir zatın bir insanın avam tabakasındaki kişilerle olan ilişkisini anlamakta zorluk çekmesidir. Bu duruma dönemin en yetkili devlet adamı Mu'îneddin Süleyman Pervâne'nin Mevlâna'yı eleştirmesi bariz bir örnektir. Mu'îneddin Pervâne bir gün sarayında sohbet meclisinde şöyle der : “Hüdavendigâr (Mevlâna) hazretleri eşi benzeri olmayan bir padişahdır. Onun gibi bir hakikat sultanının asırlar boyunca bir daha dünyaya

geleceğini zannetmiyorum. Fakat böylesine bir insanın müridleri fena ve berbat insanlardır.” Mevlana'nın müridlerinden biri buna çok incinerek durumu Mevlâna'ya bildirir. Bunun üzerine Mevlâna Pervâne'ye cevaben şöyle bir mektup gönderir:

“Eğer benim müridlerim tamamen iyi insanlar olsalardı, ben onların müridi olurum. Zaten benim onları müridliğe kabul etmem; onların fenalıklarını bırakıp huylarını değiştirerek iyi olmaları, salih amel işleyen iyi insanlar arasına katılmaları içindir. Babamın ruhu hakkı için şuna kâinim ki Allah onları rahmetine mazhar edeceğini üzerine almasaydı ve makbul kullar sırasına sokacağına kefil olmasaydı, onlar kabule mazhar olmayacaklar ve Allah kullarının temiz kalblerinde yer etmeyeceklerdi.” Pervâne bu mektubu alıp okuyunca Mevlâna hakkındaki güzel düşünceleri inancı bir iken bin olmuş, derhal Mevlana'nın yanına giderek özür dilemiş, müridlerine hediyeler dağıtmıştır (Eflakî, 1953:137-138).

Mu'ineddin Pervâne, Şeyh Sadreddin'in zaviyesinde bir toplantı düzenlediği zaman Mevlana da orada bulunuyordu. Mevlâna semâ yaparken mahfil emîri Kemaleddin pervânenin yanına oturmuş tıpkı Pervâne gibi o da Mevlana'nın müridlerinin hakkında; “çoğu aşağı tabakadan şehrin ileri gelenlerinden kimse yok gibi her nerede bir terzi bezzaz (kumaş alıp satan, manifaturacı) bir bakkal varsa onu dost olarak kabul ediyor.” İfadelerini kullanınca Mevlana bu durumdan haberdar olup çok incinerek ve sinirlenerek karşı tarafında inadında da haddi aşınca Mevlana: “*Gerha her (Kız kardeşi fahişe!)*” Diye yüksek bi tonla ve öfkeyle mahfil emîri Kemaleddin'e seslenerek *bizim Mansur, hallaç değil miydi? Şeyh Ebubekir Buhari dokumacı değil miydi? Ötekisi camcı değil miydi? Onların sanatları kendi marifetlerine ne zarar getirdi de böyle diyorsun?*” bunun üzerine Pervâne ve Kemaleddin özür mahiyetinde başlarını açıp pişmanlıklarını ifade etmişlerdir (Eflakî, 1953: 162).

Pervâne, Mevlâna adına bir sema düzenlemişti. Mevlâna bu semaya katılmak için geldiğinde daha öncesinde müridlerini hakir gören bu devlet idarecisi şimdi de dil ile ifade edemediği tutum ve davranışlarını Mevlana'nın müridlerini içeri almayarak farklı bir yolla göstermiş oldu. Fakat Mevlana son müridi içeri girene kadar kendisi saraya girmemiş ve böylece müridleriyle beraber semaya katılmıştır (Eflakî, 1953: 165).

Mevlana'nın müridleri dönemin idarecileri arasında adeta bir sorun olmuş sanki onları rahatsız eder hale gelmiştir. Mevlana'nın müridlerinin aşağı tabakadan olması II. Kılıç Arslan'a naiblik ve vezirlik yapan dönemin yetkili isimlerinden biri olan Sahip Fahreddin Ali'nin de hedefinde olmuş ve bunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Mevlana hazretleri büyük bir padişahdır. Ancak onu, müridleri arasından çekip çıkarmak ve müridlerini yok etmek lazımdır.”* Bu söz Mevlana'ya ulaşınca gülererek şöyle der: *“Acaba bunu yapabilirler mi? Bu bizim müridlerimiz neden dünya ehli nazarında bu kadar kızgınlık ve düşmanlığa sebep oluyor? Bu hal müridlerin Allah katında kabul edilmiş ve sevilmiş olmasında ileri gelse gerek. Çünkü biz bütün insanları kalburdan geçirdik, bunlardan başka kalbur üstünde kalan olmadı. Dünya bilsin bilmesin bizim cismimiz müridlerimizin canı ve müridlerimizin cismi de dünyanın canıdır.”* (Eflakî, 1953: 139).

Mevlana Celaledin-i Rumî gerek yaşadığı dönemde gerekse vefatından sonraki dönemde fikirleri etrafında toplanan tasavvufî düşünce ile dünya çapında büyük bir etki oluşturmuştur. Mevlana Celaledin Rumî Türkiye Selçuklu Devleti'nin son döneminde çok önemli siyasi olaylara şahit olmuştur. Birçok Selçuklu devlet adamı ile ilişkilerde bulunmuş onlara nasihat etmiştir. Emîrlerin birçoğuna nasihat içerikli mektuplar göndermiştir. Emîrlerin yanısıra Selçuklu sultanlarıyla da münasebetleri olmuştur (Hacıgökmen, 2014: 117).

4.5. I. Alaeddin Keykubad ve Evhamüddin Kirmanî İlişkisi

Evhamüddin Kirmanî Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın saygı gösterip el üstünde tuttuğu bir kişiydi. Burada Sultanın Selçuklu geleneği olan âlimlere gösterdiği saygı ve hürmetten ziyade I. Keykubat'ın tahta çıkarken Kirmani'nin desteği söz konusudur. Bu durumu Sultan I. Alaeddin Keykubat döneminde Kayseri de vuku bulmuş bir olayla açıklayalım; Kayseri'de Sultan Alaeddin döneminde Türkmen dervişler arasında geçimsizlik meydana gelmiştir. Bu hal tehlike arz edince Sultan Kayseri'ye gelerek Türkmen dervişler lehine bir siyaset izlemiş ve Türkmenlere karşı gelen ümerâyı idam ettirerek olayın büyümesini engellemiştir. Bundan sonra ümerâdan kimse bu dervişlere yaklaşmamıştır. I. İzzeddin Keykavus'un zehirlenmesinde ve I. Alaeddin Keykubat'ın Selçuklu tahtına çıkışında Keykubat yanlısı veya I. İzzeddin Keykavus'un yanlış siyaseti yüzünden küsen ümerânın yanı sıra Evhamüddin Kirmanî ve muhibbanları da önemli derecede etkilidir (Bayram, 1993: 33-34; Kaya, 2008: 217-218).

Evhamüddin Kirmani ve Sultan Alaeddin Keykubad arasında geçen ilişkileri XIII. yüzyıl sonlarına doğru Muhammed Alai'nin Evhamüddin Kirmani'nin yakınında bulunan ve onun talebelerinden derlemiş olduğu *Menakıb-ı Evhamüddin Kirmani* adlı eserinde geçen olaylar ile değerlendirilecektir (Hacıgökmen, 2015: 548-555).

Evhamüddin Kirmani Malatya'da yanında 40-50 kadar talebesi ile beraber zaviyesinde sıkıntılar içinde yaşıyordu. Zaviyenin ve öğrencilerin giderleri için borç almıştır. Bir süre sonra alacaklıklar kapıya geldiğinde ise altın vermiş, borçlarını ödemiştir. Ancak yanındakiler onun bu altınları nereden aldığını ve nasıl tedarik ettiğine hayret etmiştir. Çünkü Evhamüddin Kirmanî hiç yanlarından ayrılmamıştı. Odasında Kimyagerlik için gerekli aletler de yoktu. Şeyhin (Evhamüddin Kirmanî) bu durumu halkın ağzına düşmüştü. Sultan I. İzzeddin Keykavus'un kulağına kadar bu durum gitti. Sultan'ın yanındakiler Malatya'da bir şeyh var çok büyük bir zat olup keşif ve keramet sahibidir. Yeryüzünde her nerede define ve hazine varsa biliyor. Ayrıca kimya ve iksir de biliyor. Eğer sultan emir buyurursa onu buraya getirtelim sultan hazretleri iyilikle define ve hazinelerin yerini sorarsa yerlerini söyleyecektir. Bu sayede bizde yeni ordular kurup Rumların elinde bulunan yerleri fethederiz. Böylece sultanı etkileyip Şeyh'e bir yazı yazıp Sultan İzzeddin Keykavus'un huzuruna çağırılmışlardı. Şeyh bu daveti kabul etmemiş ve Sultan zorla huzuruna getirtmek isteyince etrafındakilerle vedalaşarak iki kişiyle beraber yola koyulmuştur. Mişar kalesi önünde durarak I. Alaeddin Keykubad ile görüşmüştü. Şeyh Alaeddin'e müreffeh ve huzur içinde ol, işler gönlüne ve muradına göre gelişecektir. Bu muhabbet bizimle onun arasında nişan olsun. Sivas'a girdiğim günden itibaren onbeş gün saysın ve beklesin. Durumlar istediği gibi gelişecektir. Bundan emin olsun (Hacıgökmen, 2015: 548-555).

Şeyh Sivas'a varıp Sultan'ın huzuruna çıktı. Sultan sözü define ve hazineye getirmek istesede Şeyh sözü başka yere çekiyordu. Sultan kalkıp gitti yanındakiler sultanın öfke gazabını anlatsada şeyh bunu önemsemedi. Bunun üzerine sultan şeyh'i hapsettirdi. Şeyh bir müddet hapistede kaldı. Fakat sultan ile adamları arasında bir olay meydana geldi. Sultan bu beyleri öldürmeye karar verdi. Fakat beyler aralarında ittifak yaparak I. İzzeddin Keykavus'un yemeğine zehir konularak zehirlenmiştir. I. Alaeddin Keykubad'ı hapisten çıkararak Sultan olmuştur. Sultan I. Alaeddin'in ilk işi hapistede bulunan Şeyh'i oradan çıkarmak oldu. Sultan I. Alaeddin Şeyh'in yanında

bulunmasını istediye de şeyh bunu kabul etmekteyken ona nasihatlerde bulunarak Malatya'ya döndü. Sultan şeyhe ne kadar altın, gümüş, hediye ve bahşişler verse de şeyh bunları da kabul etmedi (Hacıgökmen, 2015: 548-555).

Sultan'ın emîrlerinde Çavlı ve Kemaleddin Kamyar Evhamüddin Kirmani'nin müridlerindendi. Sultan Alaeddin de Kayseri'de onun sohbet meclislerine katılmıştır. Hatta Sultan oğlu Gıyaseddin için şeyhden kendi müridleri arasına Gıyaseddin'i de almasını, duadan mahrum bırakmamasını rica etmiştir.

Sultan I. İzzeddin Keykavus'un zehirlenme ihtimalini şu durumlar destekler niteliktedir. I. İzzeddin Keykavus'un Danişmendli Yağıbasanoğlu Zahirüddin İlg'e çocukluk arkadaşım diye çok güvenmesi ve Zahirüddin İlg'in Alaeddin Keykubad'ı Sultan olarak desteklemesi sonucunda ortaya çıkan huzursuzluk daha da büyüyerek Sultan İzzeddin Keykavus Danişmendlilerin kinini ve düşmanlığını kazanmıştır. Böylece Alaeddin Keykubad'ın melik bölgesi olan Danişmend bölgesinde (Tokat) Alaeddin Keykubad tam destek almış hatta bu bölge de bir hayli muhibbanı (seveni) bulunan Şeyh Evhamüddin Kirmani de Alaeddin Keykubad'ın tahta çıkmasında önemli rol oynamıştır (Hacıgökmen, 2015: 548-555).

4.6. I. Alaeddin Keykubad ve Süryanî (Yakubî) Tabib İbn Kerâyâ İlişkisi

I. Alaeddin Keykubad ile Malatya'da bulunan Süryanî (Yakubî) tabip İbn Keraya yakın dost olmuştur. Tıpta iyi tabip olmadığı halde I. Alaeddin Keykubad hükümdarların hayatı, devrin şahısları hakkında bilgisi, güzel sohbetleri ve iyi Rumcası dolayısıyla onu yanından ayırmamıştır. Sultan 632/1235'de Harput'u almak için Malatya'dan hareket edince tabip yanında değildi. I. Alaeddin Keykubad geceyi Fırat üzerinde geçirirken kayıkçıların reisine, tabip sabahleyin gelirse onu geçir; geç kalırsa geçirme emrini verdi ve ikinci vakti gelen tabibi reis (şihna) sultanın emrine göre hareket ederek tabibi geçirmede. Tabipte bu durum üzerine zehir içerek ölmüştür. (Turan, 2013: 412).

4.7. I. Alaeddin Keykubad'ın Ebu'l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyi (Ahi Evren) ile İlişkisi

Nasîru'd-din Ebu'l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyi'nin adı, Vakfiye'sinde Şeyh Nasîrüddin Ahi evren olarak geçmiştir. Ahi Sinan adına düzenlenenmiş Şecere-namelerde ise Ahi Evren Nasîrüddin Mahmud b. Ahmed el Hoyî olarak geçmiştir (Bayram, 1978: 28). Ahi evren, I.Alaeddin Keykubad'ın tahta

çıkışından sonra Sultandan gelen davet üzerine Konya'ya yerleşmiştir. Burada debbağlık (dericilik) mesleğini devam ettirmiştir. I. Alaeddin Keykubad'ın destek ve yardımlarıyla bir taraftan tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh-mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahiliği Anadolu'da kurup gelişmesini sağlamıştır. Daha sonra Kırşehir'e yerleşen Ahi Evren bir takım siyasi olaylara karışmasıyla beş yıl hapsedilmiş daha sonrasında da Kırşehir'de vefat etmiştir (Kızıler, 2015: 413).

Ahi Evren Sultan I. Alaeddin Keykubad'a eser ithaf etmiştir. Ayrıca Sultanın emîrlerinden Celaleddin Karatay ve Seyfeddin Tuğrul'a birer eser ithaf etmiştir. Hocası Evhamüddin Kirmani'nin kızı olan Fatma ile evli olan Ahi Evren, hocası Evhamüddin Kirmanî ile Anadolu'da şehir şehir, kasaba kasaba gezerek Ahilik teşkilatını kurmuşlardır. Alaeddin Keykubad'ın davetiyle Konya'ya gelmiş bulunan Ahi Evren Sultan Alaeddin Keykubad'a "*Mürşidü'l Kifaye*" , "*Yezdan- şinaht*" ve "*Ahlâk-ı Nâsırî*" adlı eserlerini ithaf etmiş, ayrıca sultanın emriyle İbn-i Sina'nın "*Risale fi'n-nefsin-Natka*" adlı eserini Farsça'ya tercüme etmiştir. Bundan başka bir de "*Mi'râç-name*" adlı eseri İbni Sina'ya ait olup Fahreddin Razi Farsça'ya tercüme etmiştir. Ahi Evren de bu esere bir sunuş yazarak Alaeddin Keykubad'a hediye etmiştir. *Ahlak-ı Nasiri* adlı eserinde Meclis-i Ali ve Meclisi-i Sami diye bahsettiği isim I. Alaeddin Keykubad'ın lakaplarıdır. Türkiye'de ahi teşkilatının baş mimarı olan Nasirüddin Mahmud ve halk arasında günümüzde dahi bilinen latifeleri ile tanınan Nasreddin Hoca ile aynı kişidir. I. Alaeddin Keykubad'ın iktidarı zamanında Konya'ya yerleşmiş saray muallimliği yapmış (Lala), Konya'da iki hanikahın şeyhi olup etrafında çok sayıda talebe yetiştirmiştir. (Bayram, 1978: 27-29; Bayram, 2005: 8-12).

Ahi teşkilatının kurucusu olan Ahi Evren Nasirüddin Mahmud aynı zamanda da bir tabiptir. Birçok eserinde tıbbî konulara temas ettiği gibi anatomiye dair "*İlmu't-teşrit*" adlı eser de yazmıştır. İsmindeki Evren kelimesinin anlamı da bu tabibliği ile ilgilidir. Evren yılan demektir. "*Tabsiretü'l mübtedî ve tezkiretü'l Müntehi*" adlı eserinde, zehirli yılanlardan nasıl panzehir yapıldığını anlatmaktadır. Mevlana da Mesnevi'sinde "Yılan Avcısının Hikayesi" başlığı altında onun bu yönünü dile getirmekte ve onu alaya alarak hicvetmektedir. Zaten bu mesleğinden ve bu uğraşından dolayı ona yılan anlamına gelen Evren denilmiştir. Mevlana da ona sık

sık mar ve ejder yani yılan diyerek birçok defalar yermektedir. Ahi Evren yazmış olduğu *Ahlak-ı Nasiri* adlı eserinde *Kitab-ı Efa-i* (Yılanların Kitabı) adlı bir eser yazdığından bahsetmektedir. (Bayram, 2005: 13).

4.8. I. Alaeddin Keykubad ile Cerrah Vasil (Fasil) İlişkisi

Sultan Alaeddin Keykubad'ın melik adil oğullarıyla akrabalık ve yakınlık kurmak için çıktığı yolda Sultan'ın boynundan şişler ve urlar çıktı. Acı ve sıkıntıları artan Sultan'ın tedavisi için *Kulliyat-ı Kanun*'u yazmış olan *Sadr Ferideddin Muhammed Cacermî* ile *Bedreddin ibn Harirî*'yi; her biri tıp alanında devrinin seçkini olan *İzzeddin ibn-i Hubel-i Musulî*, *Takiyeddin Tabib-i Reanil Safiyüddeve Nasranî* gibi usta doktorlar gelip sargı ve pansuman yaptılar ve “eğer neşterin ucu cerahate değerse, büyük bir tehlike doğar. Ümidimiz odur ki, bu pansuman ve sargıyla yara baş verir, sıkıntı ortadan kalkar ve acı diner” (İbni Bibi, 1996: 312) dediler. Fakat sultanın acıları gittikçe artmaya başladı. Bu hal üzere sultan ve etrafındakiler büyük sıkıntı çekmeye başladılar.

Sultan bir gün Şarabdar⁴ *Fahreddin Ayaz*'a pansumanları değiştirmesi için cerrah *Vasil*'i çağırmasını buyurdu. Vasil gelip yaradaki cerahatın iyice olgunlaştığını görünce başını tehlikeye attı. Kimseye göstermeden neşteri çıkararak sanki cerahatın yumuşaklığına bakıyormuş gibi yapıp ucunu cerahata batırdı. Hemen akmaya başlayan cerahat Celaleddin Karatay'ın tuttuğu kaba akmaya başladı. Sultana büyük bir rahatlama verdi. Bu rahatlık üzerine sultan günlerdir çektiği acı ve ızdırabtan dolayı uykusuz kalmıştı ve uykuya daldı.

Sultan uyanınca Vasil'i yanına çağırdı. Vasil pansuman yaparak sultanın sağlığına kavuşmasına biraz daha yardım etti. Sultan Alaeddin Keykubad “*Benim sağlığıma kavuşmama sevinen kimse Cerrah Vasil'e saygı gösterebilir.*” buyurdu. O güne kadar günlük yaşasını karşılayamayan Vasil bir gecede neşter ucu sayesinde, Sultan'ın vermiş olduğu paralar ve at, katır ipekli kumaşlar ile Şam ve Anadolu emîrlerinin verdiği hediyelerle zenginleşmiştir (İbni Bibi, 1996: 312; Ünver, 2014: 89).

⁴ Şarabdar veya Şarabsalar denilen bu kişiler hükümdara şerbet ve meşrubat gibi içecekleri takdim eden kişidir. Detaylı bilgi için bkz: Zeynep Tarım Ertuğ, Saray, İslam Ansiklopedisi, C.36, s.118,2009.

4.9. I. Alaeddin Keykubad'ın El-Müneccime İle İlişkisi

I. Alaeddin Keykubad'ın ilm-i nücum (Astroloji)'a meraklı olduğunu bazı kaynaklar ifade etmektedir. Bu yüzden I.Alaeddin Keykubad el-Bibi el-Müneccime'nin bu ilimdeki şöhretini duymuş kendisini ailesiyle birlikte Konya'ya davet etmiştir. I. Alaeddin Keykubad'ın mükafatlarına nail olmuştur (Turan, 1958: 81; Çaycı, 2002: 82). İbni Bibi “El Evamirü'l Alaiyye...” adlı eserinde kendi durumunu şöyle ifade ediyor: “ *Bendenizin annesi Bibi Müneccime, Kemaleddin Simnani'nin kızıydı. Anne tarafından, nücum ilminde mükemmel bir bilgiye sahip olan Muhammed-i Yahya'nın torunuydu. Kendisi de nücum ilminde büyük bir ilerleme göstermişti. Talih konusunda gizli bilgilere sahip olduğu için verdiği hükümler kaza ve kadere uyardı. Kehaneti her zaman doğru çıkardı. ....*” İbn-i Bibi'nin ailesinin Türkiye Selçuklu Devleti'ne gelişi Harezmi Sultan'ı Celaleddin Harzemşah'ın yanına I. Alaeddin Keykubad'ın elçi olarak gönderdiği Kemaleddin Kamyar sayesinde olmuştur (Turan, 1958: 81-82).

Kemaleddin Kamyar elçi olarak gittiği Ahlat'ta El-Müneccime ile tanışmış ve Konya'ya döndüğünde İbn-i Bibi'nin annesi olan el-Müneccime'yi övgü ile Sultan I. Alaeddin Keykubad'a anlatmıştır. Hali hazırda Celaleddin Harzemşah yanında iyi bir mevkiye sahip olan Müneccime Harzemşah'ın Moğol karşısında aldığı yenilgi sonrasında Şam'a gitmişlerdir. Bu durumu öğrenen Alaeddin Keykubad onları Anadolu'ya davet etti. İzzet ve ikramla karşılanıp, yüksek rütbe ve makam verildi. Keykubad'ın Eyyübiler ile olan mücadelesinde Anadolu'nun Harput bölgesinde kolaylıkla alınacağını savunan Harput Artuklu hükümdarının bu düşüncesine karşılık Harput üzerine ordu göndermiştir. İşte bu Harput mücadelesinde sıkıntı ve endişe içinde bekleyen I. Alaeddin Keykubad'a, el-Müneccime “*Filan gün filan saatte zafer müjdesi gelecek*” şeklinde kehanette bulunmuştur. Keykubad bu gün ve saati iple çekiyor, merak ediyordu. O gün ve saat gelince el-Müneccime'nin ifade ettiği gibi zafer geldi. Bunun üzerine Sultan'ın Müneccime'ye olan güveni arttı. Sultan Müneccime'yi huzuruna çağırarak kehanetinin kaza ve kadere uygun düştüğünü bildirerek kıymetli bir hil'at ve çok miktarda mal verdikten sonra ne isterse yapacağını “*aklından gönlünden geçeni söyle*” diyerek yerine getirileceğini ifade etti. El- Müneccime de kocası olan Meceddin Muhammed-i Tercüman'nın Saltanat divanı katipliğine getirilmesini istedi ve isteği yerine getirildi. Meceddin Muhammed Sultan Alaeddin Keykubad'ın hazer ve sefer de daima yanında

bulunmuş birçok yere elçi olarak gönderilmiştir (İbn-i Bibi, 1996: 439-440; Turan, 1958: 81-82; Metin, 2014: 247).

Anadolu’da ilmi nücum ilmine rağbet bu dönemlerde ve daha öncelerinde çok fazlaydı. Birçok sultan müneccimleri kullanmış onların söylediği kehanetlere göre hareket etmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti’nin kuruluşundan itibaren ve Danişmendoğulları döneminde birçok eser astroloji, tıp, felsefe üzerine yazılmıştır. Bu dönemlerde Anadolu’ya gelip Kayseri’ye yerleşen Ömer b. Muhammed b. Ali es-Savî “*Akaid-i Ehl-i Sünnet*” adlı eserinin önsözünde “*Diyar-ı Rum’a geldim herkesin ilm-i nücum ile uğraşmakta olduğunu gördüm*” diyerek bu durumu ifade etmiştir (Bayram, 2002: 259; Bayram, 2009: 32).

4.10. I. Alaeddin Keykubad’ın *Melik Uş-Şu’arâ* Emîr Ahmed Kâni’î İlişkisi

Şiir ve edebiyata düşkün olan Alaeddin Keykubad bizzat kendisinin yazmış olduğu Farsça şiirleri vardır. Örnek olarak İbn-i Bibi’nin bizlere aktardığı rubailer onun bu sanatta ki yeterliliğini göstermektedir.

“Ayıkken akıl üzerine dayanırım. Sarhoş olunca akıl benden kaçar.

Şarap iç! Çünkü sarhoşluk ve ayıklık arasındaki vakit, hayatın ta kendisidir.”

“Sultan Keykubad meclisinde şakaya yer vermeyen, melilerin tarihlerinden ve eski padişahların huylarından bahseden kitapları okumayı çok severdi. Müzisyenlerin semanı dinlerken musuki kitaplarından, vezin, kaftiye, usul gibi şeylerden konuşurdu. Bazı zamanlar zengin tabiatından, berrak ve saf kalbinden şahane incilere benzeyen rubailer çıkarırdı.” (İbni Bibi, 1996: 246).

Sultan Alaeddin tarihe ve şiire merakından dolayı dönemin ünlü şairlerinde Kani’î Anadolu’ya gelip Keykubad’ın sarayına ve hizmetine girmiştir. Devrinde Melik Uş-Şu’âra olan Kani’î 30 ciltlik Selçuklu şehnamesini nazma almış ve “*otuz⁵ seneden beri Selçukluların meddahıyım. Cihangir Keyhüsrev ve Keykubad gibi padişahların namı benimle yaşadı. Otuz cilt tutan bu eseri altun mürekkeple yazmak lazımdır. Takriben 300.000 beyte varan sözlerimden yâdigâr kaldı.*” İfadeleri eserinin içeriğinden bahsetmiştir ki, bu eser günümüze ulaşamamıştır (Turan. 2013: 415).

⁵ Krş. M. Fuat Köprülü, “Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları”, Belleten, C. 7, S.27, s. 394.

Anadolu'ya genç yaşta gelip yerleşen Kani'î Türkiye Selçuklu Devleti'nin en parlak döneminde Konya'ya yerleşmiş hayatının sonlarına doğru Moğol İşgaline şahit olmuştur. Bu Selçuklu Şehnamesini I. Alaeddin Keykubad'ın emriyle kaleme almıştır. Vekayiname özelliğini taşıyan bu eser edebi tasvirlerle süslü Selçuk ailesini mübalağalı bir şekilde dile getirmiştir. Anadolu Selçuklu'larının XIII. yüzyılın ilk yarısına ait bilgileri bu kayıp veya yok olmuş eserle beraber yitip gitmiştir (Köprülü, 1943: 393-395).

4.11. I. Alaeddin Keykubad ve Abdi's Samed el-Osmanî ez-Zencânî İlişkisi

İran'ın kuzey bölgesindeki Zencan şehrinden olduğu isminin sonundaki Zencanî ifadesinden bellidir. 1228 yılında tamamlayıp Sultan I. Alaeddin'e sunduğu siyasetname türünde olan “*el-Letaifü'l-Alaiyye fi'l-fedaili's-seniyye*” adlı eserinde siyasetnamelerin genel özellikleri mevcuttur. Zencanî 1221 yılından evvel Anadolu'ya göç etmiş, yaklaşmakta olan Moğol istilasına karşı Sultan Alaeddin'i uyarmak için bu eserini kaleme almıştır. Bu eserinde “*Zamanın müsibeti beni rahatsız edip, Ermenistan'dan çıkmaya zorlayınca, sıkıntılar omuzlarıma çöktü ve talihsizliğimden dolayı keder yakama yapıştı.....İçimden bir ses bana gidilecek en doğru yerin bahse değer en önemli ülkenin.....Kehüsrev'in oğlu Alaeddin Keykubad'ın ülkesi olduğunu fısıldadı....*” (Adalıoğlu, 2008: 76-81). şeklinde ifadesiyle hem varolan Moğol tehlikesine karşın hem de Selçuk ülkesinin ferah huzur emniyet içinde yaşanılacak bir yer olduğunu ifade etmiştir.

Kitabına bu ismi vermesindeki neden Alaiye şehrindeki mimari güzelliğe hayran kalmasında dolayıcıdır. Arapça olarak kaleme alınan eser 1228 yılında I. Alaeddin Keykubad'a ithaf ve takdim edilmiştir. Siyasetnamelerdeki genel geçer ifadeler burada da yer alır. Bu ifadeler devletin ayakta durabilmesi için dört ana başlıkta sunulan maddelerdir ki bunlar; 1. Adalet 2. Meşveret 3. Ehliyet 4. Liyakat'tir. Zencani bu maddeleri açıklayarak Sultanın devleti iyi yönetebilmesi valilerini, kadılarını ve diğer devlet memurlarını denetlemesinin gerekliliğinden bahseder (Adalıoğlu, 2008: 76-81).

4.12. I. Alaeddin Keykubad'ın Nizameddin Yahya b. Saîd b. Ahmed İlişkisi

I. Alaeddin Keykubad'a siyasetname/nasihatname niteliğinde “*Kitabu Hadaiki's-siyer fi adabi'l- mülük ve ma yetekallu bihim*” adlı bir eser sunmuş olan Nizameddin Yahya b. Saîd b. Ahmed eserinde Allah'a hamd resulüne salattan sonra

“*Düğman-ı Alî Selçûk*” başlığı altında Selçuklu soyunu öven ifadelerden sonra başından geçen olayları anlatır. Kendisinin bir köle çocuğu olduğunu babasının hizmetinden sonra çocukluğunun ve gençliğinin Sultanların yanında geçtiğini bu yüzden eğitiminin de buradaki âlimler ve mutasavvıflar tarafından verildiğini ifade eder. Daha sonra kaderinin değiştiğini Sultan Alaeddin’in huzurundan ayrılmak zorunda olduğunu anlatmıştır. Erzincan’da ikamet etmek zorunda kalmıştır. On beş yıl sonunda Sultanın huzuruna dönmesi emredilince sultana hediye götürmek ister en iyi hediyenin güzel söz ve nasihat olduğunu düşünerek sultanaların yaşam biçimini ve kulluğun adabını ihtiva eden bir eser telif etmeye karar verir.

Nizameddin Yahya b. Saîd b. Ahmed Erzincan’da kaldığı müddet boyunca Arapça ve Farsça’nın yeniliklerinden mahrum kaldığını buna rağmen “Utanç verici özür yerine aklın çabalaması ve çalışması daha iyidir.” Şeklinde ifade ederek kitap yazmaya başlamıştır. On bölümden oluşan kitab da islamın temel kaideleri üzerine yazılmış siyasetnamelerdeki özellikler gözetilerek adalet, liyakat, meşveret, ehil kişilere iş teslimi gibi konulardan bahsederek bu eseri I. Alaeddin Keykubad’a sunmuştur. Bu “*Kitabu Hadaiki’s-siyer fi adabi’l- mülik ve ma yetekallu bihim*” adlı eser daha sonra 1307 tarihinde istinsah (kopya) edilmiştir (Adalıoğlu, 2008: 81-82).

4.13. I. Alaeddin Keykubad’ın Nizameddin Ahmed Erzincanî İlişkisi

I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubad dönemlerinde çeşitli görevler almış bir devlet adamıdır. Bu görevlerinin yanı sıra Arapça’ya ve Farsça’ya hakimiyeti ve şiire olan üstün yeteneğiyle döneminde Melikü’ş Şuara olarak bilinmektedir. Kendisi hakkında İbni Bibi’den öğrendiğimiz bilgiler haricinde pek fazla bilgi bulunmamaktadır. İbni Bibi’de şu şekilde; “*Vezir Mahmud’un oğlu lakabıyla tanınan Emîr-i Arız Nizameddin Ahmed’in Farsça’yı çok iyi bir şekilde kullandığını onun yazdığı şiirlerin çok beğenildiğini Sultan I. İzzeddin Keykavus tarafında Münşi-i Has (özel münşi) olarak tayin edilen Erzincanî Sultan Keykavus’un yanına istediği zaman girip çıkabilen Sultanın kendisinden görüş aldığını Sultanın özel meclislerinde bulunduğunu*” ifade eder.

Sultan I. İzzeddin Keykavus vefat edince yeni sultan seçmek için bir araya gelen devlet adamları içerisinde bulunan Erzincanî I. Alaeddin Keykubad’ın Sultan seçilmesinde rol oynamıştır.

Sultanın Yassı Çemen (1240) savaşı sonrası çevre memleketlere gönderilmek üzere yazdırdığı fetihname'nin ilki Şemseddin İsfehani'ye aittir. Bu fetihname Sultan'a ulaşınca I. Keykubad bu fetihname'yi dikkatlice incelemiş ve Sultan Muhammed Tekiş'in oğlu Sultan Celaleddin Harzemşah'ın İsfehani'nin fetihnamesinde belirttiği gibi “... o alçak herif (Sultan Celaleddin Harzemşah), savaş aslanlarıyla savaşırken tilki kurnazlığı göstererek kaçıp kurtuldu. ....” (İbn-i Bibi, C.I, 1996: 218-220; 414-418). ifadesinde belirttiği gibi biri olmadığını Celaleddin Harzemşah'ın Arap şehirlerini yönetimi altına aldığını moğol saflarını birkaç defa bertaraf ettiğini ifade etmiştir. Bir diğer beğenmediği konu ise Erzurum meliki hakkında sarf ettiği aşağılayıcı cümlelerdir.

Bu sırada iftiraya maruz kalan Erzincanî bir fetihname yazarak Kemaleddin Kamyar vasıtasıyla Sultan I. Alaeddin Keykubad'a arzetmiş Sultan Erzincani'nin gönderdiği fetihnameyi beğenerek civar memleketlere bu fetihname gönderilmiştir. Bu sebeptendir ki Tuğraî makamı Şemseddin İsfehani'den alınarak Nizameddin Ahmed Erzincani'ye verilmiştir.

Bu dönemde yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Bahaeddin Kani'î 'de yine şiir de nam salmış, Melikü'ş-şuarâ ünvanı onun içinde kullanılmıştır (İbn-i Bibi, C.I, 1996: 218-220; 414-418).

III. BÖLÜM

KÖSEDAĞ SAVAŞI SONRASINDA TÜRKİYE SELÇUKLULARI'NDA İLMÎ HAYAT

1. KÖSEDAĞ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE SELÇUKLU İLMÎ HAYATINA ETKİSİ

Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğolların sınır komşusu haline gelmeleri Harzemşâh Devleti'nin ortadan kalkmasıyla oluşmuştur. Moğol istilasından ilk etkilenen devlet Harzemşâhlar olmuştur. Bu devlet ortadan kalkınca iki devlet Türkiye Selçuklu Devleti ve Moğollar birbirlerini askeri ve siyasi açıdan tartmaya başlamışlardı. I. Alaeddin Keykubad dönemine rastlayan bu istila girişimleri Moğol komutanlarının Türkiye Selçuklu Devleti topraklarını taciz etmesiyle devam etmiştir. Bunun üzerine I. Alaeddin Keykubad özel birlikler oluşturarak Kemaleddin Kamyar komutasında bölgeye göndermiştir. Kamyar bölgeye ulaştığında Çormagon Noyan buradan ayrılarak Azerbaycan'a çekilmiştir. Moğolların çekildiğini gören Kamyar geri dönmeyerek Gürcü Krallığı üzerine yürümüştür. Bu krallığı Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlayacak şekilde bir barış antlaşması yapmıştır (Koca, 2015: 39-42).

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sultan I. Alaeddin Keykubad'tan sonra çocuk yaşta tahta geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev emîrlerin bir nevi oyuncağı haline gelmiştir. Bilhassa Sadeddin Köpek'in devley yönetimini eline almak için yapmış olduğu faaliyetler II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i Moğol istilasına karşılık birşey yapamaz hale getirmiştir. Fakat sadece sultanın çocuk yaşta tahta geçmesi bu istilayı hızlandırmamış aynı zamanda bazı olaylar da istilaya yön ve hız kazandırmıştır. Bunlardan elbette çocuk yaşta bir sultanın tahta geçmesi Moğolların istila hevesini artırmıştı. Fakat devlet içerisindeki Babaî ayaklanmaları istilaya ivme kazandırmıştı. Bunlar; Türkiye'nin zengin ve müreffeh olması, bu dönemde çıkan Babailer isyanından dolayı Türkiye Selçuklu Devleti ordusunun yıpranmış olması, Moğol hükümdarlarının cihan hakimiyeti düşüncesi tüm bu sebepler Türkiye Selçuklu Devleti'ni istila etmek için yeterli olmuştur (Koca, 2015: 42).

Türkiye Selçuklu Devleti farklı zamanlarda Moğol tacizleriyle uğraşmıştır. Türkiye'yi uzun zamandır istila etmeyi düşünen Moğollar buna bir türlü cesaret edememişti. Fakat yukarıda ifade edilen sebepler neticesinde Moğollar

II.Gıyaseddin'in yetersizliği ve komutanların zafiyeti sonucunda Baycu Noyan Köseadağ Savaşı'yla Türkiye Selçuklu ordusunu bozguna uğratmış kolay bir zafer kazanmıştır (Turan, 2013: 463).

Köseadağ bozgunundan sonra II. Gıyaseddin'in savaş esnasında göstermiş olduğu korkaklık ve bağlı devletlerden gelecek olan askerlerin bir kısmının gelmiş olması hatta bazı askerlerin Moğollar tarafında savaşması bu savaşın kaybedilmesinde önemli etken olmuştur. Sultan II. Gıyaseddin'in Konya'ya kaçmış oradan da Menderes ırmağı kenarına ve hatta buradan da İstanbul'a kaçmayı düşünmüştür. Sultan can korkusuyla bu halde iken Moğollar Anadolu'nun içlerine girmişti. Sultan'ın yönetim mekanizmasındaki durumu bu iken bu durumu düzeltmek için uğraşan devlet adamları da olmuş, bunlardan Sahip Mühezzibü'd-din Alî durumun vehametini anlayarak Moğollar ile anlaşma yapılmasını ön görmüştür. Bu bozgun sonrası artık devlet yıkılış sürecine girmiş, bu süreç içerisinde Mu'ineddin Pervâne dönemi diye adlandırılan dönem sonrası Türkiye Selçuklu Devleti tamamen Moğol tahakkümüne girmiştir. Adeta Türkiye Selçuklu Sultanları umumî valilik statüsünde kalmıştır (Turan, 2013: 601; Kaymaz, 2014: 31-97-102).

İbnü'l Esir'in *El Kâmil Fi't-Tarih* adlı eserinde Moğol istilasının ne derece bir felaket olduğunu şu şekilde ifade etmektedir; Buhtannasr'ın İsrailoğullarına yaptığı katliam ve Kudüs şehrinin tahribatını karşılaştırarak *“Moğolların bir şehirde öldürdükleri Müslüman sayısı belki yeryüzünde yaşayan bütün Yahûdiler'in toplamından çok daha fazla idi. Cenab-ı Allah'tan temennimiz, bu dünya ayakta durduğu müddetçe kıyamet kopuncaya kadar, belki Ye'cûc ve Me'cûc olayı hariç inşaallah bir daha böyle büyük bir müsibet ve dehşet verici bir felaketin insanların başına gelmemesidir.”* *“.... Ama Moğollar yer yüzünde hiç kimseyi sağ bırakmadılar. Kadınları, erkekleri, küçük yaştaki çocukları toptan katliama uğrattılar; hatta hamile kadınların karınlarını deşerek taşıdıkları ceninleri bile öldürdüler. Böyle bir müsibet karşısında “ İinna lillâh ve innâ ileyhi râciûn; velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azim” demekten başka çaremiz yoktur. ....”* (İbnü'l Esir, C.XII, 1987: 312-313).

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Moğollara Köseadağ savaşı ile yenilmesi üzerine devlet yıkılış sürecine girmiştir. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in,

İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alaeddin Keykubad adında üç oğlu vardı. Bunların çocuk yaşta olması ülkenin Moğollara karşı savunulmasında olumsuz bir etki yaratmıştır. Şemseddin İsfehanî aracılığıyla Moğollarla bir anlaşma yapılarak Rükneddin Kılıç Arslan'ın tahta geçmesini sağlamıştır. Kısa süreliğine sukut sağlansa da devlet adamları arasındaki rekabet ve ihtiras bu sukutun devamını engellemiştir. Moğol istilası sonucu oluşan siyasi kargaşa devlet adamlarını rekabete sürüklemiştir. Bu durum karşısında anlaşmalar yapılmış, hatta Türkiye Selçuklu vezirleri Cengiz Han'ın ölümüyle kurulan İlhanlı Devleti hükümdarı tarafında tayin edilmeye başlanmıştır (Turan, 2013: 478).

2. II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV İLE MEVLÂNA CELALEDDİN-İ RUMÎ'NİN İLİŞKİSİ

Sultanü'l Ulemâ Bahaeddin Veled 1231 tarihinde vefat etmiştir. Mevlâna 1232'de Konya'ya gelen *Seyyid Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizi*'nin müridi olmuştur. Dokuz yıl hizmetinde kalmış, Mevlâna'yı zahiri ilimleri öğrenmesi için Şam ve Halep'e göndermiştir. Seyyid Burhaneddin Mukakkık-i Tirmizi ise Kayseri Emîri Şemseddin İsfehanî'nin yanında kalmıştır. Mevlâna Türkiye Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde birçok olaya şahit olmuştur. I. Alaeddin Keykubad'ın öldürülmesine ve sonraki dönemde Sadeddin Köpek'in yapmış olduğu olumsuz faaliyetlere şahitlik etmiştir. Mevlâna II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile samimi bir münasebet kurmamıştır. Fakat II. İzzeddin Keykavus ile münasebetleri vardır. Bunların haricinde Mevlâna'nın devlet erkanıyla münasebetleri sultanlardan daha fazladır. Sadeddin Köpek'in öldürülmesinden sonra Şemseddin İsfehanî naiblik makamına atanmıştır. Vezirlik makamına ise Mevlâna'nın muhibbanı olan Süleyman Pervâne'nin babası olan Mühezzibüddin Ali getirilmiştir. Bu da şunu gösterir ki Mevlâna'nın yakınında bulunanlar devletin en üst makamlarında bulunan kişilerdir (Hacıgökmen, 2014:124).

3. II. İZZEDDİN KEYKAVUS İLE MEVLÂNA CELALEDDİN-İ RUMÎ'NİN İLİŞKİSİ

Mevlâna ile Sultan II. İzzeddin Keykavus arasında kuralan ilişki Vezir Şemseddin İsfehanî aracılığıyla oluşmuştur (Hacıgökmen, 2014: 127). Şemseddin İsfehanî'nin Mevlâna ile sık görüşmesini yadırgayan Sultan II. İzzeddin Keykavus şu şekilde sormuştur: “ *Niçin böyle, daima Mevlânâ'nın hizmetine gidip geliyorsun? Ona niçin bu kadar saygı ve sevgi gösteriyorsun da diğer büyüklerden yüz*

çeviriyorsun? Onda zamanımızın şeyhlerinde olmayan ne gibi şeyler gördün? Onun diğer bilgin ve fakirlere üstünlüğü nedendir?” (Eflakî, 1973: 143). Şemseddin İsfehanî bu soru karşısında Sultan’ın merakını celbeden cevaplar vermiştir. Sultan, Mevlâna ile görüşmek istemiştir. Bu görüşmede kendisini tatmin etmek için Mevlânâ’yı da Şemseddin İsfehanî’nin ifade ettiği gibi biri olup olmadığını denemek istemiştir. Bir yılan yavrusu bulup bunu mürekkep kutusuna (hokka) koyarak ağzını mühürletmiştir. Daha sonra bu hokkayı emîrlere ve vezirlere göstererek : *“Bu hokkayı bana İstanbul tekfuru (vali), birçok hediyelerle birlikte gönderiyor ve o: “Eğer sizin dininiz hak ise bilginleriniz bu hokkada ne olduğunu bana söyler. Bende harac vermeyi üzerime alırım” diyor.”* (Eflakî, 1973: 143). Şeklinde ifade ederek bu hokkayı Mu’ineddin Pervâne’ye vermiş, Konya’da ne kadar bilgin, âlim varsa hepsinin fikirleri alınmıştır. Kimse hokkanın içerisinde ne olduğunu bilememiştir. Mevlâna’yı ziyarete gittiklerinde bu işi çözmesi için onun önüne hokkayı koymuştur. Mevlâna ise : *“ Ey İslam sultanı! Bu biçare hayvanı niçin bu hokkaya hapsettin? Bu yılan yavrusunu niçin yanına aldın?”* cevabını alınca Sultan II. İzzeddin Keykavus veziri Şemseddin İsfehani’nin neden Mevlânâ’nın yanına gittini ona bu kadar saygı ve hürmet gösterdiğini anlamıştır. Sonrasında kendisi de Mevlâna’ya mürid olmuştur (Eflakî, 1973: 144).

Sultan II. İzzeddin Keykavus Mevlâna’yı ziyaret etmek istemiştir. Fakat o, Sultan ile görüşmek istememiştir. Eflakî bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; *“ Bir gün Mevlânâ medrese sofasında gezeniyordur. Çevresindekilere “medresenin kapısını adma akıllı kapatın” der. Bu sırada Sultan İzzeddin Keykavus vezirleri, emîrleri ve naipleriyle birlikte Mevlana’yı ziyarete gelir. Mevlâna hemen odasına girer gelen sultan ve diğer devlet erkânı ile görüşmez. Müritlerine de zahmet etmesinler diye cevap vermelerini buyurur.”*(Eflakî, 1953: 448). Bu şekilde ziyarete gelen Sultan ve diğer devlet adamları görüşmeden geri dönmüşlerdir. Sultan, Mevlâna’ya kötü alışkanlıklarını bırakacağına dair söz vermiş. Fakat yine aynı şekilde devam etmişti. Sultan, Mevlâna’yı ziyarete geldiği bir gün II. Keykavus’a ilgi göstermemiştir. Sultan bir müddet bekledikten sonra kendisine bir nasihat vermesini istemiştir. Mevlâna’da ona sert bir şekilde bakarak *“Sana ne öğüt vereyim. Sana çobanlık emretmişler, sen kurtluk yapıyorsun. Sana bekçilik emretmişler, sen hırsızlık yapıyorsun. Allah seni sultan yaptı, sen şeytanın sözüyle hareket ediyorsun.”* (Eflakî, 1953: 669). İfadelerini kullanarak Sultan’ı bir şekilde azarlamıştır. Bunun

üzerine Sultan oradan ağlayarak ayrılmıştır. Allah'a adil olacağına dair söz vermiştir. Mevlana ile Sultan II. İzzeddin Keykavus karşılıklı mektuplaşmışlardır (Hacıgökmen, 2014: 128). Bu mektuplar 9 tanedir. Bunlardan ;

1. Mevlana ibni Hürrem diye tanınan Necmeddin'i Sultan kendisine yaklaştırdığı için sevincini belirten bir mektuptur. Mevlana'nın Sultan II. İzzeddin Keykavus'a gönderdiği bu mektubu Hüsameddin Çelebi'ye yazdırmıştır (Gölpınarlı, 1963: 1).

2. mektubunda ise Sultan II. İzzeddin Keykavus'un Sultanhanı savaşından (1256) Bizans'a sığınmış bir süre sonra tekrar Konya'ya gelerek Sultan olmuştur. Bu mektupta Yusuf (as) ile Yakup (as) arasındaki gibi bir özlem hasret birbirini görme arzusunu dile getirmiştir. Görüşmeleri için Allah'ın sebebler halk etmesini istemiştir. Mevlana bu mektubunda kendisine baba sultana ise oğul şeklinde ifade etmiştir. Yine bu mektupta Şemseddin ile oğlu Nureddin'in suçlarının bağışlanmasını rica etmiştir (Gölpınarlı, 1963: 56).

3. Bu mektubunda ise oğlum Hüsameddin diye hitap ettiği kişinin adamlarıyla arasının bulunmasını rica etmiştir (Gölpınarlı, 1963: 86).

4. Bu mektubunda ise Çelebi Hüsameddin'in adamlarının vali tarafından incitildiği bu zulmün giderilmesini istemiştir. Hatta Çelebi Hüsameddin'in bu yüzden Konya'dan ayrılmak istediğini bu durumdan üzüntü duyduğunu ifade etmiştir (Gölpınarlı, 1963: 121).

5. Bu mektupta mevlana Sultanı ziyaret edemediğinden dolayı mazur görülmesini istiyor (Gölpınarlı, 1963: 135).

6. Bu mektupta Sultan II. İzzeddin Keykavus'a oğlumuz şeklinde hitap ederek tacirlerden Şemseddin'den Sivas iğdişbaşısının vergi istemekte ileri gittiğini ifade etmiştir. Bunun için iğdişbaşına bu durumun düzelmesi ile alakalı rica etmektedir (Gölpınarlı, 1963: 138).

7. Bu mektupta ise Sultan'ın evlemesini kutladıktan sonra Hüsameddin'in oğlu Sadreddin için yardım etmesini rica etmiştir (Gölpınarlı, 1963: 139).

8. Bu mektupta Çelebi Hüsameddin'in de kendisine duacı olduğunu ve Sultan'ın en kısa zamanda ziyarete gelmesini istemiştir (Gölpınarlı, 1963: 151).

9. Bu mektupta da Sultan'ın, Mevlana'yı davet etmesi ve onun davetine icabet etmek için çok çabaladığını fakat nasip olmadığını ifade etmiştir (Gölpınarlı, 1963: 153).

Bu mektuplardan Sultan II. İzzeddin Keykavus ile Mevlana'nın arasındaki ilişkinin düzeldiğini bu düzelmenin Sultan'ın son zamanlarına denk geldiğini ifade edebiliriz. Sultanın küçük yaşta yapmış olduğu kötü hal ve davranışları terk ederek Mevlana ile arasındaki ilişki düzelmiştir (Hacıgökmen, 2014: 129).

4. IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN İLE MEVLÂNA CELALEDDİN-İ RUMÎ'NİN İLİŞKİSİ

Mevlâna, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a (1261-1266) herhangi bir mektup göndermemiştir. Fakat bu tarihlerde II. İzzeddin Keykavus'a gurbette olduğu halde mektuplarından Yakup (AS) ile Yusuf (AS) arasındaki özlem, hasretlik, baba-oğul ilişkisini Keykavus ile kendine benzeterek mektup yazmış veya yazdırmıştır. Mevlana'nın IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a mektup yazmaması onun Sultan ile hiçbir ilişki kurmadığı anlamına gelmez. Mektup yazmamış da olsa Pervâne Mu'ineddin Süleyman vasıtasıyla görüşmüşlerdir (Hacıgökmen, 2014: 129). Bunun sebebi Mu'ineddin Süleyman Pervâne'nin bu dönemde devletin idaresini kendi eline almış olmasındandır. Öyle ki Pervâne'nin sözü Sultan'ın sözünden daha değerli daha önemli görülür hale gelmiştir. Mevlâna'nın Pervâne'ye göndermiş olduğu 25 mektup bu durumu açıklar niteliktedir. Yukarda ifade ettiğimiz mektuplardaki rica ve istekler tamamen II. İzzeddin Keykavus'tan istenmiştir. Fakat bu 25 mektup Pervâne'ye gönderilmiştir. Bu mektuplarda tıpkı II. İzzeddin Keykavus'a yapılan istek ve ricalar bu sefer Pervâne'ye yapılmıştır. Bu durum da Pervâne'nin devletteki etkisini ve önemini göstermiştir (Gölpınarlı, 1963: 246-253).

Pervâne Mu'ineddin Süleyman ile Mevlâna arasında sıkı bir ilişki vardır. Pervâne, Mevlâna'nın müridi olup birçok mecliste görüşmüşlerdir. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan saraydaki toplantılara Mevlâna'yı sık sık davet etmiş, sohbetlerine katılmıştır. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan kendisine Eflakî'nin Baba Merendi şeklinde ifade ettiği bu dönemin Kırşehir kadısı olan Hacı Mecdü'd-Din Merendi'yi (Bayram, 1983: 58) şeyh edinmiştir (Gölpınarlı, 1963: 247). Sultan aynı ağabeyi II. İzzeddin gibi Moğollardan kurtulmanın yollarını aramıştır. Pervâne

Mu'ineddin Süleyman Moğollarla arasındaki ilişkiyi bozmak istemediğinden Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı öldürtmüştür (Kaymaz, 1970: 111-122).

4.1. Müşterek Saltanat Döneminde Celaleddin Karatay ile Esireddin Ebherî İlişkisi

Müşterek saltanat döneminde Celaleddin Karatay tarafından üç kardeşinde saltanata sahip olmasını sağlamıştır. Celaleddin Karatay Türkiye Selçuklu topraklarının düşman eline geçmesini engellemek ve Selçuklu saltanatının devamı için çaba sarf etmiştir. Nihayet üç kardeş arasında ülke toprakları paylaşılırak geçici bir düzen kurulmuştur. Celaleddin Karatay Sultanlığın yaşça büyük olan II. İzzeddin Keykavus'un hakkı olduğunu savunarak üç kardeş içinde II. Keykavus'u kabul etmiştir (Turan, 2013: 485-491).

Bu dönemde Mühezzibeddin Ali oğlu Mu'ineddin Süleyman ile Seyfeddin Toruntay arasında Erzincan sübaşılığı konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. Bu durum Baycu Noyan'a taşınmıştır. Baycu Mühezzibeddin ile arasındaki münasebetten dolayı Mu'ineddin Süleyman tarafını tutmuştur. Bu duruma güvenerek Tuğracı Sahip Şemseddin Mahmud, Müstevfi Necibeddin'in başına açtığı sıkıntılardan dolayı ve saltanatı makamını şikayet etmek için Baycu Noyan'dan yardım istemek amacıyla mektuplar yazmıştır. Fakat Tuğracı Sahip Şemseddin Mahmud'un bir kaç gün önce davranışlarından dolayı azarladığı ve cezalandırdığı adamlarından biri yazdığı mektupları öğrenmiştir. Bu kişi Tuğracı Sahip Şemseddin Mahmud'un gizli yazdığı bu mektupları Celaleddin'in adamlarından Samsamüddin Kaymaz'a vermiştir. Samsamüddin Kaymaz da bu haberi Celaleddin Karatay'a ulaştırmıştır. Şifreli yazılmış olan bu mektupların şifreleri çözülerek Sultan II. İzzeddin Keykavus emîr ve devlet büyüklerini huzuruna çağırarak durumu değerlendirmiştir. Celaleddin Karatay Sultan'ın huzurunda Tuğracı Sahip Şemseddin Mahmud'a ağır hakaretler etmiş, önce saraydaki bir odaya hapsedilmiş, daha sonra da hapis kalan kısmı için Antalya'ya gönderilmiştir. Bu sırada Tuğracı Şemseddin Mahmud'un adamlarından ve bağlılarından, Müneccim Esireddin Ebherî saraydaki bu toplantıdan sonra Esireddin Baycu Noyan'ın yanına giderek ona çok miktarda bağışlarda bulunmuştur. Tuğracı Sahip Şemseddin Mahmud'u hapisten kurtarmasını istemiştir. Bunun üzerine Baycu iki adamını Tuğracıyı kurtarmak için saltanat makamına göndermiştir. Baycu Noyan'ın hükmüne uyularak serbest bırakılmıştır. Devlet erkanında bulunan

Esirüddin Ebheri Baycu Noyan'ı kullanarak Şemseddin Mahmud'u hapisten kurtarmıştır (İbni Bibi, C.II, 1996: 130-131).

Esirüddin Ebherî, kelam, matematik, mantık, astronomi geometri ve felsefe gibi alanlarda 21 adet kitap yazmıştır. Anadolu'da yaptığı seyahatlerde Türk beylerinin saraylarında ağırlanmış bilim ve kültürün gelişmesine katkı sağlamıştır. Bilim adamlarına önem veren beylerin teşvikleriyle bir çok alanda ders vermiştir. Felsefe alanında XIII. yüzyılda farabi ve İbni Sina geleneğinin temsilcisi olmuştur. Felsefeye dair "*Hidayetü'l Hikme*" mantık alanında ise "*İsâgûcî*" (*er-Risâletü'l-Esîriyye fi'l Mantık*) adlı eserler kaleme almıştır. Bu eserler senelerce medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Batlamyus'un kitabını ele alan ve fizikçi yaklaşıma uygun olarak özetlenen "*Mülahhas fi Sinaâti'l-Mecisti*", astronominin temel problemlerini içeren "*Muhtasar fi 'ilmi'l-hey'e*" adlı eserler yazmıştır (Kaya, 2017: 92-93).

4.2. Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin İlmî Faaliyetleri ve Devlet Kademesindeki Yeri

Kutbüddîn-i Şîrâzî 1236 yılında Şîrâz'da doğmuştur. Tabibleriyle tanınan bir aileye mensup olup tabibliğinin yanısıra birçok alanda kendisini yetiştirmiştir. İlk ders eğitimini babasından alan Şîrâzî daha sonraki eğitimlerini merağa'ya giderek Nasîrüddin-i Tûsî'den almıştır. 1271 yılında Konya'ya yerleşmiştir. Mevlana ile görüşerek müridi olmuştur. Mevlana ve Pervâne Mu'îneddin Süleyman arasındaki ilişkiye bakılırsa Pervâne ve Kutbüddin-i Şîrâzî'nin tanışmaması düşünülemez. Bu yüzden Pervâne Mu'îneddin Süleyman'ın takdirini kazanmıştır. Pervâne tarafından önce Sivas'a daha sonra Malatya'ya kadı olarak görevlendirilmiştir. (Turan,1958: 42-43; Şerbetçi, 2002: 487). Sivas'ta kadılık yaptığı dönemde Gökmedrese'de ders vermiştir. Burada müderrislik yaptığı dönemde iki tane değerli eser kaleme almıştır. Matematiksel astronomi kitabı olan bu iki eserin birincisi "*Nihayet el-idrâk fî dirayet el-eflak*" ikincisi ise "*el-Tuhfet el-şâhiyye fî ilm el-hey'e*" adlı eseridir (Kaya, 2008: 231-232).

Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin kadılığı ve birçok bilim dalına olan yeteneğinin yanısıra diplomasiye olan yatkınlığını da bu dönemde görüyoruz. 1282 yılında Hülagü'nün oğlu Ahmed Teküder kendisini Mısır Memlûk Sultanı Kalavun'a elçi olarak göndermiştir (Şerbetçi, 2002: 487). Kutbüddîn-i Şîrâzî İlhanlı-Memlûk devletleri arasında aktif bir rol oynamıştır (Kaya, 2017: 94). Şîrâzî'nin Moğol

hükümdarı Argun'a Anadolu'nun güney kıyıları hakkındaki gözlemlerine dayanan bir Akdeniz haritası sunmuştur (Şerbetçi, 2002: 488).

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan son dönemine kadar ulemâ ve umerâ arasındaki münasebetlere bakıldığında ulemâ her zaman saygı ve hürmet görmüştür. Sultanlar ve devlet erkânı tarafından desteklenmiştir. Türkiye Selçuklu sultanları ve devlet adamları tarafından medrese yaptırmak ve âlimlere saygı göstermek ve onları destekleyerek maddi manevi ihtiyaçlarını karşılamak önemli ve güzel bir uygulama olmuştur. Âlimler hem dini hem de pozitif ilimlerde verdiği eserler ile Türkiye Selçuklu toplumunu aydınlatmışlardır. Türkiye Selçuklu Devleti'nde ulemâ ve umerâ ilişkileri oldukça iyi bir şekilde devam etmiştir. Umerâ ulemâdan, ulemâ da umerâdan istifade ile birlik içinde hareket etmişlerdir. Bunun yanında sultanların ilim adamlarını himaye ederek ilmi teşvik etmeleri ülkenin kültür ve medeniyetini geliştirmiştir. Devlet kademesindeki diğer yetkililer de üst düzey yöneticileri örnek almışlar ve ulemâya saygı ve destekte kusur etmemişlerdir.

XI. ve XII. yüzyıllarda Anadolu'da yazılan eserlerin çoğu tabiat bilimlerine ve felsefeye dair iken XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Anadolu'da te'lif edilen eserlerin büyük çoğunluğu tasavvuf ağırlıklı dini ve edebi eserler olmuştur. Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya gelen çok sayıdaki mutasavvıf ve dervişlerin faaliyetleri yazılan eserlere de yansımış, devrin ilmi ve fikri yapısını da etkilemiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti sultanları ve devlet adamları kendi toplumları ile ilişkilerini iyileştirme ve geliştirme noktasında halk nezdinde sevilip sayılan âlimler ve mutasavvıflardan istifade etmişlerdir. Bu durum toplum ile yöneticiler arasındaki bağın daha az sorunlu ve daha sağlıklı olmasına katkı sağlamıştır.

Türkiye Selçuklu Sultanlar âlimleri danışma meclisinde bulundurmışlar ve görüşlerini almışlardır. Devlet meclisinde birçok âlimin bulunduğu aşıkardır. Gerek sohbet meclislerinde gerek eğlence meclislerinde gerekse önemli kararların çıktığı meclislerin büyük çoğunluğunda ulemâ orada bulunmuştur. Öyle ki sultanlar sefer ve hazer halinde yani her zaman âlimler ile iletişim halindedir. Seferlerden önce sarayda bulunan müneccimlere danışılmıştır. Âlimler nerede nasıl konuşacağını iyi bilmesinden dolayı çoğu zaman elçiler dahi âlimlerden seçilmiştir. Devletler arasındaki diplomaside âlimler ön plana çıkmıştır. Bağdat'a gönderilen Mecdüddin İshak'ın I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in culüsünü bildirmesinde diplomat olarak görevlendirilmesi ve Kutbeddin Şîrazî'nin 1282 yılında Hülagü'nün oğlu Ahmet

Teküder tarafından diplomat olarak Mısır Memlük Sultanı Kalavun'a gönderilmesi âlimlerin bu konudaki becerilerini ortaya koymaktadır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde ulemânın sosyal statüsü, itibarı ve ekonomik durumu iyi olduğu için bu durumdan haberdar olan dünyanın farklı bölgelerinden âlimler Anadolu'ya akın etmişlerdir. Sultanların ve devlet adamlarının inşa ettirmiş olduğu rasadhaneler, medreseler ve buraların mahsulü olan bilimsel çalışmalar sonucunda âlimlerin birçoğu kaleme aldıkları eserlerin büyük bir kısmını hanedan üyelerine ve devlet adamlarına ithaf etmişlerdir. Bu ithaf edilen eserler karşılığında neredeyse servet mahiyetinde bağışlar, hediyeler binek hayvanlar ve birçok eşya almışlardır.

KAYNAKÇA

- AÇIKEL, Ali (2016). “Tokat Yağbasan Medresesi Vakfı (1154-1918)”. *Danışmendliler Sempozyumu, Tokat Bildirileri, 12-13 Kasım 2015*, (Ed.: Açıkel, Ali ve Serdar, Murat), G.O.P. Üniversitesi Yay., s. 269-270.
- ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin (2008). “I.Alaeddin Keykubat Devri Siyasetnameleri”, *II. Ulusal I. Alaeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, 6-7 Kasım Konya.
- ADDAS, Claude (2015). İbni Arabî; *Dönüşü Olmayan Yolculuk*, (Çev.: Ataman Atilla), İstanbul: Nefes Yayınları.
- AĞIRNASLI, Nilay (2011). “Büyük Selçuklu Devlet Adamlarının Bilime Ve Bilim Adamlarına Bakışı”, *Selçuklu Bilim ve Düşünce Tabii Bilimler II. Uluslararası Selçuklu Kültür Medeniyeti Sempozyumu Bildiriler*, C.III, s. 446-447 Ed.: Demirci, Mustafa ve Temizel, Ali ve Hacıgökmen, M. Ali ve Solmaz, Sefer, 19-21 Ekim, Konya.
- AHMED SİPEHSALAR (1977). *Mevlana ve Etrafındakiler*, (Çev.: Yazıcı, Tahsin), İstanbul: Tercüman 1001 Eser.
- AKSARAYÎ, Kerimüddin (2000). *Müsameretü'l Ahbar*, (Çev.: Mürsel ÖZTÜRK), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ALİKIZI SADIKOVA, Cemile (2002). Sözlükçülük Tarihinde Farsça-Türkçe İlk Çeviri Sözlüklerinin Ortaya Çıkması, *Türkler Ansiklopedisi C.V*, s.1612-1613, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- ALPTEKİN, Çoşkun (1989). *Türkiye Selçukları, Doğuştan Günümüze Büyük İslam-Tarihi*, C.VIII, s.364, İstanbul: Çağ Yayınları.
- ALPTEKİN, Çoşkun (1989). *Türkiye Selçukları, Doğuştan Günümüze Büyük İslam-Tarihi*, C.VIII, s.364, İstanbul: Çağ Yayınları.
- ATEŞ, Ahmet (1945). “Hicri VI-VIII.(XII-XVI.) Asırlarda Anadolu’da Farsça Eserler”, *Türkiyat Mecmuası*, C.VII-VIII, s.94-135, İstanbul.
- ATEŞ, Ahmet (1993). Muhyiddin İbnü’l Arabî, *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, s. 533-555, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- AZAMAT, Nihat (1995). “Evhamüddin-i Kirmanî”, *DİA*, C.XI, s. 518-520.
- AZÎMÎ (1988). *Azîmi Tarihi Selçuklular İlgili Bölümler 1038-1143*, (Çev.: SEVİM, Ali), Ankara: TTK Basımevi.

- BALIK, İbrahim (2000). *Anadolu Selçuklu Medreselerinde Eğitim*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- BAYKARA, Tuncer (1997). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, Ankara: TTK Basımevi.
- BAYRAM, Mikail (1978). “Ahi Evren Kimdir? (Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri)”, *Diyanet Dergisi*, C.XVII, S.1,s.24-32.
- BAYRAM, Mikail (1979). “Anadolu’da Telif Edilen İlk Eser: Kaşf Al-Akaba”, *İslam Tekikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- BAYRAM, Mikail (1983). “Sadü’-din Konevî ile Ahi Evren Nasiru’din Mahmud’un Mektuplaşması”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.2,s.58.
- BAYRAM, Mikail (1991). *Ahi Evren Ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya: Damla Yayıncılık.
- BAYRAM, Mikail (1993). *Şeyh Evhamüddin Hamid El- Kirmanî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya: Damla Yayıncılık.
- BAYRAM, Mikail (2002). “Selçuklular Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, *Türkler*, C.VII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- BAYRAM, Mikail (2004). *Destursuz Bağdan Üzüm Yiyenler*, Konya: Köymen Yayınları.
- BAYRAM, Mikail (2005). “Hace Nasirüddin Muhammed et Tusî’nin İntihalciliği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.20, s.7-18.
- BAYRAM, Mikail (2009). *Danışmend Oğulları Devleti’nin Bilimsel ve Kültürel Mirası*, Konya: Ünimat ofset.
- BAYRAM, Mikail (2011). “Türkiye Selçukluları Köy Teşkilatı”, (Ed.: Hacıgökmen, M.Ali), Selçuk Üniversitesi, Konya: Türkiyat Araştırmaları Entitüsü Yayınları: 5.
- BAYRAM, Mikail (2016). Danimentoğullarının Dini Siyaseti, *Danışmendliler Sempozyumu, Tokat Bildirileri, 12-13 Kasım 2015*, (Ed.: Açıkel, Ali ve Serdar, Murat), G.O.P. Üniversitesi Yay., s. 23 .
- BEDİRHAN, Yaşar ve ÖZTOP, Fatih (2015). “XI. Ve XIII. Yüzyılda Kafkasya ile Anadolu Arasında Kurulan Kültür Köprüsü Ve Bunun Mimarları”, *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, Yıl: 2, s. 107-132.
- BİÇER, Bekir (2013). “Kuruluş Devri Nizamiye Medreseleri Müderrisleri”, *Tarih Okulu Dergisi (JOHS)*, Yıl: 6 Aralık, S. XVI., s. 264.

- CEBECİOĞLU, Ethem (2008). “Muhyiddin İbnü’l Arabî’nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri”, *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l Arabî Özel Sayısı)*, S.21, s. 9-25.
- ÇAYCI, Ahmet (2002). *Anadolu Selçuklu Sanatı’nda Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Ankara: TTK.
- ÇAKMAKLIOĞLU, M. Mustafa (2003), “Klasiklerimiz / X El Fütühatü’l Mekiyye (Muhyiddin İbnü’l Arabî- Ölm.638/1240)”, *Tasavvuf İlmi Ve Akademik Araştırma Dergisi*, s.407-444.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail (2006). “Türkiye Selçukluları Ve Beylikler Dönemi İlmi Teşvik, İlim Adamlarını Himaye Etme Anlayışı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S.1, s.29-38, İzmir.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail (2008). Orta Asya- Anadolu İlim Ve Kültür Köprüsü (XI.-XVI. Yüzyıllar), *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış, S.44, s.143-172.
- DÂVUD İBRAHİMÎ (1995). “Enîsü’l Kulûp”, *DİA*, C.XI, s. 242-243.
- DEMİR, Mustafa (2005). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- DEMİR, Mustafa (2016). “Danışment Devleti Kurucusu Danışmend Ahmed Gazi’nin Tarihi Kişiliği”, *Danışmendliler Sempozyumu, Tokat Bildirileri, 12-13 Kasım 2015*, (Ed.: Açıkel, Ali ve Serdar, Murat), G.O.P. Üniversitesi Yay., s. 33-40 .
- EFLAKÎ AHMED (1953). *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev.: YAZICI, Tahsin). C.I, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- EFLAKÎ AHMED (1973). *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev.: YAZICI, Tahsin). C.II, İstanbul: Hürriyet Yayınları .
- ERAVCI, H. Mustafa (2011). “Anadolu Selçukluları Döneminde Yaşayan İlim ve Fikir Adamları”, *II. Uluslararası Selçuklu Kültür Medeniyeti Selçuklularda Bilim ve Düşünce Sempozyumu*, 19-22 Ekim, s.97,Konya.
- GORDLEVSKİ, Vladimir Aleksandroviç (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çev.: Yaran, Azer), Ankara: Onur Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki (1963). *Mevlana Celaleddin Mektuplar*, (Haz.: Gölpınarlı, Abdalbaki), İstanbul: Yeni Matbaa.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki (1985). *Fihî Ma Fih ve Mecâlis-i Seba’dan Seçmeler*, (Haz.: Gölpınarlı Abdalbaki), Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.

- GÜLTEKİN, Alaaddin (2017). “Ravzatü’l-Ukûl Adlı Eserde Geçen Mesel Örneklerine Dair Bir İnceleme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.VI, S.5, s. 3122-3139.
- HACIGÖKMEN, M. Ali (2011). “I.Alaeddin Keykubad Dönemi Emirlerinden Atabeg Bedreddin Gühertaş (Gevhertaş) (D.?! Ö. 1262)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXX, S.50, s.137-150.
- HACIGÖKMEN, M. Ali (2011). “Hubeyş et-Tiflisi ve Tıp Alanındaki Çalışmaları”, (Ed.: Hacigökmen, M. Ali), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, s. 239-248, Konya.
- HACIGÖKMEN, M. Ali (2012). “Türkiye Selçukluları Şehzade Ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak”, *Belleten*, C.LXXVI, S.276, Ankara: TTK.
- HACIGÖKMEN, M. Ali (2014). “Mevlana Celaleddin Rumî’nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.XXXVI, s. 115-137.
- HACIGÖKMEN, M. Ali (2015). “Menakıb-ı Şeyh Evhadü’-d-Dîn-i Kirmanî’de Geçen Selçuklu Tarihi İle İlgili Bilgiler Ve Değerlendirmesi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIV, S.58, s.543-562.
- EI-HÜSEYNÎ ALÎ (1999). *Ahbarü’-d Devleti’s Selçukiyye*, (Çev.: Lügal, Necati), Ankara: TTK Basımevi.
- İBNİ BİBİ (1941). *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, (Çev.: Gençosman, M. Nuri), Notlar ilave eden : Uzluk, F. Nâfiz, Ankara: Uzluk Basımevi.
- İBNİ BİBİ (1996). *El Evamirü’-l- Ala’iye Fi’l-Umuri’-l-Alaiye (Selçukname)*, C.I-II, (Çev.: Öztürk, Mürsel), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İZGİ, Cevat (1998). “Hubeyş et-Tiflisî”, *DİA*, C.XVIII, s. 268-270.
- İNALCIK, Halil (2014). *Devlet-i Âliyye*, C. 1, 53. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1972). *Selçuklu Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KAHYA, Esin (2002). “Türkiye Selçuklularında Bilimsel Çalışmalar”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.VII, s. 540-559.
- KAHYA, Esin (2004). Anadolu Selçukluları Ve Beylikler Dönemindeki Bilimsel Çalışmaların Kısa Değerlendirmesi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. II, S.4, s.73-80.
- KARTAL, Ahmet (2008). “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1, İstanbul, s.95-168.

- KARA, Seyfullah (2010). *Selçukluların Dini Serüveni*, İstanbul: Sema Yayınları.
- KAYA, Abdullah (2008). “Sivas’ta İlmî Hayat ve İlim Adamları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.I., S. 2, s. 216.
- KAYA, Selim (2006). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Rükneddin Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, Ankara: TTK.
- KAYA, Selim (2010). “Süleymanşah II.”, C.XXXVIII, *DİA*, 2010.
- KAYA, Selim ve EĞİLMEZ, Mustafa, (2017). “Büyük Selçuklular Zamanında Ulemâ Ve Umerâ İlişkileri Hakkında Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Malazgirt’ten Osmanlı’ya Selçuklu Sempozyumu Bildirileri*, 22-23 Mayıs, Kastamonu.
- KAYMAZ, Nejat (1970). *Pervâne Mu’ined-din Süleyman*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- KAYMAZ, Nejat (2014). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyasü’l-Din Keyhüsrev ve Devri*, Ankara: TTK.
- KAYA, Seyfeddin (2017). “Türkiye Selçuklularında Astronomi”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.1, s.85-102
- KAZICI, Ziya (1998). “Ahilik”, *DİA*, C. I, s.540-542
- KAZICI, Ziya (2014). *Osmanlı’da Eğitim ve Öğretim I*, İstanbul: Kayihan Yayınları.
- KEKLİK, Nihat (1966). *Muhyiddin Arabî Hayatı ve Çevresi*, İstanbul: Büyük Matbaa.
- KESİK, Muharrem (2003). *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara: TTK Basımevi.
- KILIÇ, Mahmut Erol (1995). *Muhyiddin Arabî’de Varlık Ve Mertebeleri* (Yayınlanmamış Doktora tezi), Danışman: Tahralı Mustafa, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul.
- KILIÇ, M. Erol (1999). “Muhyiddin İbnü’l Arabî”, *DİA*, C.XX, s.493-596.
- KIZILER, Hamdi (2015). *Osmnalı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.IV, S.2, s. 408-423.
- KOCA, Salim (1997). *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Ankara: TTK.
- KOCA, Salim (2008). *Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alaeddin Keykubad’ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı, I. Alaeddin*

Keykubad ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri, (Ed.: Küçükdağ, Yusuf ve Çırpan, Mustafa), 6-7 Kasım, Konya.

KOCA, Salim (2015). Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.37, s. 35-84.

KÖPRÜLÜ, Fuat (1943). "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", *Bellekten*, C.VII, S. 27, s.379-485.

KÖPRÜLÜ, Fuat (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 3. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.

KÖPRÜLÜ, Fuat (1980). *Türk Edebiyat Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

KURAN, Aptullah (1968). Tokat ve Niksar'da Yağı-Basan Medreseleri, *Vakıflar Dergisi*, S. 7, s.41-42.

KUŞEYRÎ, Abdulkerim (1978). *Kuşeyrî Risalesi*, (Çev.: ULUDAĞ, Süleyman), 1. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

KUTLUER, İlhan (2010). "Suhreverdi Maktul", *DİA*, C. XXXVIII, s.36-40.

KÜÇÜK, O. Nuri (2007). *Mevlana ve İktidar Yöneticilerle ilişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Konya: Rumî Yayınları.

KÜÇÜKDAĞ, ARABACI ve Yusuf, Caner (1999). *Selçuklular ve Konya*, Konya: Mikro yayınevi.

METİN, Tülay (2014). Selçuklular Zamanında Müneccimliğe Dair Bazı Tespitler, C.VI, S.3, Nisan, *Uluslararası Tarih Çalışmaları Dergisi (International Journal History Studies)*, s. 239-252.

MEVLANA (1954). *Fihi Ma Fih*, (Çev.: Tarıkahya, Meliha Ülker), İstanbul: Maarif Basımevi.

NAĞISOYLU, Möhsün (2011). "Selçuklular Devrinin Ünlü Bilim Adamı Hubeyş Tiflîsî", *II. Uluslararası Selçuklu Kültür Medeniyeti Selçuklularda Bilim ve Düşünce Sempozyumu*, 19-22 Ekim, s.51,Konya.

NESRİNOV, Elnur (2012). "XII. Ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Azerbaycanlı Bazı Devlet Adamları, Bürokratlar Ve Siyaset Bilimciler", *Türkiyat Araştırmacıları Dergisi*, S.31, s. 255-261.

NİZAMÜLMÜLK, (2015). *Siyasetname*, (Çev.: Kanar, Mehmet), İstanbul: Say Yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar (2002). *Selçukluların Dini Siyaseti*, İstanbul: TATAV Yayınları.

- OCAK, Ahmet Yaşar (2014). *Ortaçağ Anadolu'sunda İslamın Ayak İzleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- OCAK, Ahmet, (2011). “Medrese Geleneği İçinde Nizamiye Medreselerinin Önemi ve İlim Dünyasına Kazandırdığı Yenilikler”, *II. Uluslararası Selçuklu Kültür Medeniyeti Selçuklularda Bilim ve Düşünce Sempozyumu*, 19-22 Ekim, s.14,Konya.
- ÖRS, Derya (2002). “Necmuddîn-i Râzî: Hayatı ve Eserleri”, *Nüsha*, Yıl: 2, S.6.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (1989). “Mengücekliler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam-Tarihi*, C.VIII, s. 141-154, İstanbul: Çağ yayınları.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (1989). “Saltuklular”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam-Tarihi*, C.VIII, s.155-169, İstanbul: Çağ yayınları.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (1993). “Danişmend Gazi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, s.469, İstanbul: TDV Yayınları.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (2007). “Nizamiye Medresesi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, s.188-191, İstanbul: TDV Yayınları.
- ÖZDEMİR, Mehmet (1997). “Endülüs’ün Yıkılış Sürecinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXXVI, S.1,s.233-254.
- UNŞİ (1942). *Selçuk Şehnamesi*, (Çev.: Koman, M. Mesud), Konya: Ülkü Basımevi
- ÜNVER, Süheyl (2014). *Selçuk Tababeti*, Ankara: TTK.
- Er-RÂVENDÎ (1999). *Râhat-üs-Sudûr Ve Âyet-üs-Sürûr*, (Çev.: Ateş, Ahmet), C. I, Ankara: TTK Basımevi.
- REŞİDÜ’D-DİN FAZLULLÂH, (2010). *Cami’ü’t-Tevârih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçûk)*, (Tercüme ve Notlar, Göksu, Erkan ve Güneş, H.Hüseyin), 1.Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- SİBT İBNÜ’L CEZVÎ, (2011). *Mir’âtü’z-Zamân Fi Tarîhi’l-Âyân’da Selçuklular*, (Çev.: Sevim, Ali), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ŞAHİN, Kamil (2007). “Konya Kadı İzzeddin Maristan-ı Atik (Hastanesi) ve Sultan Aladdin Keykubat Darüşşifası”, *Vakıflar Dergisi*, S.30, s.101-116.
- TOPALOĞLU, Nuri (1988). *Selçuklular Devri Muhaddisler* (Yayınlanmış Doktora tezi), Ankara:DİB.
- TURAN, Osman (1958). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TURAN, Osman (1969). *Selçuklu Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, 2. Baskı, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.

- TURAN, Osman (1973). *Doğu Anadolu'da Türk Devleti Tarihi*, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- TURAN, Osman (1980). *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul: Nakışlar yayınevi.
- TURAN, Osman (1988). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 2. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- TURAN, Namık Sinan (2007). “Selçuklu ve Osmanlı Anadolusunda Ahiliğin Sosyo-ekonomik Gelişim Süreci”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 52, s. 151-187.
- TURAN, Osman (2013). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 12. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- TURAN, Osman (2014). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, 23.Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- SÜMER, Faruk (2002). “Keykubad I”. *DİA*, C.XXV, s. 359.
- ŞAHİN, Haşim (2008). “Şeyh Mecdüddin İshak'ın Türkiye Selçuklu Yönetimi İle İlişkileri”, *I. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri*, 20-21 Mayıs, s.203-210, Konya.
- ŞERBETÇİ, Azmi (2002). “Kutbüddîn-i Şîrâzî”, *DİA*, C.XXVI, s.487-489.
- ŞEŞEN, Ramazan (2004). “Selçuklular Devrindeki İlme Genel Bir Bakış”, *III. Uluslararası Mevlana Kongresi Bildiriler*, Selçuk Üniversitesi, (Ed.: Şimşekler, Nuri), 5-6 mayıs 2003, s. 233-244, Konya.
- TARIM ERTUĞ, Zeynep (2009). “Saray”, *DİA*, C.XXXVI, s.118.
- UNAT, Yavuz (2011). “Selçuklularda Astronomi Bilimi”, *II. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu*, 19-23 Ekim, Konya. s. 5.
- UYUMAZ, Emine (2008). “Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın Tebaası İle Olan İlişkilerine Dair” *II. Ulusal I. Alaeddin Keykubad ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Selçuk Üniversitesi, (Ed: Küçükdağ ve Çıpan, Yusuf ve Mustafa), 6-7 Kasım 2008,s.45-49, Konya.
- YILDIZ, Hakkı Dursun (1989). “Abbasiler Döneminde Kültürel Faaliyetler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam-Tarihi*, İstanbul: Çağ Yayınları.
- YÜKSEL, Ahmet Turan (2011). “Nizamülmülk ve Selçuklu Bilim ve Düşünce Hayatındaki Yeri” *II. Uluslararası Selçuklu Kültür Medeniyeti Selçuklularda Bilim ve Düşünce Sempozyumu*, 19-22 Ekim, s.15,Konya.